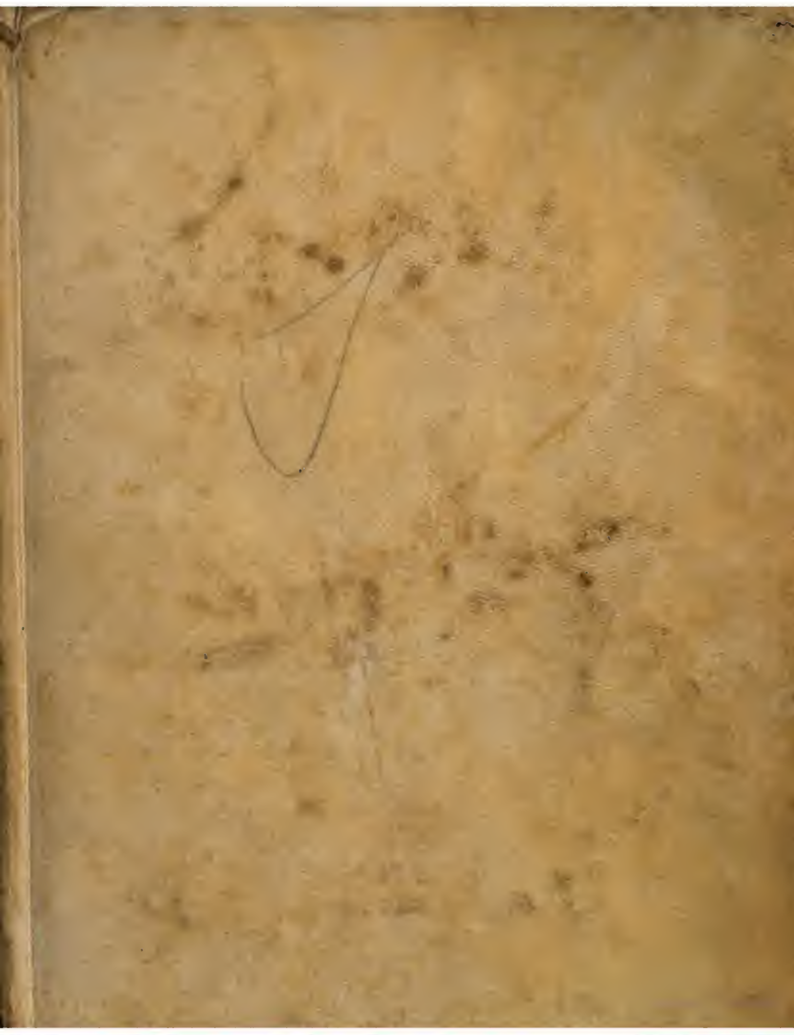
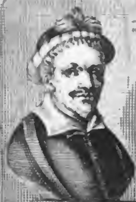

6
5

IOANNIS DEMETRII SVLIKOVII
Archiepiſcopi Leopolienſis

COMMENTARIVS BREVIS RERVM POLONICARVM

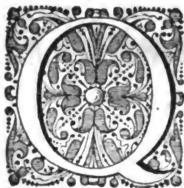
A morte
SIGISMVNDI AVGVSTI
Poloniæ Regis,
Anno M D LXXII Menſe Iulio
Kniſini mortui.

DANTISCI,
Sumptib. Georgii Förſteri
Bibliopolæ Regii A°. 1647.
Cum Privilegio S. R. M. Poloniæ et Suec. etc.

Illuſtriſſimo & Excellentiſſimo
DOMINO,
D. ADAMO
à CASANOW,

Antea Archi-Camerario & Caſtellano Sandomirienſi; nunc verò Curiæ Regni Mareſchalco, Boryſovienſi, Solecenſi, Bielſcenſi, Koſienenſi, Neoforenſi, Varecenſi Capitaneo; in Czaſniki, Czepielow & Praga ad Viſtulam Domino & Hæredi; Salisfodinarum Wielicenſium ſupremo Adminiſtratori;

Domino meo gratioſiſſimo.

QVæ fuerit Reipublicæ Polonæ facies, poſt exceſſum Divi Auguſti, ultimi Iagellonidum, ſi paternam ſpectes lineam, & quomodo ratis iſthæc in impetuo-

ſiſſimo aliquot Interregnorum mari, fluctibus pluſquam decumanis hinc inde agitata, ac miſere conquaſſata; donec tandem ſuperûm gratia, feliciſſimo Archithalaſſo Sigiſmundo tertio ad ejus gubernacula admoto, uno propè momento tempeſtas deſiit, & dudum optata malacia rediit, claris ſcriptoribus hactenus nondum memoratum eſt. Ploranda etenim magis quam memoranda illa videbantur tempora, quibus varie exagitata Reſpublica, ubi fors aliquandiu reſpiraſſe credebatur, derepente iterum ac ex improviſo, novam, &, ſi fateri fas eſt, ſemper periculoſiorem novo ex Interregno paſſa recidivam, ut etiam

ſaga-

ſagacioribus omnimodam ſui ruinam minari haut vanè autumaretur, nî Atlantes aliqui ſuperfuiſſent, qui propriis humeris, aut verius inſigni ſua prudentia ac fortitudine heroica, labeſcentem Rempublicam ſuſtinuiſſent. Sed ita fert communis mortalium ſors, quod in corporibus probè conſtitutis videmus, quæ ſi morbus invadat vehementior, haut longè ab ipſo abſunt interitu: terra inſuper, quæ omnium mater ac benigna altrix eſt, ſiquando internis flatibus ac ventis agitari quaſſarique cœperit, haut facile, & nonniſi cum magna Vrbium, quandoque etiam Regionum integrarum ſtrage, ad ſuam redit quietem. Quid ergo

 mirum,

mirum, ſi Regnis ac Rebuspublicis optime etiam conſtitutis idem aliquando contingat? Certè quò illæ perfectiores majoreque libertate gaudentes, eò gravioribus expoſitæ mutationibus. At viciſſitudines illæ horrendæ, tum inprimis ſeſe palam exerunt, ſiquando iſta, proh dolor! tempora incidunt, ubi malitia licentioſa caput erigere ac foras prodire audet; ubi, inquam, quod cuivis peſſimo lubet etiam licet; denique, illi ipſi qui paulo ante regebantur, orbati demum capite ſuo, Reges eſſe, aut videri volunt: tùm quippe ambitio maxume dominatur, cum ſub ſpecie libertatis deliteſcere poteſt. Experta hanc malorum

lorum Iliadem Respublica Polona sæpenumero, imò toties quoties Regibus suis naturalibus, deficiente stirpe, aliquousque caruit, & si probè Annalium nostrorum scriptores calculum posuêre, octenis jam ante vicibus. Verum enimverò quantula ista videbuntur Interregna, si ad illa, quæ D. Augusti mortem excepêre, comparentur? Ista sub ipsa quasi infantia Reipublicæ, aut in juventa; at hæc nostra in virili ætate contigisse palam est: exinde etiam majora & asperiora fuêre. Scilicet ita omninò est, quod sub Sigismundi primi Patris, atque Augusti nati felicissimo regimine ipsa etiam Polona Respublica ad summum feli-

felicitatis humanæ culmen pervenerit, unde majores quoque alterationes timere habuit necesse. Nam posteaquam augustum illud maximorum Regum par occubuit, illicò Respublica Interregnis longè quam ante periculosioribus laborare ac collidi cœpit. Paucos sanè intra annos, & nondum tribus integrè exactis lustris, tria majorum ætas vidit Interregna, quæ quanto crebriora, eo semper periculosiora, & cum extremo quandoque Reipublicæ excidio conjuncta, ut jam passim apud hæreditarios hujus Regni hostes nefanda illa vox audiretur: Ite exequias, quibus commodum est, Reipublicæ Polonæ. Sed non sic Di-

vinum

vinum Numen, cujus nutu ac voluntate cuncta Imperia ſtant caduntque, Regnum hocce, ut Reipublicæ Chriſtianæ fortiſſimum maneret propugnaculum, & antemurale adverſus immaniſſimos nominis Chriſtiani hoſtes, forti brachio tenuit ſuſtinuitque, ac fauſto tandem ſydere affulgens; cælitus dimiſit fortiſſimum ac feliciſſimum Libertatis Polonæ vindicem Sigiſmundum Tertium, in cujus generoſa propagine Vladiſlao Quarto victorioſiſſimo ac juſtiſſimo, gratia Dei hucuſque firmiter ſtat, ſtabitque porrò in ſera poſteritate, quod cuncti boni pariter vovent ſperantque. Cum itaque Hiſtoria illorum temporum, quam Vir

in Republica Polona ſummus, in ordine verò Senatorio ſecundus, tanquam oculatus teſtis literis conſignavit, ad meas perveniſſet manus, haut multum diuque dubitavi pro eo affectu, quo erga dulciſſimam hancce communem Patriam feror, in eruendis, ſicubi extant, domeſticis noſtris Scriptoribus, ac luce donandis publica, ejuſmodi Authorem cedro quovis dignum, in univerſi Orbis Theatrum producere, & ut majorem legentibus pareret gratiam, nitidiore typo deſcribere, atque inſimul Hiſtoriæ domeſticæ defectum, qui hucuſque fuit, reſarcire. Illud verò opus maximi Senatoris ac optimi Civis Patriæ, quò deſideratius

deratius à multis hactenus habitum, ac revera magnum ac desiderabile est, eo sane majorem illi Patronum adsciscere, par omnino fuit. Occurristi Tu præ omnibus unus, Vir Illustrissime & Excellentissime, cui illud jure quodam proprio inscribendum venit; tùm quod ibidem non raro Tuorum gentilium facta præclara, ac divinæ propemodum Virtutes occurrant, sesèque clarissimè conspiciendas præbeant; quomodo nimirum illi pro hac Republica, eo imprimis tempore, cum jam prope conclamata esset, diligenter excubârint, & horrenda pericula, quæ cervicibus ejus imminebant, toties quoties averruncarint: tùm ut hac

quaſi in tabella publicè profiterer, quantum ſcilicet eximiis Tuis in Rempublicam Noſtram etiamnum virentibus ac vigentibus meritis, & eximiis animi dotibus, quibus polles, tribuam. Sane dignus videris, qui in Catalogum magnorum Sarmatiæ Heroum, poſt ſera tua fata relatus, exemplum boni Civis ac integri Senatoris omni poſteritati præbeas. Eam majores Tui virtutis viam ſemper ingreſſi, ut pro ſalute publica mille ſubire mortes, ſeque totos devovere maluerint, quam pati, ut illa vel tantillum periclitaretur. Tu vero, Illuſtriſſime ac Excellentiſſime Domine, Tuis majoribus in omnibus par omnino, ſi non etiam

ſupe-

ſuperior, certè in eo ſummus, quod judicio prudentiſſimi Regum Vladiſlai Quarti, Curiæ Regni Mareſchalcus (qui honor nonniſi probatiſſimis ac integerrimis Viris dari conſuevit) electus, Tibi Aulæ ſupremum regimen conceſſum, jus denique vitæ ac necis datum in eos, quos recta ratio intra officii debiti cancellos continere haut valet. Illud vero Officium, quod in Polona Republica primum eſt ac præcipuum, ſumma innocentia, ſanctitate ac juſtitia ita cum laude adminiſtras, ut non minus amandus ſis bonis, quàm metuendus malis. Accipe ergo, Illuſtriſſime & Excellentiſſime Domine, authorem in Hiſtoria patria ſummum,

Tu qui ipſe es maximus, & cui non niſi ſumma quævis placere poſſunt aut debent, eadem precor fronte vultuque, quo ad magna enitentes ſemper aſſoles, meque in numerum Tuorum Clientum clementer adſcribe, ac contra livorem, qui individuus Virtutis comes eſt & aſſecla, fortiori manu protege. Ita ego ad majora faventibus ſuperioribus indies adnitar, ſtudeboque ſeculum noſtrum Orbemque Sarmaticum optimo quovis ſcriptorum genere exornare, quorum plerique adhuc, (quod dolendum ne magis, an indignandum?) cum blattis ac tineis pugnant, quos ego omni ſtudio ab interitu vindicare conabor. DEUS

Tibi

DEDICATIO.

Tibi, Illuſtriſſime & Excellentiſſime Domine, longævam precor vitam concedat, detque ut anni tui Neſtoreos ſuperent, quo diu Reipublicæ Polonæ uſui & ornamento eſſe queas. Ita vovet, qui Tuas Virtutes ſubmiſſe veneratur

Gedani 2 May
Anno 1647.

GEORGIVS FÖRSTERVS.

IOANNIS DEMETRII SVLIKOVII
Archiepiſcopi Leopolienſis

COMMENTARIVS
BREVIS
RERVM POLONICARVM

A morte Sigiſmundi Auguſti Poloniæ Regis,
Anno M D LXXII Menſe Iulio
Kniſini mortui.

Ortuo Sigiſmundo Auguſto, Poloniæ Rege, ex ſtirpe Iagiellonica è paterna linea ultimo, res ad Interregnum devenit. Obſtupuit novo aſpectu rerum Reſpublica. Et nemo erat quin regem novum magno Reipublicæ diſcrimine partum iri, putaret. Reſtabat in Regno ſuperſtes Sigiſmundi Primi Filia, Soror Sigiſmundi Auguſti, Virgo *Anna*; provectioris licet ætatis, nuptiis tamen ſperatis, adhuc non in-

Poſt exceſſum Auguſti Interregnum.

Res dubiæ in Polonia.

inepta, nec importuna, ſervando utcunque in concordia Regno. Primas Regni *Iacobus Vchanius* Archiepiſcopus Gneznenſis, homo grandævus, de more præerat rebus, ſed ob varietatem Religionis, hoc Rege in Regno, è vicinis Germaniæ locis, contractam, ſolutiore factâ legum & ordinis politici diſciplinâ, qui tùm inter Sectarios magis eminebat *Ioannes Firleius à Dabrovica* Palatinus Cracovienſis, & Regni Marſchalcus, ab eo primitialis dignitas, quæ penes Archiepiſcopum erat, ita oppugnabatur, ut ea ferè interverti, atquè alio transferri potuerit, niſi *Staniſlai Karnkovii* Epiſcopi Vladiſlaviæ vigilantiâ, conſiliis & dexteritate ſarta tecta Archiepiſcopo conſervata fuiſſet. Deſiderabantur pleraque in Rege mortuo. Igitur ab omnibus uno ferè ſpiritu emendatior Reipublicæ Status præoptabatur. Idem ſtudium & Aulam Regiam invaſerat. In qua *Ioannes Leſniovius*, *Ioannes Thomas Drohoievius*, & *Ioannes Demetrius Solikovius* Aulici & Secretarii Regis, abſentibus iis ad quos res eæ ſpectabant, or-

Regni Primate effeto.

Et ob Religionum diverſitatem.

Invigilante nihilominus Karnkovio.

Et Aulicis quibuſdam.

ordine dato, in rebus omnibus universis Aulæ Ministris; antequam Senatores ad funus Regis convenissent, ita integra omnia Reipublicæ conservarunt, ut omnibus probis, ac populo universo rem gratam fecerint, & factiosis quibusdam Reipublicæ Civibus secus de se sentiendi occasionem dederint. Res tamen omnis ita Aulicis successit, ut & honestè Regis defuncti existimationi consultum, & pecunia dissolvendis Aulæ stipendiis reperta: & Tykocinensis Arx cum Regni Gazophylacio, à direptione conservata fuerit. Regno igitur, ut diximus, dissidio Religionum debilitato, hominum animi in diversa studia trahebantur, & frustra convocante Primate, quæque terræ suos Conventus Cracoviam, Cnisinum, Glinianos, & in alia loca agebant; sed nihil agebant: Deus enim & Regni adhuc Statum conservabat, & Populus rerum ipsam novitatem omnem suspectam habebat. Et Karnkovius ipse Episcopus (uti dictum est) ita rebus Reipublicæ invigilabat, ut & novatorum Con-

Quævis terra suos instituit Conventus.

ventus debilitaret, & unum legitimum Conventum authoritate Primatis indicendum, indefeſſo ſtudio, procuraret. Quo nomine multa certamina præſertim cum Sectariis ambitioſis habuit. Succeſſum res habuit. Nam poſt varias diſceptationes, & tùm literarum, tùm Nunciorum miſſitationes, tandem Majoris & Minoris Poloniæ Conſiliariis, ad Villam *Kaskos*, cis Varſaviam ſitam, collectis, felix rebus auſpicium datum eſt. Firleius Marſchalcus Primatis ac Senatus juſſu omnia adminiſtranda ſuſcepit, ſic & ſuſpiciones mutuæ ſublatæ, & ſua Primati authoritas confirmata. Convocatio quoque, quæ more recepto Electionem Regis antecedere ſolet, Varſaviam dicta, ſed dum initio, non is ante Caſcenſem congreſſum eſſet in rebus ordo, qui meritò eſſe debuerat, in Regni providendis finibus, aperta ab omni parte Polonia, Externorum Principum literæ, & Nuncii, per omnes Regni partes diſcurſabant, & tanquam in ignotæ Regionis umbra errantes, quos poterant, quibuſvè

In unum tandem locum omnes conveniunt. Kaskos.

arti-

artibus norant, præhenſabant. In iis præcipui fuerunt Auſtriæ principes, & Galli, ut innumerum aliorum Candidatorum ſegetem omittam, quorum quidam timida audacia freti, tantum Regni onus non detrectaſſent, ſi fortunam propitiam habuiſſent. Germani certè per Polonias, Lithvaniam, & Pruſſiam diſcurrentes, & munera in vulgus ſpargentes, magnâ ſe induebant invidiâ. Galli verò, paulò prudentius, nec fines Regni attingere ſe velle, ſine Senatus Regni authoritate præ ſe tulerunt, & finitimo Capitaneo locum ſibi deſignante, Kaszkos tales literas ſubmiſerunt, ut facilem ſibi viam ad reliqua, quæ animo conceperant apud Polonos, gentem laudis cupidam, ſternerent. Ita Varſaviæ Convocatio dicta. Karnkovius Epiſcopus cum Siracovio Palatino Lancicienſi Lomſam ad Reginam miſſi ab ipſa præhenſanda, Nuncios Externos removerunt, & ipſe Karnkovius eam Piaſecinum adduxit, ſe per omnia Senatus authoritati, & fidei permittentem. Quæ Convocatio poſtquam advenit,

Externorum Principum ambitus.

Contra quos Regina Anna munitur.

in ea Reginæ Aulæ Militum negotia ad Electionem dilata, ipſaquè Electio in Aprilem Menſem proximè ſequentem ad amuſſim antiquam & pace publica procurata, rebuſque quoad ejus fieri potuit, Ordine dato, indicta fuit. Comitia Electionis Regis gratia, invocato Spiritus Sancti Numine in *Campo Caminenſi* ad Varſaviam ultra flumen Iſtulam celebrata ſunt: Omnes Palatinatus ſtationes proprias habebant: Proponente Primate, dirigente Karnkovio, res gerebantur. Dux in Pruſſia *Albertus Fridericus* locum in Senatu ad ferendam ſententiam depoſcebat. Lithvani per unionem ſibi adempta repetebant. Pruſſi exequutionis Alexandrini Statuti moderationem expetebant. Ruſſi defenſionem ſui à Turcis & Tartaris exigebant. Milites & Aulici ſtipendia retenta ſibi ſolvi poſtulabant. Et quiſque ferè non ſolùm ex Communitatibus, ſed etiam ex privatis, quod ad ſe ſpectare judicabat, obtinere nitebatur, & majore quidem quiſque animo, quando Rege abſente, ad ſe quiſque Rem-

Comitia Electionis in campo Caminenſi.

Dux Pruſſiæ locum in Senatu depoſcit.

Alii alia.

Rempublicam, æquali Iure pertinere judicabat. Prudentiâ Senatus omnia & singula sic ponderabantur, & moderabantur, ut in eligendi Regis negotio secura navigatio esset. Ad Electionis ipsius actum gravissimum cum esset perventum, ordo per omnia æquitati congruens servatus est: Pax & securitas publica procurata: Palatinatus omnes suorum territoriorum Nobiles continebant. Qui ubi sententias suas de Rege creando dixerunt, eas scripto comprehensas ad commune Regni consilium destinabant. Duo fuerunt ii tales communes & universales Confessus, unus Senatorum sub tentorio amplissimo, & spectatissimo: alter sub dio Deputatorum ex Palatinatibus Regni Nobilium. In hoc articuli Regi futuro, ordine electo, conscribebantur; In illo ponderabantur. In hoc Confœderatio dissidentium de Religione proponebatur; in illo, partim reprobabatur, partim dissimulabatur. Ab omnibus tamen eadem salus, & pax Patriæ, sed non eodem modo, procurabatur. Data hac rebus forma

Ordo circa Electionem quinam servatus.

in

in communi omnium Ordinum tàm Senatus Conſeſſa, quàm Equeſtris Ordinis aſſiſtentia, auditæ Legationes Externorum Principum, Papæ, Cæſaris, Galliæ, Suecorum, Germanorum. Hiſpanus Gallo nolens poſtponi, ſalutatâ ſolummodò Regina, in diverſorio remanſit. Summi Pontificis Orator fuit, *Ioannes Franciſcus Cardinalis Commendorius*, Cæſaris *Roſembergius*, & *Perenſtainus*; Galliarum Regis, *Ioannes Monlucius Epiſcopus* & Comes Valentiæ, cum *Noiallo*, & *Lanſaco*. Mirati ſunt, & laudarunt omnes ii Copias Equeſtres Polonorum, quas in campis videbant. Auditis legationibus modo præſcripto, per Satrapias ſeu Palatinatus dictæ ſunt Sententiæ. Oratores à loco Electionis excedere juſſi, quin & dum non pauci ex domeſticis nominarentur, Piaſtorum populari nomine, eos unus ex Equeſtri Ordine *Ioannes Zamoſcius* Capitaneus Belzenſis ſi nomenclaturam Nominis Regii acceptarent, etiam ab Electione abeſſe juſſit. Quibus in anguſtum redactis Regni ambitui eos vale-

Candidati ab Electione juſſi abeſſe.

dicere

dicere in conſpectu omnium fecit, qui latius ea ſcribunt, & nomina eorum exprimere poterunt. Excluſis jam Piaſtis de externis dictæ ſunt, & collatæ ſententiæ: & ne in tanti momenti re fraus cuiquam eſſet, & Reipublicæ conſtaret res clarior, cuiquè Candidatorum Regni ſui advocati dati ſunt. Erneſto, Maximiliani Imperatoris Filio, *Petrus Miskovius* Epiſcopus Plocenſis. Henrico Duci Andegavenſi, Regis Galliarum Fratri, *Staniſlaus Karnkovius* Epiſcopus Vladiſlaviæ. Ioanni Tertio Regi Sueciæ, *Nicolaus Mielecius* Palatinus Podoliæ, quiſque cum collegis pluribus. Qui cum pro ſuis Candidatis uberrimè diſſeruiſſent, & tam commoda, quàm incommoda, in medium producta, accuratè excuſſiſſent, omnium hominum non obſcurus favor in *Henricum Gallum* Karnkovii Candidatum enituit. Cumque ſemel ac iterum ſententiæ ſingulorum Palatinatuum exciperentur: omnes ferè Henrico, pauciſſimos aliis nomina ſua dare conſtabat. Quo animadverſo, Ioannes Firleius Cracovienſis, & Ni-

Cuivis Candidatorum datus Advocatus.

Vota omnium pro Henrico Andegavenſi.

Nicolaus Mielecius Podoliæ Palatini, unà cum aliis paucis, quos penes erat Confœderatio de Religione, *Grochoviam, Secessione* facta, aliquoties ad commune consilium invitati, venire recusarunt. Eam Confœderationem nemò Episcoporum subscripsit, imò & Catholici seculares paucissimi, præter *Franciscum Krassinium* Episcopum Cracoviensem, qui eam, reclamantibus & contra protestantibus, tum Spiritualibus, tum secularibus omnibus, parum prudenti concordiæ studio, quod ei tamen postea semper doluisse fertur, subscripsit. Hoc dissidio invalescente, commune consilium Archiepiscopo institit, ut Regem Henricum renunciaret. Dies autem jam erat pridie Pentecostes. Sole jam ferè occumbente, intervenit Mielecius Podoliæ Palatinus, & ut ad diem proximum Lunæ eam renunciationem differret Archiepiscopus, magnis precibus ab eo contendit, & evicit, præsertim cum indecorum diceret, Regem tam Illustrem nocturno ferè jam tempore renunciari, & speraret, alterius sen-

Grochoviensis Secessio.

Confœderatio Dissidentium.

ſententiæ homines, quos jam in perſonam conſentire non ignoraret, renuntiationi adfuturos eſſe. Itaque die Lunæ diſceptationibus denuò extracto, ad veſperam die vergente, nè ſimili modo negotium in craſtinum differretur, inſtantibus omnibus Archiepiſcopo, ut Regem renunciaret, illoquè aſſurgente, *Andreas Comes Gorcanus*, à Grochovienſi parte cum Diplomate Confœderationis in medium ingreſſus, verba facere cœpit. Et cum primum à populo auditus eſt dixiſſe, jam ſuos, à quibus miſſus eſſet, in Henricum pleno animo conſenſiſſe; ita clamore, & gratulationibus obrutus eſt, ut extrema verba ejus non audirentur. Et Archiepiſcopus, maximis vocibus hominum excitatus, ab aſtantibus rogans, *num vellent, juberent Regem Henricum renunciari*, cunctiſque ſucclamantibus, *renunciandum*, Henricum Regem renunciavit. Et profectò tùm ab omnibus prudentibus viris cenſitum eſt, Regem nequè meliorem, neque clariorem, neque rebus & gloriæ Polonorum accommodatiorem eligi

Renunciatio Regis Henrici.

potuisse. Renunciatione factâ, clangor tubarum insonuit, machinę displosæ, & omnia per campos gratulationis & lætitiæ publicæ signa edita: atquè ad Templum majus Sancti Ioannis Laudes Deo cantatæ. Quatriduo post accito in Castra Monlucio, ac pro Rege renunciato in conditiones Regni jurante, ubi, inter cætera, & Confœderatio diffidentium de Religione illi à Firleio Marshalco oblata fuit, Rex idem Henricus, solenni ritu ex Officio Marshalci Regni declaratus est. Re cognitâ, aliorum Principum Oratores, qui per oppida vicina exitum negotii expectabant, agmine silenti discedebant. Monlucius verò, tanquam re bene gestâ, & cognitis Oratorum Regni, qui ad novum Regem destinabantur, nominibus, per Germaniam, arte, quâ poterat, in Galliam pervasit. A Regno inde Oratores in Gallias missi; octo ex Senatu, *Adamus Konarski* Episcopus Posnaniensis, *Albertus Lascius* Palatinus Syradiensis; *Ioannes Baptista Comes Tencinius* Woynicensis, *Ioannes Tomicius* Gneznensis, *Ioannes* Her-

Monlucius Henrici Legatus in conditiones Regni jurat.

Oratores in Galliam quinam missi.

Herburtus Sanocenſis, *Andreas Comes Gorcanus* Miedzyrzecenſis, *Staniſlaus Kriſcius* Racianenſis, Caſtellani. *Nicolaus Chriſtophorus Dux Radivilus*, Lithvaniæ Marshalcus. Quinque ex Equeſtri Ordine; *Nicolaus Firleius* Palatinides Cracovienſis, Caſimirienſis. *Ioannes Zamoſcius* Belzenſis, Zavichovienſis, *Ioannes Zborovius* Odolanovienſis, Capitanei. *Nicolaus Tomicius* Caſtellani Filius Gneſnenſis, & *Alexander Dux Prunſcius* Palatinides Kijovienſis. Ii facultate petitâ, nondum tamen impetratâ, per Germaniam itineris faciendi, maturant proficiſci. Laſcius ſenſim iter inſtituerat. Kriſcius cum Lanſaco per Balticum navigans, quod in faucibus Sundicis impeditus eſſet, in Poloniam rediit. Tencynius etiam, cùm Collegas in Germania Lipſiæ impediri videret, domum reverſus eſt. Cæteri omnes, qui juſſu Auguſti Electoris Ducis Saxoniæ, Lipſiæ, ab incepto itinere arcebantur, cum ad Electorem Ioannem Herburtum miſiſſent, liberè iter ſuum proſequuti ſunt, & in Galliam pervenerunt. Nuntio

Henricus ſuæ Electionis ad Rupellam, quam obſidebat, accepto, pace ſupplicibus conceſſâ, Luteciam Pariſiorum venit; ubi à Gregorio XIII Summo Pontifice auream roſam benedictam, ſibi dono miſſam, cum Apoſtolica benedictione accepit. Poloni Oratores Vrbem Pariſiorum XIIII Kalendarum Auguſti ingreſſi; Nomine Regum Franciæ, Henrici, & Navariæ, Ducis Alenconii, ac Reginarum, à Ducibus aliquot ante Vrbem excepti, & inter innumeras gratulantium cohortes, cum Regio equitatu ſalutati, ac in Vrbem introducti ſunt, ſtupentibus Gallis, fœderatæ gentis, bene formata corpora, pileos pellitos, gemmatos enſes, equorum & curruum ordines, ferratas ocreas, pharetras, & arcus, rutilantes barbas, raſa occipitia, quin & linguarum Latinæ, Italicæ, Gallicæ, Germanicæ peritiam tantam, ut multi Gallorum, ab hoſpitibus Latinè compellati, erubeſcere cogerentur. Tertio die poſt Regem Galliarum ſalutant, & Reginam, Catherinam Matrem, & Iſabellam Auſtriam Vxorem

Pariſios ingrediuntur Oratores Poloni.

rem Regis: ſequenti, Regem Henricum. Et poſtquam dies aliquot revidendæ inſtructioni, & mandatis inſpiciendis dediſſent: Atque interea tum Ducem Alenconium tum Regem Navaræ compellaſſent, tandem ad rem ipſam, negotiumque expediendum accedunt, & juxta ſuorum mandata, & voluntatem expediunt. Proferuntur, & acceptantur conditiones de annuis fructibus poſſeſſionum Henrici in Gallia in Poloniam inferendis: de Nominibus deceſſoris Regis, de Academia Cracovienſi, de Privilegiis, de Sacris, de Matrimonio, de Claſſe, de Seminario Iuventutis, de fœdere cum Gallis ineundo; quibuſdam aut interpretatione commoda enucleatis, aut in Poloniam illatis, præſertim de Matrimonio, & Confœderatione. Quod ubi cum Henrico tranſactum fuit ad v Idus Septembris; poſtridie ejus diei manè, ad præcipuum Beatæ Mariæ Virginis Pariſiorum Templum, ad Sacra convenere Reges, & Reginæ, Oratoreſque Poloniæ, Summi Pontificis, Hiſpaniæ, Scotiæ, Vene-

Conditiones propoſitæ à Rege acceptæ.

netorum, aliorumque Principum; Cardinales quatuor, Borbonius, Lotharingi duo, Estensis; Episcopi, Senatores, & Nobiles, ac Cives innumeri. Illic, Sacris peractis, primum Henricus Poloniæ ante summam aram in manu Episcopi Parisiensis Iusjurandum præstitit, juxta formam ab Oratoribus Poloniæ datam; Tandem & Carolus Galliæ Rex, ad ea omnia præstanda, quæ pro eo Monlucius cum Collegis in Polonia promiserat, sese pari juramento obstrinxit. Iam autem, & ab Imperatore, & ab Ordinibus Imperii, è Comitiis Germaniæ, sub idem tempus allatæ fuerunt literæ, quibus Henrico Regi Poloniæ, è Gallia in Poloniam iter per Germaniam facere, liberum fore, sed ut id faceret sine ullo maleficio, & injuria, declarabatur. Quibus per literas omnibus prolixè ab Henrico gratiæ sunt actæ. Tandem IV Idus Septembris, paratis omnibus in Summo Parlamenti Parisiensis Palatio, cui Sacra Capella conjuncta est (in quo sunt Statuæ omnium Franciæ Regum, à Pharamundo us-

Et jurejurando confirmantur.

Literæ passus per Germaniam Henrico concessæ.

uſque ad Franciſcum) quæ ad ſummum & ſplendidiſſimum publicandi Decreti Electionis Poloniæ Regis actum pertinebant. Adſunt Reges, Principes, Reginæ, Cardinales Sacri, & prophani, Ordines, & Officiales, & innumera Spectatorum multitudo, per tabulata cum ſilentio rebus auſcultantes, Cum Oratores Poloni, clangore tubarum præmiſſo, & Muſicis ſonis durantibus, ab Henrico Guiſio, in theatrum deducti ſunt, & Decretum Electionis, argentea thecâ incluſum, ante Reges depoſitum, & poſt præfationem Epiſcopi Poſnanienſis tempori convenientem ad Reges Franciæ, & Poloniæ prolatum, & Henrico Fratri Regis Franciæ, Duci Andegavenſi honorificè oblatum eſt: Tandem lectum audientibus omnibus, & poſt mutuas orationes, Hymnus Deo cantatus, Regibus & omni populo genua flexis. Inde ad oſculandum Poloniæ Regem, Franciæ Rex aſſurrexit, Principes eundem honorarunt, Poloni tanquam ſuum Regem, manu ejus exoſculatâ, venerati ſunt. Quibus

Publicatio Decreti Electionis Pariſiis facta.

C ma-

magnis cum tripudiis peractis, & aliquot diebus insignibus conviviis celebratis, & legatis à Rege Carolo torquibus aureis, & vasis aureis, & argenteis, liberalissimè donatis, placuit Regi & legatis in Poloniam præmittere. Quæ Provincia data est Ioanni Zborovio, is in Poloniam, & confirmationem pactorum attulit, & de prosperè confectis rebus Senatum edocuit, & tempus adventus in Poloniam Regis Electi designatum, & ad Coronationem Regis de more interfuturi convocantur: Tandem IV Kalendarum Octobris Rex Electus, rebus omnibus ad iter comparatis, Lutetiâ discessit. Quem Galliæ Rex ad fines usque Germaniæ concomitari volebat, sed adversâ valetudine correptus consilium mutare fuit coactus. Regem electum, præter Polonos, & Nuntium Sedis Apostolicæ Episcopum Montis Regalis, in Poloniam sequuti fuerant Ludovicus Gonzaga Dux Novioduni Heduorum: Carolus Dux Meduariæ Marchio Helbonensis, Albertus Comes Radosiarum Marshalcus Fran-

Post Zborovius in Poloniam præmittitur cum fausto nuncio.

Henricus Parisiis discedit.

Comites itineris quinam?

Franciæ; Villoctarus Præfectus Aulæ, Silius Comes Rupifortii; Elius Comes; Ioannes Sanlius Vice Comes, Ludovicus Picus Mirandula, Cessacius Cadarcus: Besigninus Biturix: Gordes Allobrox: Antragii. Fratres Carautes; Cœlius Cadurcus, Belvilius Santo, Belloguardus Episcopus Arvernorum: Ægidius Abbas Insulæ: Bellivarius Legatus Francorum Regis, Faurus Tolossas Iurisconsultus: Dominus de Pibiaco, & cæteri multi. Profectus est Rex per Lotharingiam, Blancotum, Tabernas Alsaticas, Nemetes, Vangiones; ubique tantus honor est ei habitus, quanto & Rex Poloniæ, & Regis Franciæ Frater dignus erat. Immisit & ipse Heidelbergæ Fridericum Palatinum Rheni, præter ejus opinionem, à quo & ipse liberaliter acceptus, omnem vicissim Regiam liberalitatem, domui ipsius declaravit. Inde Francfordiam ad Mœnum transgressus Fuldæ Natalis Domini festa celebravit. Tandem à Philippo Lantgravio, cum tribus millibus equitum, exceptus. Inde per

Per varias transiens Regiones ubique humaniter exceptus.

Saxoniam nomine Augusti à Casimiro ejus Genero salutatus, & cum bis mille equitibus honorificè deductus. Inde ad Locros, nomine Cæsaris Maximiliani, cum mille & quingentis equitibus cum honore susceptus, fines demum sui Beneficiarii Marchionis Brandeburgensis attigit, omni obsequio, & humanitate sibi declarata. Celebris fuit eâ peregrinatione Henricus ex Galliis Sarmatiam petens: Celebres Poloni, qui tot gentibus, & nationibus Sole sub occiduo suam libertatem ostenderunt. Celebres & ipsi Germani, apud quos hospitalitatis, ac fidei publicæ Iura non sunt inania vocabula rerum. Medzirecium Rex octavo Calendarum Februarii, anno millesimo quingentesimo septuagesimo quarto pervenit, quod oppidum est ad ripas fluminis Viadri situm, ubi cum ingenti lætitia Polonorum susceptus est. Stanislaus Karnkovius Episcopus Vladislaviæ & Pomeraniæ, nomine omnium præclaram habuit orationem, quæ inscribitur Panegyricus, ad quam primum Rex Italicè bre-

In finibus Poloniæ à Karnkovio salutatus.

brevibus: Tandem Faurus nomine Regio facundiſſimè, & luculentiſſimè reſpondit. Miedzirecio Poſnaniam eſt itum, ubi magnificentiſſimè à Proceribus & Nobilitate eſt ſuſceptus, & Karnkovius in cœlum ferè laudibus hominum ob Electi Regis virtutes, & laudes ferebatur. Priuſquam Rex Cracoviam advenit, Regis Sigiſmundi Auguſti ſepultura & exequiæ ſplendido apparatu, ut Regum Polonorum mos eſt, XII die menſis Februarii factæ, & celebratæ ſunt. Quibus præter Ordines & Officiales Regni ſepulturis Regum intereſſe ſolitis Externorum Principum Legati, Papæ, Cæſaris, Regum Franciæ, & Electi Poloniæ, Vngariæ, Sueciæ, Ferrariæ, Venetorum, Brandeburgenſium, Pruſſiæ, Pomeraniæ, Brunſvicenſium, & aliorum adfuerunt. Quibus peractis Rex Electus XVIII die menſis Februarii Cracoviam pervenit, qui fuit dies Iovis ante Dominicam Carnis priviorum. Cui obviam proceſſi ſunt, cum omni animorum alacritate, tàm Spirituales, quàm ſeculares Senato-

Auguſti Regis ſepultura.

natores, Officiales, Nobilitas, Aula denique mortui Regis; nomine omnium verba ad Regem fecit brevi & ſuccincta Oratione, *Petrus Myskovius* Epiſcopus Plocenſis.

Ingreſſus Regis Cracoviam.

Equitatum, ſplendorem, magnificentiam gentis Polonæ mirati ſunt externi plerique omnes, ſalutantium infinitæ cohortes, ita Regem Electum die toto per Campos diſtinuerunt, ut in Vrbem atque ipſam Arcem vix hora noctis ſecunda, tota Vrbe ignibus illuſtratâ, ingreſſus ſit. Primum ad Ædem præcipuam Sancti Staniſlai deſcendit, illic Deo Hymnus cantilatus, & à clero Eccleſiæ exceptus Rex, ſalutatum Annam Infantem, rectà è Templo perrexit. Inter multa edita ſpectacula, Emblemata, figuras, unum Vexillum Aquilam pectore lilia aurea continentem habebat, cum his verſibus.

Quem Myskovius ſalutat.

Augurii Mater, volucrum Regina vagarum
Corde enata tuo, quid ſpondent lilia? ſpondent
Sarmatiam Henrico florentem Rege futuram.

XIX Februarii totâ die quievit, aut ſaltem quieſcere debuit Rex; Interea curata ſunt,

quæ

quæ futuræ Coronationi inserviebant, variis varia in vulgus spargentibus. xx die, qui dies fuit Sabbathi, Senatus in Arce habitus est, & Rex Electus ad Senatum se velle venire significavit; mittens ad Equestris Ordinis Nuncios, & rogans ut & ipsi adesse velint. Qua de re etsi nonnihil fuit inter Nuncios disceptationis: tamen posteaquam Regem Electum jam in Senatu esse, ac eorum adventum præstolari intellexissent, & ipsi nullâ interpositâ morâ advenerunt. Salutavit Regem Nunciorum nomine *Stanislaus Sandivogius Czarnkovius*, Referendarius mortui Regis: interpretabatur Regi Gallicè, Ioannes Zamoscius Secretarius, Capitaneus Belzensis. Rex ipse per se Gallicè respondebat, quæ statim Faurus eloquentissimus Pibracus Latinè ad omnes ita interpretatus est, ut prius infantiam suam in Regiis verbis & sententiis gravissimis, & omnem affectum & benevolentiam erga Polonos redolentibus, explicandis excusaret. Quam Orationem Regis omnes cum maxima consolatione &

Rex in Senatum venit.

Salutatur Nunciorum nomine a Czarnkovio.

Faurus Regis nomine respondet.

& lachrymis è gaudio proruentibus, auribus ſuis acceperunt. Ita dubio omni remoto ad Coronationem die craſtinâ futuram, & eodem die Sacris ſupplicationibus inchoandam acceſſum & condeſcenſum eſt. Eodem igitur die, horis veſpertinis, ſupplicationes ad Sancti Staniſlai Ædem in Rupella ſacra celebratæ, & Rex eodem ſe devotionis cauſa conferebat, & rurſus in Arcem reducebatur ſolenni ritu. Sequenti die Coronatio Henrici Regis cum omni ſolennitate cæremoniarum facta eſt, Coronatore Iacobo Vchanio Archiepiſcopo Gneznenſi Regni Primate, & Epiſcopis aſſiſtentibus; In hoc actu celeberrimo, Confœderationem Hæretici jurejurando Regio inſeri, magnis clamoribus urgebant; ſed Archiepiſcopo & Epiſcopis reſiſtentibus, diutius Rex genua flexus diſtinebatur, donec tandem, quodam moderante diſſidium, pacem ſervatam iri, ſalvis juribus partium, conquieſcentes, Sacro negotio perficiendo locum dederunt. Et tandem convivatum eſt cum Externorum

Coronatio Regis Henrici.

rum

rum aliquorum Principum Legatis, & Senatoribus Regni. Coronatione perfectâ, & conviviis, ac obedientia, à Cracoviensi Vrbe Regi solenni ritu redditâ, cæterisque de more ritè peractis, de formulâ confirmationis Iurium à Nunciis Terrarum, quæstione motâ, hanc cum novo modo, ob Confœderationem Hæreticorum fieri à Rege volebant; Forte fortuna scriptum quoddam Typis impressum, cum inscriptione *Rozsadek o Spranach na Electiey VVarszavvskiey do Koronaciey nalezacych*, in manibus hominum versari cœpit, quo quatuor hæc capita reprehendebantur, & rationibus certis confutabantur. Primò, de Sedecimviratu. Secundò, de diversitate Iudiciorum. Tertiò, de absolutione à Regis obedientia, si Rex alicui parti Pactorum non satisfecerit. Quarta, de Confœderatione. Quod scriptum fuit tam efficax, ut contrariæ partis pro Confœderatione laborantis impetum fregerit omnibus, tàm in Senatu, quam inter Nuntios, ejus veritatem, ac æquitatem pro se contra Confœdera-

Formula confirm. ationis Iurium in quæstionem venit.

Scriptum aliquod non minimas dat turbas.

derationem afferentibus. Cumquè veritas palmam jam obtineret Sybeneicherus typographus à Firleio Marſchalco Regni, ob libellum impreſſum in carcerem conjectus eſt, quem Solikovius, ſe authorem libri profeſſus, liberavit. Quare Solikovius ſumma contentione in Senatu, apud Regem à Nunciis accuſatur, qui cum ſe ad reſpondendum, & juſtificandum ſuum Scriptum paraſſet, quippe quod conſcio, & rogante Rege unà cum Epiſcopo Vladiſlaviæ conſcripſerat: Archiepiſcopus Gneznenſis, nè ſolus in cauſa juſta Solikovius derelinqueretur, productâ proteſtatione, ſe in eadem ſententia eſſe unà cum Epiſcopo Vladiſlaviæ, & univerſo Clero, & Catholicis omnibus, declaravit. Multis igitur utrinque, multorum contentionibus, pro & contra nitentibus, ſilentium accuſatoribus tandem Regis reſponſo impoſitum eſt: Et ſic cauſa juſta vincente, & Solikovius victor manſit, & Rex, uſitatâ Regum anteceſſorum ſuorum formâ, confirmationem Iurium Regni edi man-

Initia boni Regiminis.

mandavit, & Dignitates ac Officia Regni vacantia diſtribuit, & Iudiciis cauſarum forenſium præſedit, & peregrinas Legationes audivit, & ut ſubſellia Iudiciorum per totum Regnum aperirentur edixit. His initiis infelix caſus interceſſit, qui in hoc uſque tempus Regnum hoc perturbatum tenuit. *Samuel Zborovius* cum in haſtiludio, in conſpectu Regis & Procerum, provocatus à quodam, Ioannis Comitis Tenczynii familiari, Dominum ejus potiùs evocaret, & ſimul inter plures, rixa & tumultu exorto, Tenczynius cum Andrea Vapovio in arcem venirent, ſeu de induſtria, ſeu caſu, Zborovius in *Vapovium* in arcis porta irruens martello, acuminato caput ejus confixit, atquè ex arce deſcendit. Vulneratus Vapovius cum amicis madens ſanguine, ad Regem contendit; cum alii impellerent, alii reprimerent, & cancelli oſtiorum Regiorum ferè perfringerentur; Rex fores aperiri juſſit, ut qui vellent ingrederentur. Non defuit tunc ſibi malignitas quorundam, qui dixiſſe Regem

Vapovius à Zborovio occiſus.

affirmarent: *Pateant fores, & fiat nunc quod fieri oportet*; ſed calumnia fuit hæc. Eò autem fuit progreſſa, ut Nuntii Terrarum Regem in Senatu ea de re admonerent, & Rex ſuſpicionem rei à ſe verbis ſuis amovere neceſſe haberet. Vocatus igitur in Ius Regium Zborovius, & Conſiliariis Regni & Lithvanis, aliis tanquam deliberatum factum aggravantibus: aliis verò ut caſu, & inconſulta ratione commiſſum eluentibus, & mitigantibus, Iudiciumquè cauſæ non paucis diebus magnâ partium contentione ventilaretur. Zborovius Vapovio de vita deſperato Iudicis Sententiam non expectavit, ſed diſceſſit. Et Rex contra eum pro occiſo Vapovio, violato Palatio Regis, & tempore Comitiorum contra fas, & leges Patriæ tumultibus infecto, ſententiam tulit, *ut à Regno Poloniæ perpetuò exularet*. Qui Regium Decretum promulgabat Faurus, hæc tria verba addidit: *Citra tamen infamiam*. Quo appendice major Senatus pars, & amici Vapovii vehementer offenſi paſſim de Rege conqueri cœperunt.

Condemnatur capropter novo condemnationis modo.

runt. Nunciorum autem complures, præſertim Hæretici vociferationibus ſuis Regi multum invidiæ conflabant, tanquam minus juſtam, & in favorem Zboroviorum apertam ſententiam dixiſſet. Erat inter conditiones, quas Caroli & Henrici Oratores ſuſceperant, etiam hæc: *ut Henricus Reginam Annam, Sororem Sigiſmundi Auguſti, & Filiam Sigiſmundi Primi, Virginem, acciperet Vxorem.* Quod caput in Franciâ Rex in Poloniâ decidendum diſtulerat; Sed nequè de hoc conveniri potuit; vel quia Virgo provectioris ætatis eſſet; vel quia quidam Senatores Regem aliquam aliam Vxorem jam animo ante percepiſſe exiſtimarent; vel quia non diu hîc manſurus ex quibuſdam àuguriis diceretur. Non nimis Regem urgebant, jam non ſatis tranquilla Regni ſui initia habentem. Interea *Ioannes Firleius* Palatinus Cracovienſis moritur. Palatinatus à Rege datus *Petro Zborovio*, Palatino Sendomiriæ: Sigillum minus, poſt Franciſci Kraſinii in Epiſcopatum Cracovienſem aſcenſum, quem languente jam

Vnde Regi invidia orta.

Rex conditioni ratione matrimonii non ſatisfacit.

Exinde ſiniſtra auguria.

Mors Firlei Palatini Cracovienſis.

Sigiſmundo Auguſto aſſecutus erat, ceſſit *Petro Dunino Volſcio:* Secretariatus major *Hieronymo Rozdrazevio* Comiti. Cætera Officia, & Dignitates cæteris. Etiam largitiones innumeras Rex Henricus fecit, indignum Rege reputans aliquid petenti denegare. Accidit interea, quod avicula parva, quæ *Regulus* appellatur, allato ſecum filo, ante feneſtras Regias cum ſe ad tectum Palatii alligaſſet, eodem filo collo ſuſpenſa apparuit, multis mirantibus, & rem mali ominis eſſe muſſitantibus: Interea *Vapovius* moritur. De Caroli etiam Franciæ Regis, primum graviore valetudine, poſtea etiam morte, ad Regem literæ à Regina Matre afferuntur. Regno igitur Franciæ ad Poloniæ Regem Henricum devoluto, Polonos major anxietas, quàm voluptas occupare cœpit; nemò tamen id ſuſpicari de eo volebat, quod is poſtea fecit. Nam cum pullatus in camera conſilium ſecretum Senatorum haberet, & res ſuas ac Regni Galliæ fortunam Senatui commendaret, tacitus, quæ cujuſquè ſententia

Volſcius ViceCancellarius Regni.

Regulus ominoſus.

Mors Caroli IX Regis Franciæ.

Henricus Succeſſor.

tia eſſet, obſervabat. Qui cùm dolorem amiſſi Fratris, novi, & quidem hæreditarii, magni & florentis Regni acceſſione mitigarent, & ut utriquè Regno feliciter præeſſet, prompta ſtudia & animorum voluntates deferrent, Rex metuens, nè ſi conſilium profectionis ſuæ illis panderet, ac illi ad Comitia Regni referendum putarent, de Franciæ Regno proprio, & hæreditario periclitaretur, aliquot tamen Gallis conſciis iter adornare cœpit. Igitur qua nocte elabi decreverat, in diem ſequentem præcipuis Senatoribus aliquot, qui poſt illa Coronationis Comitia Cracoviæ remanſerunt, tardam ad ſe veniendi horam aſſignat: & cum omnes quaquaverſum ſeceſſiſſent, & Rex ſe ſomno daturum præ ſe ferret, extinctis luminibus per poſteriorem arcis januam ad ſtabulum pervenit: ubi equo parato conſcenſo cum octo Comitibus tota nocte effuſo equi curſu, Oſwiecimo primâ luce tranſito, ad Pozynam oppidum Sileſiæ pervenit. Fuit is dies XVIII menſis Iunii. Perculſi quotquot erant

Clam omnibus & arte quadam è Polonia profugus.

erant Cracoviæ omnes tàm inopinato Regis discessu. Sed inprimis Karnkovius Episcopus Vladislaviæ, in cujus consiliis, & authoritate, quia Rex conquiescebat, quem favor omnium præsente Rege comitabatur, eundem eo absente maxima invidia premebat. Ioannes etiam Tencynius Comes, Regii cubiculi Magister, quem nihil celebat Rex, præter hoc unicum consilium suum, in eodem erat periculo. Petrus quoquè Zborovius Palatinus Cracoviensis, post mortem Firlei nuper institutus, Regis, & arcis non benè custoditæ pœnas dabat, apud omnes malè audiendo, præsertim quod & ipse inter charos Regis haberetur. Ita ut quenque sors populo obtulit, qui aliquid apud Regem valuisse videretur, ita malè ab omnibus haberet.

Vnde Primates aliquot malè in populo audiunt.

Episcopus ipse Vladislaviæ, tàm gravi Reipublicæ casu perculsus, non profecturum suscepit laborem, & ad decem milliaria Regem consequi nititur, Comite Stanislao Sandivogio Czarnkovio. Comes Tencynius velocissimis equis cum Nicolao Ze-

Insequitur Regem Karnkovius, sed frustra.

At Tencrynius eundem assequitur.

Zebrzydovio Regem ultra Pozynam, jam fessum, fessus & ipse assequitur. Orat, nè se, suam fidem, honorem, existimationem, nobile Regnum ita deserendo prodat; ut sistat, respondeat, consilium maturius sequatur; licitum fore per Ordines illi cum dignitate abire. Flecti non potuit Rex precibus Tenczynii, sed, annulo illi è manu sua dato, pollicetur, se non relinquere Regnum hoc, sed aliter se suum servare non posse. Cætera è literis in lecto suo relictis, tùm è sermone Caroli Danzæi, & Alemani plura intellecturos esse; confirmaret omnes bona, & certa spe reditus sui, quamprimum res Galliæ composuerit. Ita Tenczynius in urbem rediit: Episcopus etiam, hoc tanquam lethali cordis vulnere accepto, & curru non valens juvenem assequi volucrem, Cracoviam reversus, se Remque publicam Deo commendat. Literæ Regis in lucem proferuntur, & in congregatione Senatus, & Nobilium, apud Reginam, per Solikovium leguntur, qui & ipse ob Regis gratiam,

Responsum à Rege haut fert lætum.

Literæ Regis in Senatu perlectæ.

E multa

multa patiebatur. Et ea ſors eſt rerum humanarum, ut cadente arbore, frangi ramos oporteat. In fine literarum, quia Rex adjecerat, rogans ut Karnkovius ſibi & Regnum & Regiam dignitatem commendatam haberet; ad priora multis gradibus auxit in eum multorum invidiam, vulgatus jam ex literis, ad Senatores Regni perſcribitur Regis abitus. Rex Viennam contendit, & ſe Imperatori fidens, perhumaniter ab eo excipitur, & Regni Poloniæ tanquam ſibi divinitus traditi honeſtiſſimam apud eum mentionem facit. Solikovius etiam in Galliam, bono Patriæ ſtudio, Karnkovio Epiſcopo Vladiſlaviæ, & Archiepiſcopo Gneznenſi, & Tenczynio Comite conſciis, relictâ Reginâ, abiit. Lutetiam ubi perveniſſet Solikovius, Reginam Matrem cum Fratre Regis Franciſco Duce Alenconio, & Henrico Rege Navarræ Lugdunum obviam filio profectam intelligens, eam ſequitur. Tandemque apud Ducem Sabaudiæ, Chamberii Regem choreas ducentem, magno ſuo dolore, invenit. Per occaſionem com-

Rex Viennæ.

Solikovius in Galliam Regem ſequitur.

commodam,talem discessum Regis arguit. Et quæ à Karnkovio Episcopo ejus studiosissimo acceperat, illi exponit;perque vices varias de bonis, & salutaribus consiliis capiendis Regem admonet,quas illius admonitiones Rex & Regina Mater videbatur animo benevolo audivisse. Extat hoc nomine Oratio Basileæ impressa,sub titulo probi, & Galliæ,ac Poloniæ amantis viri, utilis, plena consilii. Interea in Polonia congregatio Ordinum Varsaviam ad proximum festum Divi Bartholomæi Apostoli indicitur, ubi fautores Henrici Regis incusantur, & literæ ad Regem paulò acerbiores scribuntur, cum quibus Hieronymus Rozdrazevius Secretarius Major, & Ioannes Thomas Drohojevius mittuntur. Karnkovius Episcopus, cùm se minus decere existimaret ab ea congregatione abesse, ut is qui sibi bene conscius esset, & qui se nullo dolo malo in Rempublicam peccasse sentiret, quod in Electione huic Regi studuisset, in medium Consilii, benè amicis, & familiaribus stipatus, accessit,

Oratio probi Viri, Galliæ & Poloniæ amantis.

Congregatio Varsaviensis.

& quæ ſaluti Reipublicæ conducere cenſebat, libera voce dixit. Adverſarii, qui abſentem carpebant, illo præſente, tanquam vi veritatis & innocentiæ victi, & potentiam ejus quoque reveriti, obmutuerunt. Rex auditis actis Poloniæ, apud ſe Solikovium pro Oratore Regni, licet eo invito habens cum Langadoco Aquinatenſio, & Delphinatibus Lugduni, & tandem Avenioni de iis in gratiam recipiendis, agit, eorumquè obſides per Marchionem Radeſium accipit. Hic unicus prætextus Regni Poloniæ, eum Regem retenturi egregiè Regnum illud Franciæ pacificare cœperat. Sed poſtquam literæ Polonorum allatæ eſſent, & jam etiam aliunde Rex earum exemplum haberet; & Georgius Gedrocius à Lithvanis etiam non diſſimilia, ut niſi Rex in Poloniam ad diem XII menſis Maji in Anno CIↃ IↃ LXXV ſeſe præſentaret, ſibi de alio Rege cogitandum eſſe, mandata attuliſſet. Galli partium adverſarum, tempus præfixum cernentes, trahendo res, eventus Polonici expectatione Re-

Strategema Henrici in ſedandis motibus Gallicanis.

Lithvani citant Regem in Regnum.

Regem in dies majoribus difficultatibus innectebant. Avenione igitur Rex, ubi obsides adversariorum acceperat, rursus Lugdunum revertitur: Et inde Rhemos, cujus loci Archiepiscopus Cardinalis Lotharingus, vir præclarus, Avenioni mortuus erat, ad unctionem Regni Franciæ Sacram percipiendam contendit. Quo perveniens non solum unctionem Regiam è Sacra ampula, sed etiam Diadema Regium, præter morem à Sancto Dyonisio Corona utraquè allata, ipsa Dominica Quinquagesimæ, qua ante annum Polonicum acceperat, ritu solenni per manus XII Parium Franciæ, ipso Coronatore Præside Cardinali Guisio seniore accepit, & tandem Lutetiam contendit. In Polonia XII Maji *Stezycia Conventus* Ordinum habitus est. In quo Internuncii à Rege reversi, literas Regias plenas benevolentiæ exhibuerunt. Tenczynius, Secigniovius Aulæ Regiæ à Rege Præfectus, Aula tota, & Milites, Regis caussam fovebant, imo & Vchanscius ipse Archiepiscopus: multi pro Austriaco laborabant,

Henricus in Regem Galliæ unctus & coronatus.

Conventus Stezycianus.

bant: quorum conatus ut alii reprimerent, Piaſtum urgere cœperunt. Seceſſione igitur facta, & in artificio Piaſti perſiſtentes, tum Auſtrios repulerunt, tum Regis cauſam adhuc ſuſtinuerunt. Atque ſic in varia ſtudia diſtractis omnibus, Conventus ipſe rebus infectis diſſolutus eſt. Domos ſuas quibuſque reverſis, invaleſcentibus odiis & diſſenſionibus, nonnullis etiam, qui Henrici Regis cauſæ, & nomini ſtudebant, paſſim in periculum adductis, nonnullis interfectis, denuo à multis Archiepiſcopus ſollicitatur, ut cum vix aliqua ſpes redituri Regis ſuperſit, Convocationem Regni Ordinum indiceret; pericula oſtentantur; fortaſſe etiam jam pertæſum erat Seni cum his turbis & tumultibus Regni. Ac Cæſar Maximilianus ſuis apud eum non deerat rebus. Ita Archiepiſcopus, hactenus pro Rege fortis ſatis & animoſus, labeſcens Convocationem Varſaviam indixit, ad diem Octobris III. In qua, cum diem tantum unum duraret, & Electionis novi Regis Comitia ad IV diem Novembris edi-

Infectis rebus diſſolvitur.

Electio novi Regis indicta.

edixit. Celeri nuntio in Gallias ejus rei ad Solikovium allato, nimirum ad xv Octobris, monet Regem, ut ſuæ dignitatis rationem duceret, & quantocius in Poloniam Oratores ſuos, cum authoritate aliquâ, & non tàm verbis, quàm rebus inſtructos, deſtinaret, cum Aulæ, & Militibus ſtipendiis non perſolutis, argentum Regii Gazophylacii, ab his poſſeſſiones Regiæ occupatæ teneantur, &, niſi ſatisfactione utrique factâ, de Regis reditu ab omnibus dubitetur. Rex igitur confeſtim, tanquam è ſomno excitatus, Viros magnos, Bellaguardium, & Pibracium Faurum, in Poloniam deſignat. Quorum ille per Italiam, hic per Germaniam iter inſtituere; ille à Pontifice, Venetis, Florentino trecenta aureorum millia Regi jam pacta, & promiſſa, depoſitis apud eos pretioſis monilibus Regis, habiturus erat. hic cum literis, & non vulgari etiam pecuniæ ſumma, properans, ad Soloturnum ab exule Nobili Gallo excipitur, & omnibus rebus ſpoliatur. Verùm collectis utcunquè lite-

Mittuntur ab Henrico Oratores in Poloniam.

literis, & denuo auro à Bellevrio Soliturum Præfecto adjutus, in Poloniam antequam convocatio inchoaretur pervenit. Cui cùm Archiepiscopus Zakrocinii expectandum esse mandasset, eo ad audientiam non vocato, ex improviso, & Convocationem finivit, & Electionem indixit. Zborovio quoquè Palatino Cracoviensi, & Dembinio Cancellario, è Conventu Prosevicensi Cracoviam reversis, voce Præconis per forum Interregnum publicatum est. Rexque Henricus Regni exors pronunciatus. quæ res Regem maximè Zborovio prius sibi amico offensum reddidit, nequè ulli bono Reipublicæ id factum esse res ostendit. Etenim, jussu Cæsaris Turcarum, mense exacto, Tartari maximis copiis Russiam & Podoliam & Wolhiniam ingressi, eam ferro & flammis gravissimè divexarunt, & multa hominum captivorum millia abduxerunt. Sic deinceps Pibracius cum Archiepiscopo, & Proceribus, quod ita se excepissent gravius locutus, cum mœrore per Majorem Poloniam in Italiam re-

Henrici abdicatio, & Interregni promulgatio.

Tartaris Russiam vastantibus.

repedavit. Sic & Bellaguardia, dum mora quædam ejus in Italiæ rebus injicitur, iter in Poloniam non ſuſcepit. Rogaverat Regem Solikovius aliquoties, ut ſibi in Poloniam reverti liceret, quando à Gallis res Polonas tam frigidè tractari videret. Sed Rex & Regina de die in diem eum placidis promiſſis trahebant. Perſuaſerunt autem Regi quidam Galli, ut Polonorum liberos, qui in ſtudiis literarum Pariſiis erant, clementer detineret, pactumque ſtipendium illis tribuendo, eos loco obſidum haberet, quò facilius hac arte Regnum in officio retineret. Sed Solikovius, adito Rege, indignum & inconſultum conſilium accuſans, omnes quicunque aut in Patriam reverti, aut in Italiam ire volebant, liberavit. Sic Iaſloviecius, Czarnkovii, & alii Procerum filii, liberi in Italiam, etiam ex theſauro Regis munerati, abierunt. Tum ſanè Solikovium, ſtatim eo nuncio de nova Electione accepto, Rex in Poloniam non ſolum permiſit abire, ſed etiam ut id faceret rogavit. *Is ſe profecturum in Patriam*

Solikovius ab Henrico dimiſſus pergit in Poloniam.

Solikovii ultima verba ad Henricum.

F *reſpon-*

respondit, ut autem aliquid Regi polliceri possit, ita res Polonicas posthabenti, & Gallicis consiliis à Polonicarum rerum cogitatione abrepto, se non videre. Verum tamen si Oratores Regios in Polonia prævenerit, ac ii promissa Regia reipsa præstiterint, adhuc se semel illius apud suos Polonos causam esse acturum. Contentus illius responso Rex literas illi parari ad Senatores & Ordines Poloniæ & Lithvaniæ mandavit. Quæ dum parantur, biduo pòst magna rerum perturbatio Regem ac Regnum totum Galliæ invasit. Etenim post amissam Dominicam Crucem, quæ in Sacra Capella, magna religione & custodiâ asservabatur, & tota Lutetia ob id in luctu & jejuniis versaretur, XVII die Septembris, Dux Alenconius Frater Regius conspiratione cum Hugenotis ac eorum fautoribus malè contentis facta, & diu occultissimè tecta, cum per speciem spaciandi in horto Diaceti Itali potentis esset, ac in arcem cœnæ tempore reversurus ferretur, per pomærii posteriorem januam egressus, equum de industria paratum, aliquot consciis comitibus

Alenconius autor novæ in Galliâ rebellionis.

tibus conſcendit, & per portam Sancti Germani obnubilato vultu, veſpertino crepuſculo excurrens, ad Droeux arcem, XVIII miliaribus Lutetia Pariſiorum diſtantem, eadem nocte pervenit, quo ad eum multa conſciorum Nobilium turba confluxit. Sic ea nocte Pariſiis in Gallia ob Alenconium, ad eundem modum quo anno ſuperiori Cracoviæ ob Henrici Regis diſceſſum tumultuatum fuit, adeo ut Regem cum Regina Matre in Templum arci Luparæ vicinum euntes, in platea lachrymantes populus univerſus videret. Agitabantur conſilia, quibus Frater Regis Alenconius revocari, & ad ſaniora, & meliora conſilia adduci poſſet: & ſtatim Villa-clerus ad eum expeditur, qui etiam in Polonia cum Rege fuerat. Sed hunc Alenconius dum ad ſe mitti intellexiſſet, malè eum ad ſe acceptum iri renunciavit. Reverſo igitur iſto Gonzaga Dux Niverneniſis,Princeps magnæ probitatis, qui etiam in Polonia cum Rege fuit, ad eum mittitur. Fuit receptus cum honore, ſed

non rediit: exoratus Alenconius quidem, se Regem, ut Dominum agnoscere, & agniturum semper respondit; sed se abusuum Patriæ pertæsum, ad meliorem ordinem, & Majestatem Regis, eo loco quo antiquorum Regum fuerit restituendum, & jura Regni, ac libertatem Nationis Gallicæ restaurandum tendere; orare, ut Comitia Regni qualia olim fuerunt, & quibus Regnum Poloniæ gaudeat, Rex Christianissimus indiceret. In his transactionibus Gallicanis Solikovius Regem consolatus, eique valedicto, acceptis ab eo literis, quarto die post discessum Alenconii Parisiis excurrens per Postam, per Exercitum Regium, & vix vitatis Casimiri Rhenani Principis, qui in Galliam tendebat, militibus, Cracoviam peracta Convocatione Regni pervenit. Vbi Zborovio Palatino, Dembinio Cancellario, & aliis, qui tum ibi aderant, frustra nomine Regis Henrici tentatis, & culpam tamen publicati Interregni, Regisque proclamati, tanquam certissimæ ejus rei causæ, Tartarorum incursionis,

Solikovius in Poloniam redux Henrici causam fovet.

ſionis, altero in alterum rejiciente. Neque tamen contra vim univerſorum diutius certandum erat. Ad Karnkovium igitur Epiſcopum Vladiſlaviæ Volborium ſe contulit. Quem cum longa expectatione, de Regis melioribus, & maturioribus conſiliis feſſum, inque orationibus ad Deum fixum, & ſeſe adhuc Reipublicæ ſaluti ſervantem, & ad omnia ſalutaria Regni conſilia armantem inveniſſet, ejus conſilio non nimis ferventer Regias ulterius partes fovebat. Inciderat prius Solikovius, & in Comitia Palatinatus Siradienſis, quæ devitanda ſibi, dum non putaret, ac non pauci in eum ejuſque ſocios, Regiarum partium fautores, invectivas Orationes facerent, & profectionis ſuæ in Galliam cauſas, Regis bonum animum, & adventum ſuum ſub hoc tempus in Patriam, ità omnibus probavit, ut loco Comitiorum gratiæ illi ab omni Nobilitate agerentur, & mirificum in animis omnium erga Regem Henricum deſiderium denuo excitatum eſſet: Lachrymis etiam & lamentationibus

Ac in Conventu Siradienſi multum efficit.

multorum comprobatum, Episcopo Vladislaviæ non renuente, Archiepiscopum etiam adiit, sed hunc jam die sequenti Varsaviam iter ingressurum, & à Rege Henrico alienum satis invenit. Agnovit Solikovius eum jam alio spectare, & cum parato ferè Rege ad Electionem proficisci, quem tamen, eo ipso volente comitatus est, de omnibus rebus Episcopum Vladislaviæ semper certiorem reddens. Multoties Archiepiscopus ad Secretum colloquium Stanislaum Czarnkovium Referendarium, Ioannem Sienicium Tarnogovium, & hunc ipsum Solikovium accersebat, &, proposita de Rege quæstione, eos audiebat. Czarnkovius Cæsarem Maximilianum eligendum, Sienicius Piastum, Solikovius Henricum retinendum censebat. Quod cum aliquoties, non sine rationum collatione, fortius & ardentius actum esset; ambo ii Solikovium tempore quodam aggressi, & seriò multis sermonibus de sententia deducere volentes, ipsi tamen in suo quisque sensu ferè à se invicem discre-

Archiepiscopum alieniorem ab Henrico invenit.

pan-

pantes, ita rationibus ejus vincebantur, ut Sienicius, adjurato eo per Deum vivum, dextraque ejus apprehensa, rogaret: *Num pollicetur Solikovius certò Henricum Regem in Poloniam post annum reversurum. se certo affirmare adhuc à Nobilitate impetrari posse, ut hunc unum annum illius adventum, & de rebus omnibus compositionem patienter expectarent.* Hic Solikovius, videns Sienicium in ejus asseveratione conquiescere velle, veritus nè ea polliceretur, quæ effectum non sint sortitura, *se polliceri certo non posse*, dixit. *Verùm se hoc posse prædicere, Rege Henrico abdicato & relicto, hac novi Regis Electione duos Reges Poloniam habituram esse.* Obmutescente utroque disceptationum illarum finis factus est. Conspectu Solikovii è Galliâ reversi Hæretici in eum conspirationem fecerunt, & Krassinium Episcopum Cracoviensem adierunt, quo Archiepiscopum ab eo abalienarent: Episcopus fecit, seu quod Solikovio metueret, nè quid is ab Hæreticis per vim pateretur, seu quod illis satisfacere vellet. Et cum ambo Pontifices eum de peri-

Solikovii judicium de reditu Henrici.

periculo admonuiſſent, ipſeque eodem ferè veſperi, ad lumen candelæ ex hoſpitiis, in quibus conventicula Hæreticorum habebantur, per feneſtram bombardis diſploſis, non multum à periculo abfuiſſet, nè cum larvis certaret, ad Epiſcopum Vladiſlaviæ, qui & ipſe, paratis rebus omnibus in omnem uſum Reipublicæ, Volborii conſilio amicorum ſubſiſtebat, abeundum ſibi putavit. Sed nè vel metu, vel periculo, vel improbitate hoſtium à benefaciendo, ſerviendoque Patriæ deſiſteret, poſtquam de probitate, prudentia, & dotibus animi & corporis Ducis Ferrariæ multa à viris fide dignis, dici audiviſſet, ad vindicandos inimicos ſuos, & Patriæ commodum, & honorem, in ejus perſonæ commendationem populare ſcriptum confecit. Quod cum Oratores illius Senatui & Ordinibus exhibuiſſent, ac publicè lectum eſſet, plurimorum animos Alphonſo benevolos effecerat. Quod & Pontifici Maximo, & Imperatori, & Regi Galliæ ejus Electionem non invidioſam fore decla-

Alphonſus II, Dux Ferrariæ, à Solikovio laudatus.

clararetur. Acuerat Karnkovium *Martini Gerſtmani* Epiſcopi Vratiſlavienſis, qui ab Imperatore ad ea Comitia erat Legationis Princeps factus, qui vadens Varſaviam,vel per imprudentiam, vel quodam ſuo Conſilio, vel etiam ſua infelicitate fatali, eum Volborii præterierat. Vnde partes Cæſarianorum magis Karnkovio fuerunt ſuſpectæ, quod & eos ubi poterant, ſe ſua eum conſilia celare animadverteret. Et tanto quidem magis, quod non jam filium aliquem Imperatoris, ſed ipſum Imperatorem pro Candidato Regni proponi intelligeret. Erat tempus anni alienum, & tractandis conſiliis ſub dio & papilionibus ineptum. Multa in animis hominum acerbitas, qualibet ex re ſuboriebatur, neque ſibi ut fratres Ioſeph mutuo quiſque alteri pacifice loquebatur. Præterea neque modus, aut ordinis aliqua ſpecies in rebus agendis par Electioni Henricanæ, in qua ferè Karnkovius clavum tenuerat, habebatur. Itaquè tanquam ſibi, fortunæque ſuæ irati omnes, celebratiſſimæ, & clariſ- *Novi Regis Electio.*

ſimæ Electionis ſuæ prioris fructu ſe defraudatos eſſe, alii quidem in omnem occaſionem intenti fuerunt, quo pacto, jure vel injuria, Imperatorem Maximilianum Regem renunciarent. Alii verò ad eum excludendum, popularem ſententiam ſequuti, domeſtico Regi ſtudebant, & Regnum jam ipſum ad *Ioannem Koſtkam* Palatinum Sandomirienſem, & *Andream Comitem Tenczynium* Palatinum Belzenſem deferebant. Quo propoſito utrorumquè moderationem nullam admittente; Cæſariani, ſimulato pauliſper Syncretiſmo, intra Vrbem ſe recipere conſultandi cauſa præ ſe ferentes, prope muros Civitatis in campo, ut id legitimè feciſſe viderentur, cum Archiepiſcopo ſubſtiterunt: Miſſiſque à ſe quibuſdam, hoc eſt Epiſcopo Cracovienſi *Kraſinio*, & Palatino Podoliæ *Mielecio*, atque aliis cum Nobilitate, quæ ſuum locum, in loco privilegiato tenebat tractandi cauſa, XII Decembris *Cæſarem Maximilianum Regem Poloniæ renunciarunt*. Et ſtatim ad Templum Civitatis præcipuum, ubi Regina fuit,

Ioannes Koſtka & Andreas Tenczynius Candidati Regni.

Cæſar Maximilianus ab una factione Rex Poloniæ declaratur.

ſuit, ad canendum Deo Hymnum profe-
cti ſunt, Czarnkovio & Chriſtophoro Zborovio aſſiduo Archiepiſcopum cuſto-dientibus. Quod ubi ad Nobilitatis Caſtra relatum eſt, fremere omnes, ac frendere, quod altera pars non fraternè ſecum egiſſet. Et cum ſemel atquè iterum aliquos ex ſuis ad eos qui Cæſarem renunciaverant miſiſſent, rogantes ne vim Reipublicæ ac libertati communi inferrent, & ſui liberorumque miſererentur, nihilque operæpretii ac nè commodi quidem reſponſi tuliſſent, proteſtati de injuria ſibi facta, *Annam Reginam* Virginem ſibi Principem legitimam, per *Ioannem Sienicium* poſtridie inaugurarunt, eidemque Maritum *Stephanum Bathory* Palatinum Tranſylvaniæ, ac futurum Regem deſignarunt. Et mox eidem Reginæ per Ioannem Koſtkam Palatinum Sandomirienſem, & multos alios, Regnum, ſe, ſuaſquè libertates, vitam & fortunas deferunt. Indoluit illa primo Regni Schiſmate, tàm periculoſo, lachrymiſque fatalem Reipublicæ converſionem

Proteſtantibus aliis contra.

Et Stephanum Bathoreum nominantibus.

prosequuta: Sed postea, ubi Ordines in sententia perstare videret, assensum ad ea omnia quæ ex usu Reipublicæ essent præbuit, seque eorum fidei consiliis & fidelibus studiis permittit, omnia sua pro salute eorum, ac Reipublicæ devovens. Karnkovius Episcopus, ut tàm periculosum Schisma sanaret, Varsaviam accurrere voluit, sed Solikovio, & aliis rogantibus, ut paulisper se adhuc domi contineret, non dubius ab utraque parte ejus consilium imploratum iri, & jam hanc illam à Deo occasionem præparatam esse, qua omnis illa invidiæ flamma, quâ Regis Henrici causa apud omnes flagrabat, suâ sponte sit collapsura. Vix profectionis suæ sententiam cohibebat, cum ecce primum à Batorianis, deinde à Cæsarianis compellatur. Cupiebat is maximopere, & rogabat, ut ii Oratores ad suos Candidatos mitterent, & potius in unum Candidatum quempiam, præteritis hisce ambobus, convenirent: eaque de causa Lovicium ad Archiepiscopum accurrit, sed is jam ita animum ob-

Karnkovius istud dissidium componere nititur.

Sed frustra.

obfirmaverat, ut de ſua ſententia nulla ratione deduci potuerit. Abierunt igitur utriuſque partis nomine Oratores ad ſuos quiſque Electos. Ad Cæſarem Albertus Laſcius Palatinus Siradienſis, Staniſlaus Sandivogius Czarnkovius, Goſtomſcius Caſtellanus Sochacovienſis, Chriſtophorus Zborovius cum Collegis. Ad Batorium verò, Ioannes Tarlo Palatinus Lublinenſis, Georgius Mniſzek Inciſor Regius, Albertus Starzechowski. Nicolaus Iazlowieczki, Ioannes Oſtrorog, Martinus Lwowski, Ioannes Plaza, Georgius Niemſta, Adam Gorayski, Staniſlaus Laſcz, Staniſlaus Pſtrokonski, Ioannes Beldowski, Ioannes Radzieiowski: ad quem etiam Archiepiſcopus Iacobum Woronecium nepotem ſuum miſit, monens ne ſe decipi à quopiam pateretur. Regnum ne alteri Electo & prius nominato Principi intervertere præſumeret. Atque eodem propè tempore *Staniſlaum Sandivogium Czarnkovium*, quondam conſenſum Regis Henrici producentem Coadjutorem Archiepiſcopatus

Oratores ad utrumque Electum miſſi.

Czarnkovius Coadjutor Archiepiscop.

patus Gneznensis cum Capitulo instituit, & Clavem Zninensem illi concedit. Batorianis inde meliorem telam fortuna texere cœpit, quod ad judicium totius Reipublicæ provocarant, & Comitia particularia passim; postremo Generalem Conventum Andreoviam indixerant. Ad quem cum certatim Karnkovius, tanquam vindex Patriæ libertatis oppressæ, evocaretur, illuc profectus est. Et in eo confirmata Stephani Electione, ac Imperatoris reprobata, (idquè in anno CIↃ IↃ LXXV) nam & Oratores illius illuc advenerant, postquam per *Philopponium* à Stephano & Regni conditiones susceptæ, & jurejurando firmatæ, allatæ essent, & celer illius in Regnum adventus promitteretur, jam à partibus Bathorianorum apertè stetit, ipsoque authore, & dies Coronationis dictus, & ad eum ipsum Stephanum variæ adquè fœderatos Regni Principes literæ, & legationes decretæ, & expeditæ fuerunt, ubi cum mentio fieret in scriptis Confœderationis de religione abunde Episcopus Iuribus Ec-

Andreoviensis Conventus.

Ecclesiasticis cavit. Missi etiam fuerunt ex hoc Andreoviensi Conventu Oratores ad Cæsarem Lanczkoronski,seu Wodzislawski, Castellanus Zavichostensis, & Martinus Bialobrzeski Abbas Mogilæ, qui Cæsarem mitigarent, & justæ Electionis Stephani rationes ostenderent, quibus à Cæsare omne humanitatis genus ostensum est. Sub hoc idem etiam tempus Vchansejus Archiepiscopus Conventum, ad diem ultimam Februarii, Conventui Andreoviensi contrarium edixit, qui tamen admodum infrequens fuit. Vnus ferè Episcoporum fuit Karnkovius qui se his partibus primus adjunxit, quod ab eo magno rei Ecclesiasticæ emolumento factum fuisse tempus, & res ipsa postea comprobavit. Etenim cum Stephanus Hæreticorum ut plurimum studiis Rex esset nominatus, tanquam is, qui aut Hæreticus, aut Hæreticorum fautor ab illis existimaretur; & confirmaret hanc eorum opinionem *Blandrata*, homo hæreticus, ab eo ad Electionem missus; timens Episco-

Cui à Cæsarianis Conventus Lovicensis oppositus.

copus nè eum, vel totum, vel medium haberent Hæretici, in hoc nervos ſuos intendit, ut antequam Stephanus in Regnum ingrederetur, de ejus fide ac religione edoctus, vel eum ſibi ulterius fovendum, aut verò, ſi quid ſecus de eo intelligerent, Regio faſtigio ac Throno excludendum curaret. Coronationis Regis & Reginæ dies Dominicus Quinquageſimæ dictus eſt, quo cum Regis in Regnum adventus deſperaretur, longo enim terrarum circuitu, ut Vngariam Imperatori ſubjectam devitaret, per Valachiam & Moldaviam iter inſtituerat, gliſcentibus Cæſarianorum artibus, rumoribuſque variis; hinc inde animos Bathorianorum in diverſa trahentibus. Karnkovius, licet adhuc de Regis adventu nihil certi haberet, tamen Cracoviam ad diem dictum ſe contulit, Reginæque ut eò proficiſceretur perſuaſit. Et quoniam à Cæſarianis præveniri timebat, ne Rempublicam in incerto ſtatu relinqueret, ſi vel Stephanus tardius adeſſet, vel aliquis gravior caſus, ut ſunt huma-

Dies Coronationis Stephani indicta.

Interea ad omnia intento Karnkovio.

humanæ res, curſum ſui cœpti turbaret, coacto Conſilio Senatus, de Regina coronanda ad Senatum & Ordines retulit. Et quoniam in Republica tuenda maximè Statum Eccleſiaſticum, ne quid detrimenti acciperet, attendebat, cum Clero inprimis Cracovienſi ſua conſilia communicat. Vtrobique variantibus Sententiis res tandem in ulteriorem deliberationem dilata fuit. Interea tamen, ne diu expectatus Rex, rebus Eccleſiæ Dei non proviſis, Regni fines intraret, arrepta hac occaſione, quod Rex eum, ut ſibi ad fines Regni occurreret, literis ſuis invitabat, ipſe ſe rebus omnibus ſervans, & invidiam hominum declinans, ad eum non ivit, ſed Solikovium ad ſe domo literis evocatum, & ne Reipublicæ & cauſæ divinæ in tam periculoſo tempore & ipſe deeſſet, ſuo loco, ad eum mittit. Magnum à Cæſarianis videbatur imminere periculum, ſed multo majus ſi Rex in poteſtate Hæreticorum totus eſſet: Solikovius igitur de omni re, quam cum Rege ageret, Epiſcopi ſententiâ in-

Karnkovius Stephano obviam ire renuit.

Solikovius à Karnkovio novo Regi obviam miſſus.

H

intellectâ, & plenè de omnibus instructus in ulteriorem Russiam profectus, Regi Electo Stephano ad *Sniatinium* occurrit. Eum Prutum amnem, Moldaviam à Podolia disterminantem, transvectum, Hieronymus Russiæ Palatinus, & Nicolaus Castellanus Camenecensis Sieniavii Fratres, cum non contemnendo exercitu exceperunt, & per Martinum Mæzænium Iurisconsultum salutarunt. Invulgato Solikovii adventu apud Oratores, qui Regem Electum adducebant, qui, uno tantum excepto, Hæretici omnes fuerunt. Omnes, ne Solikovius à Rege nisi præsentibus illis admitteretur, vel audiretur, decreverunt; quod vererentur, ne is per eum in Ecclesiasticorum potestatem deveniret. Quod Solikovius, ex iis qui Episcopo Karnkovio favebant, ubi subolevit, ipse ad Oratores misit, rogans, ut sibi accessum nomine Episcopi ad Regem compararent, qui in periculo maximo Reipublicæ, & illis omnibus & Regi huic Electo adesset. Et cum etiam quicquid ejus nomine apud Regem

gem acturus esset, ipsos Oratores præsentes adesse, audire, & intelligere cuperet. Quo intellecto Oratores exhilarati, jam in Solikovium, atque in ejus persona in Episcopum Coricæi esse nolebant, sed Plazæ tantum & Niemstæ id negotii dederunt, ut Solikovium ad Regem concomitati ei cum illo colloquenti adessent. Sed, ut mos nostrorum fert, solus tantum Plaza adfuit, & salutationem tantum ac benedictionem Episcopi audivit, atque ad suos retulit. Cæteroquin de hora secretioris colloquii submissius loquuti; tandem hora vespertina ejusdem diei, & in profundam noctem secum Rex & Solikovius, Philipponio fores observante (qui dies fuit Sabbathi) fuerunt. *Illic Regem de omnibus rebus, quæ fundamentum essent Regni feliciter inchoandi, plenissimè, nomine Episcopi, edocet. Quid agere, quæ consilia sequi, quæ vitare, in quas partes oculos & animum advertere oporteat, quo animo denique esse, quàm perspicaci, & quæ sibi ferenda & exantlanda sint, quàm animo forti, jamquè ad ipsum Regni limen prævidenda & ponderanda, &*

Solikovii colloquium cum Rege secretius.

animo bene ad omnia munito ſuſtinenda, deſcriptis illis omnibus, & Statibus hominum, & forma Reipublicæ, & actionibus, ac rebus univerſis, prout tùm illo Colloquio brevi fieri poterat, illum inſtruit, & ad cætera audienda benevolum, attentum, & docilem efficit. Hic tandem de gratitudine Deo reddenda, de fide ei præſtanda, & fide quidem Catholica, quâ ſint, & ſine cujus vera & ſyncera profeſſione & obſervatione, non ſolum Diademate Regio ſe non eſſe potiturum, ſed nec Cracoviam quidem, Sedem Coronandorum ac conſervandorum Regum laudatiſſimam, & Catholiciſſimam ſemper, hactenus Principum eſſe conſpecturum. Firmamentum eſſe Regni Catholicam fidem, & Catholicos Viros, ipſumquè Sacrum Ordinem Spiritualem eſſe primam & præcipuam Reipublicæ partem, & Senatus caput, & Regis animam, lucernam ac Spiritum vitalem. Profitendam igitur eſſe fidem, verè & ſyncerè cum Deo agendum, qui eum ad tanti regni gubernacula vocarit, qui jam ad fines adduxerit: cætera ſecutura, & adjectum iri gratis, modo is intra limen & oſtium Regni pedem ſuum in veſtigia priorum Regum Poloniæ ponat, & figat, Miſſam ſingulis diebus audiat, Epiſcopos ut Pa-

Patres veneretur, & illis obediat. Romanum Pontificem Summum Iesu Christi Vicarium recognoscat. Iura Ecclesiarum sarta tecta conservet, Senatum diligat, Ordini Equestri fidat. Hæreticorum consilia, tanquam Regno & sibi perniciosa suspecta habeat. Non deesse adhuc ingentem vim rerum difficilium. Lithvanos adhuc in alterius esse Electi fide; item Prussos, Poloniæ magnam partem; teneri multas arces in fide Austriaci, Imperatorem competitorem esse magnum & potentem, sed ista omnia cessura, & tanquam vanas nubes præteritura, & Regno pacem, & tranquillitatem relictura, si Deus cum eo, ille cum Deo fuerit. Iam Episcopo Karnkovio fautore Clerum ferè omnem ac CoEpiscopos omnes in partes Stephani concedere: Iam Reginam, Aulam, Milites, Palatinum Cracoviensem Zborovium, & Comitia plena ejus adventum feliciter expectare. Modò ut is non dissimilis esse prioribus Regibus Poloniæ, pietate, & constantia intelligatur. Audivit Rex Electus Solikovium non sine suspiriis, & cum singulari consolatione sua. Et non solùm ad omnia verbis fusissimis respondit, sed etiam fidei suæ Catholicæ professione gene- *Responsum Regis.*

 rali

rali factâ, rebus ſtatim ipſis, ita Solikovio ſatisfecit, ut is de eo omnia præclarè, & ſentiret, & ad Epiſcopum perſcriberet. Et quoniam ante aliquot annos Sniatinium à Moldavis exuſtum, nec dum reſtitutam Eccleſiam Catholicam habebat, in qua die Dominico craſtino Sacroſanctum Miſſæ Sacrificium audiret, Solikovio locum ubi id fieri poſſet demonſtrante, ſequenti die ſummo manè illud ſe auditurum, & illud idem ſingulis diebus facturum lubentiſſimo animo ſpopondit. Habebat autem jam ſecum ab Epiſcopo Solikovius & Sacerdotem, & omnem Altaris apparatum, quem penes Regem cum pueris amanuenſibus reliquit. Multi ſermones fuerunt de Tranſylvaniæ Religionibus impiis, de paucitate Catholicorum, de Societatis Ieſu Patribus, quos per Fabium Dalmatam jam petierit. Religionem quidem Catholicam ſe ſemper ob Proceres Hungariæ, & populos omnes Hæreticos integram ſervaſſe occultè, & Monacho cuidam Albæ Iuliæ, Seni, per ſpeciem vena-

nationis ad eum excurrens, confiteri, & ab eo communicari ſolitum fuiſſe. Et ſe quidem militari modo in penitioribus articulis Catholicæ fidei verſatum, ſed animo prompto omnia auditurum, & ſuſceptu-rum quæcunquè in ſalutem animæ ſuæ, & Reipublicæ, præſertim Eccleſiæ Statum tuendum, & ornandum pertinere edoctus ab Epiſcopo fuerit. Multa dehinc de rebus aliis, politia Regni hujus, moribus Sigiſmundi Auguſti, Henrici, itemque Officiis Regni, & forma Reipublicæ interrogabat. Sequenti igitur die feſto Dominico ſummo mane Sacrum Miſſæ Sacrificium audivit cum lachrymis: etiam librum Euangelii ſibi oblatum exoſculatus eſt, & per totum Sacrum genibus flexis orans. Oratores durante Miſſæ Sacrificio ante fores erant, & cum Miſſam apud Regem haberi intellexiſſent, *Iam iſti Sacerdotes* inquiunt, *ſe in poſſeſſionem Regis intruſerunt.* Dum hæc apud Regem aguntur ii qui ad Cæſarem miſſi fuerant redeunt; & cùm Senatui & Ordinibus Regni à Cæſare literas

Rex Miſſæ ſacrificio intereſt.

Id quod Oratores ad Regem malè habet.

teras exhibuiſſent, quibus Cæſar eos fideles, dilectos, compellavit, malam gratiam apud omnes inierunt, tanquam ii qui Ius Cæſareæ Electionis, allatis talibus literis, non obſcurè confirmaſſent. De Rege autem Electo magna fuit Cracoviæ expectatio apud omnes, ſed maximè apud Epiſcopum Karnkovium, quem fructum allatura eſſet hæc ad eum Solikovii profectio. Igitur cum literas Solikovii accepiſſet, quibus is Regem Electum, ac præclaras illius animi dotes ac corporis, item prudentiam, facundiam, maturitatem, induſtriam, rerum uſum, ejus deſcribebat, Epiſcopus ejus literis ſparſis, mirifica erga eum ſtudia omnium excitavit. Rex Electus ante Feſta Paſchæ Vrbem ingredi debuit; ſed adverſa valetudine impeditus, ad Mogilæ Monaſterium, uno ab urbe milliario, ſubſtitit. Quem Epiſcopus etſi primo quoquè tempore videre cupiebat, tamen ne linguis hominum incurreret, ſeſe domi continuit; & ad eum Martinum Pilſnenſem, Staniſlaum Solikovium, & Cloda-

Rex electus ad S. Tumbam æger.

davienſem Regis Sigiſmundi Auguſti Concionatorem, Theologos ex Academia Cracovienſi, ut operam eorum, aut unius eorum, qui ei magis placeret, in rebus fidei uteretur, deſtinavit. Rex ſibi *Solikovium* delegit, eumque penes ſe retinuit. Quo poſtea, quia linguâ Latinâ Rex utebatur, & alios dicentes audiebat, per annos quinque continuos Concionatore grato, & felici uſus eſt. Peractis feſtis Paſchæ Rex Electus XVIII Aprilis adveniens à Senatoribus & Nuntiis Equeſtribus, ante portam Sancti Floriani, in Campo patente, die ſereno, & favente aura exceptus eſt, & per Epiſcopum Karnkovium omnium nomine ſalutatus. Ad cujus orationem ipſe ore ſuo reſpondit. Et tandem urbem & Arcem, ſolenni quidem, ſed Henricanæ nihil ſimili, pompa ingreſſus eſt. Et tandem, poſt diem octavam Paſchæ, cum Archiepiſcopus Vchanſcius venire nollet, die Martis profeſto, & in Templo Sancti Staniſlai Cracoviæ in Arce, de more, ab Epiſcopo Karnkovio, una cum Anna Re-

Solikovius Theologus Regius.

Ingreſſus Regis Cracoviam.

Poſt, Coronatio à Karnkovio peracta.

I gina

gina coronatus eſt, cautione adhibita: Ne ea res Archiepiſcopo Gneznenſi, tanquam Primati, ac Regum Coronatori præjudicaret, & in jurejurando Regio, de ſalvo Iure Ordinis Eccleſiaſtici in ſervanda pace inter diſſidentes de Religione conditione adjecta, quam cum Hæretici nollent, tandem in hanc formam conventum eſt, ut enunciaretur ſalvum Ius partium.

Anna Regina juri maternæ renuntiare cogitur.

Regina priuſquam coronaretur, & Vxor Regis eſſe declararetur, Iuribus ſuæ Matris Bonæ, in quibuſdam Regni Poloniæ, Lithvaniæ, & Mazoviæ fundis renunciavit, & novam fundi inſcriptionem in terris Mazoviæ accepit. Non deerant qui Regem aliam Vxorem ducere conſulerent;

Annæ cum Rege conjugium.

ſed Karnkovius, unà cum aliis mitioris ſententiæ Senatoribus, Reginæ authoritatem, quæ etiam in Electione priore loco nominata fuit, defendit, & incommodum potius aliquod ob ætatem domeſtica patientia ferendum, quàm ut & Reginæ ſtirpis Polonæ contumelia fieret, & in rebus novis & imperfectis Rex & Regina peregrini ambo

ambo Regno præessent. Coronatione perfectâ, & variis quibusdam fabellis de Rege à Regina alieniore, atque ob id bellum prius cum Regni hostibus quàm fœdera Conjugii perfecturo discussis, & metu compresso: ea quæ ad gubernacula Regni feliciter inchoanda pertinebant, agi, & tractari cœperunt. Rex in foro Vrbis, de more in Throno residens, à Cracoviensibus Iusjurandum fidelitatis recepit. A Principibus Vasallis Internuncii, temporis designationem, quo fidem suam præstarent, etiam nonnulli adfuerunt. Ex Lithvanis nemo Coronationi adfuit. Tandem quod Ioannes Chodkievicius, Capitaneus Samogitiæ, & Marschalcus Lithvaniæ jam in Electione in partes Stephani, operâ Petri Zborovii Palatini Cracoviensis, cujus Sororem ante annos complures Conjugem habebat, concesserat; & cæteros Lithvanos Polonis se adjuncturos, bona spes erat. Quod & factum est. Nam Ioannes Chlebovicius, Castellanus Minscensis cum aliquot aliis Lithvanis ad Regem

 venit,

Lithvani novi Regis electionem approbant.

venit, eumque Regem tantum Poloniæ consalutans, de injuria à Polonis accepta, quod eum Regem, Lithvanis exclusis, contra unionis præscriptum, renunciassent, multis verbis egit: qui privatim cum Rege collocuti, & prudentiam ipsius meliore nota conspicati; præterea & toti illi Provinciæ Ius suum fore salvum, defensioque contra Moschum promissa esset, non difficulter & ipsi Regi se adjunxerunt, & suos omnes idem facturos esse polliciti sunt. Erat inter Nobiles Viros Regni & Secretarios Regis Sigismundi Augusti juvenis præclarus, & doctus, *Ioannes Zamoscius* Capitaneus Belzensis & Zamechensis, cui etiam Rex Henricus Knisinum dederat. Is in Electione Stephani cum Ioanne Sienicio Tarnogovio sensit, & multis eum consiliis, ad negotium pro Stephano conficiendum, juvit. In eum Rex, statim initio sui Regni, oculos & animum conjecit, seu quod suæ Electioni favisset, sive quod præterea magnam in eo eruditionem, & modestiam morum animadverteret. Quod non

Iohannes Zamoscius Regis gratiam adeptus.

non ſolum ab æqualibus ejus, ſed etiam à Senatoribus multis notabatur. Qui poſtea in quanta Regis gratia fuerit, & ad quantas fortunas pervenerit, ea quæ ſequuntur abundè demonſtrant. Nunc cœpta proſequamur. Imminebat Regno Cæſar, & fretus ſuorum favore, quos in Polonia habebat, tum verò Oratorum Polonorum precibus excitatus, Comitia Imperii Ratisbonam ad proximum menſem Iunium indixerat. Conſilia igitur, tùm de Cæſarianis ad concordiam adducendis, tum de Cæſare à cogitatione Regni Poloniæ deducendo acta ſunt. Cum autem Regi non placeret, nomine ſuo quenquam ad Cæſarem mitti, ne jam in Regni poſſeſſione poſitus, & Rex coronatus, & Reginam Vxorem habens, ſua cum illo diſceptatione ſuam dignitatem in dubium revocare videretur. Sed ut Senatores, ac Ordines Regni potius aliquos mitterent, ſive ex medio ſui, ſeu ex Secretariis Nobilibus, qui non ſolum Cæſarem adirent, & cum eo, ne Regnum jam quietum turbaret, agerent: *Legati à Senatu ad Cæſarem miſſi.*

Sed etiam Ordines Imperii compellarent, ut pacifica consilia Imperatori,ad mutuam pacem, & tranquillitatem conservandam, & temerè orbem Christianum bellis non implicandum, darent. Eam ad rem delecti sunt, Ioannes Crotosius Palatinides Inovladislaviensis, & Ioannes Demetrius Solikovius, ambo Secretarii: Hi literis Senatus & Ordinum ad Cæsarem & Principes acceptis, sine magno apparatu, (ita enim jusserat Rex) Regis ipsius literis tantum passus muniti, iter arripuerunt. Pluribus per Silesiam locis impediebantur, sed fortuna animos eorum juvante, & patientia durum superante, ita progrediebantur, ut Pragam incolumes pervenerint: ubi, quoniam sub id tempus etiam Polonici Regni causa, Præside Rudolpho Rege Romanorum, Hungariæ, & Bohemiæ, ac præsente Archiduce Ernesto, Comitia Bohemiæ agebantur, ad quæ nullas literas nec mandata suorum habebant. Patefacto eorum adventu, nec tamen eis qui essent, apud eos quorum intererat, celantibus, à Rege per

per Scolowrocium Valſtinum Vatembergium & Wehinſcium ſalutati, & in media Comitia ingreſſi, Regem Romanorum, & Erneſtum de ſuis perſonis ſalutarunt: & iis, quæ tum res poſtulabat, ore rotundo, dictis, ſuâ ſuorumque exiſtimatione ſervatâ, invidioſiſſimæ Legationis non infauſtum expediendæ bona initia dederunt. Rex enim Romanorum, ubi eos ad Cæſarem ſuum Parentem proficiſci comperit, ſatagebat, ut non Ratiſponam, ubi nondum Cæſar aderat; ſed Viennam ad ipſum Cæſarem, ubi is adhuc eſſe ferebatur, irent. Sed illis rectà Ratiſponam ſe malle reſpondentibus, ut maturæ Cæſareæ Majeſtati adventanti occurrerent, nevè ab eo in itinere exerrarent, ad diem ſedecimum, donec Cæſari de eorum adventu perſcriberetur, ſic volente, & rogante Rege Rudolpho (qui mos eſt Principum, ut rogent, quod habere volunt) Pragæ manſerunt. Multoties à Proceribus illius Regni compellati, tandem dimiſſi Ratiſponam venerunt. Et Cæſar die ſequenti, menſe Iunio me-

medio advenit. Rex Stephanus in Polonia res ſuas agebat, & quia Lanczkorona Arx Cracoviæ vicina, quæ recipere poterat ex Hungaria aliquot præſidium, quam Albertus Laſcius Palatinus Siradiæ, præſidio in ea relicto, tenebat, eam Rex aliquantâ oppugnatione cœpit. Pruſcovium primò, deinde Francendorffium audientiam Polonici Nuntii apud Cæſarem petebant, ſed ea tàm diu trahebatur, donec Moſchorum Legati advenirent. Altero igitur die Nuncii Polonici ad Cæſarem accerſuntur, A Pruſcovio veteri ſuo amico Solikovius intelligere cupiebat, num publicam, vel privatam audientiam apud Cæſaream Majeſtatem eſſent habituri. Sed id etſi minus obtinuiſſent, nihilominus animo præſenti, inter Germanorum & Polonorum greges ſibi adverſos incedentes, voculis etiam ſuorum diſſimulatis, ad Cæſarem intrarunt. Ingreſſi, & ſalutato per Crotoſium Imperatore, literiſque illi datis, Solikovius rem ipſam aggreſſus, totum Electionis negotium, uti res erat, longâ oratione Cæ-

Cæſari expoſuit. Circumſtabant Imperatorem, Wilhelmus Dux Bavariæ, & Albertus Laski cum Chriſtophoro Zborovio, ac Principum Germaniæ Legati, dum is verba faceret. Erant, qui, antequam diceret, gratius fore Imperatori ſuggerebant, ſi, quæ dicturi eſſent, potiùs in ſcripto exhiberent. Sed illi maluerunt verba facere, quæ aliter accipi non poterant, & plus efficaciæ apud varios auditores habitura illis viſa ſunt, quàm ſcriptum, quod à multis ignoraretur, tradere. *Igitur primum de tardiore audientia conqueſti ſunt: inde, quod ad videndum prius Imperatorem privatim admiſſi non ſint: inde, quod publicamnè an privatam audientiam eſſent habituri non præmoniti fuerint. Cæterum ita excepti, tanquam hoſtium legati, qui tamen alibi mitius tractentur, adveniſſent. Sed tamen ea omnia tempori condonare, &, ſua privata illa ſit, ſeu publica audientia, ita ſe verba facturos, & accommodaturos, ut & dignitatem Majeſtatis Cæſareæ, quàm maximè obſervare, & ad eum omnia vera, certa, & explorata, ſecus quàm alios, qui ad eum Regnum detulerint, retuliſſe, omnibus*

Oratio Solikovii Legati ad Imperatorem Maximilianum.

apparere possit. Inde, discessu Regis Henrici, ac ejus retinendi studio, & periculis Regni, quibus eo absente, tùm foris, tùm domi, distinebatur, & necessario instituta novæ Electionis rationibus commemoratis, ipsum initium, progressum, tractationem, ac finem discordiæ Electionis exposuerunt: Ita ut qui illi Electioni aderant, ita se verè habere fateri, & qui non aderant, sed tamen audiebant, omnia probabilia apud se habere, & agnoscere planè cogerentur. Cum tamen Ius Electionis Regis in Regno libero ad omnes Ordines pertineat, excluso Equestri Ordine, & Senatorum multo majore parte, nec Archiepiscopum Regem nominare, nec Marschalcum promulgare potuisse. Qua in utraque re, præter alia innumera quæ ad probationem veræ ac legitimæ Electionis requirebantur prætermissa, aut secus quàm libertas & Status Reipublicæ exposceret acta, multum à scopo aberratum fuisse; & Nominationem secessu facto, præter opinionem, & demum promulgationem, in ipsa Arce conclusa, non in Electionis loco peractam fuisse. Et cum cætera pars Senatus ac Nobilitas Regni, cavendo libertati suæ, ita à paucis Fratribus oppressæ, ac in discrimen adductæ, Reginam Annam Infantem, Regum Poloniæ

Poloniæ Neptem, Filiam, & Sororem, cum Stephano Bathorii Palatino Transylvaniæ pari ætate copulandam Reginam suam dixissent, ac contraria multo majoris partis Electione, quam legitimam in tali casu esse statuerent, libertatibus suis in posterum cavissent, tamen ad res concludendas, & Schisma confirmandum, eos non properasse, verùm Cæsarianos ad omne genus concordiæ tractandæ, & medii alicujus amplectendi, aliquoties invitasse. Cæsarianisque ad nullas concordiæ rationes condescendere volentibus, sed magis in sententia persistentibus, etiam eos ab Electa Infante Regina, ac Electo Rege suo resilire non potuisse. Ex qua collisione studentium suis partibus utrisque, ad universæ Reipublicæ judicium provocatum esse, & Conventus contrarios duos, Andreoviam, & Lovitium, indictos, facilè judicium & sententiam tulisse, & finem controversiæ fecisse. Nam Andreoviam ex omnibus Regni partibus frequentem Senatum & Equestrem Ordinem coivisse. Lovicium verò paucissimos, idque ejus Schismatis pertæsos. Cæterum & planum omnibus in Polonia & Germania fuisse, & Majestatem Cæsaream diu & multum, an Regnum in hoc Schismate acceptaret

deliberasse, & non accepturum passim ab omnibus affirmatum esse. Quod ipsa tarditas, & suscepti Regni, & Iurisjurandi præstiti, abunde confirmare videretur. Et interea alterum Electum & ad Regnum venisse, & Regno potitum, & Reginam Regni Infantem Vxorem duxisse, certum argumentum esse, & divinæ voluntatis, & concordis utriusque partis in hoc sententiæ, ut qui prior in Regnum veniet, pro Rege susciperetur. Quod Stephanus & jam venerit, & Diademate Regio insignitus sit, & Cæsarea Majestas suis rebus ipsa per se, quasi volens, & prudens, defuerit. Qua de re ipsa etiam, ipsos Cæsarianos cum Cæsarea Majestate expostulasse, & si Stephanus ante quartam diem Aprilis prior Imperatore venerit, se unà cum aliis ejus Majestatem agnituros, Fratribus contrariæ partis scripsisse. Vnde manifestè constaret suæ Cæsareæ Majestati Polonos nihil malitiosè, nihil insidiosè contra suam Majestatem fecisse: Sed hac ratione sibi, suæque libertati consulendum putavisse. Quod autem aliqui dicerent Stephanum Turcæ obnoxium esse, & aliquid ex eo incommodi Reipublicæ Christianæ accessurum, scirent, in Transylvaniam non ipsum hoc Ius primum intulisse, sed ita

ita à Majoribus accepisse. In Polonia verò cum Turca non alio modo, quàm antiquo Regum Polonorum more fœdera pacis servaturum esse. Orant igitur, jam sua Majestas Regno Poloniæ, quod in finibus Europæ, quod adversus Christiani nominis hæreditarios hostes positum, semperque in procinctu ac excubiis situm est, & suam hanc mediocrem felicitatem faveret, faverent & cæteri Ordines sibi ac Orbi Christiano tranquillitatem & pacem, non inviderent libertatem omnibus liberis Nationibus peculiarem. Quod si qui essent, qui prudentissimum Imperatorem Consiliis suis minus oportunis in medios tumultus & apertissima Reipublicæ Christianæ pericula conjicere nihil pensi haberent; Vtetur potius sapientissimus Imperator suâ prudentiâ & Iudicio, quo semper fuit maximo, & memor se in Summo rerum Christianarum apice, Patrem omnium esse; seipsum audiret, sibi similis esset, & privatam causam suam non tanti duceret, quanti salutem totius Orbis Christiani. Non enim, si secus fieret, non possent Poloni, nisi pacem suam, & Statum præsentem Patriæ suæ, suasque libertates, vitâ etiam ipsâ chariores, modis omnibus tueri, ac defendere. Conquesti etiam sunt nomine publico de

captivitate Andreæ Comitis Gorcani in Silesia à Corozbachio, & nece Gnojevii ab Humienio Hungaro factâ, rogantes jus reddi injuriam passis. His & multò pluribus verbis cum sermonem suum Nuncii Polonici, attento & nihil mutante vultum Imperatore, peregissent, per Cancellarium Cæsar respondit, se multò diversa ab aliis, qui Cæsaream Majestatem Regem Poloniæ renunciarunt, accepisse, & se suam Electionem legitimè, etsi non ab omnibus, certè à majore parte Ordinum Regni factam esse, ducere. Verùm in re tanti momenti se deliberare, & responsum clemens polliceri, De Gorcano, & Gnojevio Ius se dicturum via sua querentibus esse. Discedentibus à Cæsare Nuntiis Christophorus Zborovius petere à Cæsare audientiam cœpit; quo ad verba Nuntiorum illorum minus veritati consona respondere posset. Conversi ambo, & Crotosius quidem se vera dixisse, & dicere respondit. Solikovius se non disputandi, aut litigandi causa cum privatis venisse, sed ad solam Majestatem Cæsaream, dixit.

Responsum Imperatoris.

Zborovius apud Cæsarem sese Legatis opponit.

dixit. Igitur Cæſar, etiam cum quadam vultus aſperitate, quæ tamen illi rariſſima fuit, Zborovinm tacere juſſit. In diverſorium reverſis ipſis, Zborovius Crotoſium, miſſis ad eum tribus Nobilibus Polonis, ante Vrbem evocat, quod intellexerit eum ſibi minari, habere ſe quid cum eo loquatur. Quibus ille, ſe ubique gentium Zborovio ad omnia paratum eſſe, modo prius Legationem quâ fungitur abſolvat. Quæ res cum eſſet ad Imperatorem perlata, invidiam Zborovio conflavit, & Nuntiis ut eſſet pax in omnibus cautum eſt. Venerat à Summo Pontifice Gregorio XIII Legatus Vir magnæ authoritatis & prudentiæ *Cardinalis Moronus*. Hunc Nuntii adierunt, ſalutarunt, & cum eo egerunt, ut nomine Summi Pontificis paci communi conſuleret; Cæſarem à Polonia armis petenda avocaret, & Regem jam coronatum Regno libero relinqueret. Cardinalis cum eos audiret, & multa præfatus de Summi Pontificis, ac ſua in Poloniæ Regnum Nobile, benevolentia, & ſtudio, deque

Et Crotoſium ad duellum provocat.

Cardinalis Moronus mediator Polonorum apud Imperatorem.

deque Imperatoris bonitate, humanitate, prudentia, ac ſingularibus virtutibus, ob quas quodcunque Regnum præſtantiſſimum eum potiùs ſibi appetere Regem, quàm repudiare deberet. Tandem demiratus tàm crebras Regum mutationes, poſtremò de Rege Stephano, ejuſque moribus, ac in primis Religione inquirere cœpit. Quem cùm Catholicum eſſe intellexiſſet, ac jam & animum per quoſdam ſuos Nobiles, ac Medicum, qui Solikovium ægrotum ſæpius adibat, præparatum habuiſſet; bono animo eos eſſe jubet, & ad omnia Regni Poloniæ commoda, & ſalutem procurandam, ac nationem totam complectendam, & fovendam, operam ſuam offert. Hinc alios adeunt, præſertim Cæſaris Conſiliarios. Fortè fortunà orando apud Cæſarem Ordinum Imperii mentionem fecerunt, ſe nimirum ad eos etiam mandata ſuorum habere. Sed cum apud eos vel præſente Cæſare orandum eſſe intelligerent, illud magna cum injuria Imperatoris fore prævidebant: vel abſente,

&

& tum se, si non Germanorum, certè Polonorum ipsorum alterius partis, altercationi, & contumeliis expositum iri putabant. Ideo ad Imperatorem dixerunt, se eo libentius Ordines Imperii non esse adituros, quo majorem spem habeant, ejus Majestatem suâ prudentiâ nixam, hoc tale negotium, non in cujusquam voluntate aut judicio, sed in ipsius arbitrio sitam, optato & salutari exitu terminaturam esse. Quæ res ut Imperatori placebat, ita Polonis fuit utilis. Quid enim attinebat cum Ordinibus agere, quando in dies singulos, non cum aliis tantum extra Germaniam, sed etiam ipsis Germanorum Principum Oratoribus multa etiam secretiora consiliorum illorum arcana communicabat: Ex quibus hoc illis abunde constabat, Imperatorem quidem à Regno hoc aggrediendo haud illibenter supersedere posse: sed à Germanis Principibus, nè dignitatem suam Cæsaream posthaberet illi persuaderi, se omnibus auxiliis & opibus præsto illi futuros. Satis diu illum, & multa

Prudenter verò Ordines Imperii præteriti.

ſuſtinuiſſe, tempus eſſe ignaviæ excutiendæ, & patientiæ tantæ aliquando imponendum finem. Cui ſententiæ etſi minus adſtipularentur Brandeburgenſes & Saxones: tamen quia in eo & dignitatem Cæſaream, & gloriam totius Germaniæ ac ſalutem verti putarent, quo fortunam inclinare videbant, eo & favorem ſuum dirigebant. Vilcopius Gallicus Orator, & Legatus Apoſtolicus Orationem habitam, imò omnium Italicorum Principum Oratores, habere à Nunciis voluerunt. Sed uni tantum eam deſcriptam dederunt, ita tamen, ut eam legi ab omnibus vellent. Cum Moſchis igitur Imperator fœdere facto, iiſquè per Lubecam dimiſſis, de vectigali & à Principibus ac Civitatibus comparando tractabant. Vbi Cæſarem Cardinalis compellaſſet, & bellum illi diſſuadere vellet, ſuſpectum ſe illicò Imperatori reddidit. Nuncii Poloni vocati ad Imperatorem, expediti ſunt, reſponſum illis ſcripto comprehenſum datum eſt, quod illi acceperunt eâ lege, ſi quid in eo contra men-

mentem Ordinum Regni, à quibus advenerant, invenerint, nè ea res Cæsaream Majeſtatem offenderet, quod tale reſponſum ad ſuos referre non poſſent. Quoniam autem indicio quodam ſecreto cognoverant, ſe non ſatis tutum iter in Patriam redeuntes habituros eſſe, literas paſſus ab Imperatore petebant. Sed Imperator ore ſuo reſpondit: Nihil periculi in ſuis ditionibus eis fore. Quod & factum eſt. Nam poſtea, eodem quo diſceſſerant die, in pago Ducis Bavariæ, tribus milliaribus à Ratiſpona, dicto Vatter, cum è navi ad noctem, nam per Danubium navi vehebantur, in Hoſpitium ſe recepiſſent, noctu coacta ingenti agreſtium multitudine mandato Cæſaris capti, & Lincium deducti, ibique in Arcis habitatione una per quatuor menſes concluſi fuerant, ſparſo rumore eos Turcas eſſe, qui nomine Bathory Imperatoris vitæ inſidias ſtruxerunt. Condolentibus hominibus qui eos videbant, neque autem, licet linguam Germanicam noſſent, licebat illis quenquam al-

Dimiſſio Legatorum Polonorum ab Imperatore.

Capiuntur & incarcerantur.

 loqui.

loqui. Cum Nobilibus tamen Cæsareis Aulicis, qui eos cum armatis deducebant, graviter de violato in personis Legatorum Iure gentium expostulabant. Hujus rei initium à Polonis esse datum, cum Henricus Curczbachius, Orator Cæsareus ad Prutenos, ab Ernesto Vejero multis vulneribus affectus, captus, & spoliatus sit, de cujus etiam vita desperaretur. Quod si ille obierit, & ipsos non extra periculum esse, tradendos enim esse sine dubio in manus Braineri, ac totius familiæ Curczbachanæ. Quas eorum minas, etsi Poloni non multi faciebant, tamen dixerunt; Si quid Vejerus peccavit, habere eum suum Principem, qui de eo jus dicturus esset: Si verò pro Vejero pati innoxios, idque Oratores publico nomine, non ad alium quenquam privatim quàm ad Imperatorem ipsum missos, & longe in hoc Curczbachio superiores, qui ad Gedanenses in rebellione confirmandos, non autem ad Regem Poloniæ, vel ad Senatum aut Ordines Regni missus abiisset, sibi igitur impu-

Excusant factum Aulici.

At absque ulla justa ratione.

putaret, aut aliquis alius ejus injuriæ, ſi quæ injuriæ, eſſet author quærendus; non ipſi, qui optima fide in negotio publico totius Reipublicæ Chriſtianæ verſati eſſent. Erat tum Lincii Præfectus Loſenſteinus, vir ſenex, & probus, & non lubenter in ſuâ cuſtodiâ Polonos habebat. Frater etiam Solikovii Sigiſmundus Viennæ, Laski Samuel Glocy cum literis ad Regem, Gorgovius Pragæ, Familiares Solikovii quos variis itineribus terra præmiſerat capti fuerunt. Ordines Superioris Auſtriæ, quæ eſt ſupra Anaſum, qui ſingulis menſibus judiciorum cauſa Lincium conveniebant, & in arce epulum ſumebant, Polonos viſerunt, & cum eis collocuti ad Imperatorem bis literas dederunt, rogantes ut dimitterentur. Bonam enim ſibi vicinitatem cum Regno Poloniæ neceſſariam; diſſidium autem & bellum, quod abſit, valde periculoſum eſſe. Captivi in Poloniam Regi Stephano & Senatui ſcripſerunt, quæ tamen prius ad manus Imperatoris literæ eorum miſſæ fuerunt; ſe Ratiſpona

Auſtriæ Ordines pro Legatis Polonorum intercedunt.

à Cæſare benignè dimiſſos, ſed in itinere captos; Lincii in Arce captivos detineri: nullâ aliâ de causâ, quàm, uti fertur, ob Curczbachium captum, aut potius donec eorum conſilia de Regno matureſcerent. Se quidem è captivitate liberari ocius cupere; verùm quicquid Rex cum Senatu in rem, uſum, & ſalutem Reipublicæ faciendum decreverit, ſe omnia pro Rege & Republica pati, & fortiter ferre paratos eſſe. Interea Imperator languere cœpit, & res quidem, ac conſilia procedebant. Sed Vxor Imperatoris, fœmina prudens, omnes undequaque literas ad Imperatorem miſſas ad ſe recipiebat; neque, nè Imperatori malè valenti animi dolorem afferrent, eas ipſi præſentari aut legi volebat. Ergo accerſitus Rudolphus Romanorum, Hungariæ, & Bohemiæ Rex, ad Parentem, nomine ejus ſemel atque iterum, in conſilium cum Ordinibus Imperii deſcendit. Vbi cum eſſet iterum ingreſſus nuntius illi de morte Imperatoris Patris allatus, ab Ordinibus, & conſolationis & Imperatoriæ

riæ

riæ dignitatis gratulationis occaſionem dedit. Itaque è curia Imperator ſalutatus deſcendit. Iam & in Polonia vivente adhuc Imperatore Archiepiſcopus Vchanſchius, authore & ſollicitatore aſſiduo Karnkovio Epiſcopo Vladiſlaviæ, cùm à Maximiliano tardiſſimè res explicarentur, ut ſolet fieri in re cujus auſpicium non eſt à Divina voluntate, profectus ſe Regi ſubdidit, & ad eum Varſaviam venit. Quod ei peroportunè cecidit; Rex enim jam jam Bolemonio Lovitium pedites ſuos Hungaros mittebat. Cum Karnkovius Epiſcopus, qui tum cum Rege Varſaviam proficiſcebatur, miſſo ad Archiepiſcopum Alberto Solikovio, qui tum Archiepiſcopi familiaris erat, eum de præſenti periculo admonet, & melius etiam, quod in hac animi obſtinatione mortem Imperatoris non expectavit. Nepoti tamen ejus Paulo Vchanſcio non ſatis placida fuerunt initia Regis agnoſcendi; Etenim cum pluribus comitatus peditibus armatis Varſaviam veniſſet, nequè Regem longo

Archiepiſcopus Gneſnenſis ad partes Regias accedit.

go tempore vidiſſet, & non pauca de eo à Rege alieniora ad Regem perferrentur, aliquot ejus pedites comprehenſi, & in vincula conjecti ſunt. Quos ut herus liberaret ad Regem acceſſit, & de injuria ſibi illata vehementer conqueſtus, vehementer etiam reprehenſus; poſt correctionem ſuam implevit, & fecit reverenter, quod alii fecere libenter. Interea etiam & Kurczbachius captus Regi ſiſtitur, & data ſcripta ſponſione de liberandis Regni Nunciis, & Gorecio Palatino Siradienſi Lanckoronenſi Vicecapitaneo qui in Arce quadam captus tenebatur, Erneſto Vejero ad Imperialem Cameram non evocando. Quod ſi non perfeciſſet, ſe rurſum Regi Stephano ad Feſtum Sancti Martini ſiſtere debuit. miſſus æger animo & corpore, Ratiſponam reverſus ad Imperatorem Rudolphum, literas dimiſſionis Nunciorum Lincio obtinuit, quas per ſuos amicos miſit, ipſique Nuncii XXIX Octobris ex Arce in Civitatem dimiſſi, & tandem in Poloniam, inde Torunium ad Regem

Legati Polonorum ex carcere dimiſſi.

gem Comitia celebrantem pervenerunt. Maximiliano Imperatore morte ex hac vita ſublato, Rex Stephanus indubitatus Rex omnia pro voto, jure optimo habere debebat. Sed licet ventus conquieverat, tamen fluctus nondum reſederant. Etenim Gedanenſes partes Imperatoris ſecuti, licet jam neceſſitas ipſa eos Regem Stephanum agnoſcere cogeret, tamen quia aliquas conditiones à Rege obtinere cupiebant, non tàm facilè ejus Imperium agnoſcere volebant. Vnde velut inviti ad obſequium adducerentur, quando ſponte nollent, & temerè rebelles pacem Regni turbarent, hæc Regni Comitia Torunium fuerunt indicta, quæ tamen bonum ſucceſſum non habuerunt. Nuntii enim Terrarum, ſeu quod Rex quibuſdam pactis conventis non fecerit ſatis, ſive novis quibuſdam moribus & peregrina facie rerum, præſertim in præſidio pedeſtri ex Hungaris conflato, quod rapacitate ſua omnibus moleſtum erat, & Hungaris compluribus plurimum gratia ejus valentibus offenſi, ita

Gedanum Regem agnoſcere recuſat.

Comitia Thorunenſia abſque effectu.

Comitiorum tractatus de die in diem traxerunt, & nunc hoc, nunc illud causantes, nunc cum Ecclesiastico statu litigantes, ut elapso Comitiorum præscripto sex hebdomadarum tempore rebus prorsus omnibus infectis, ex Comitiis primis, post Regis Coronationem, cum magno dolore & verecundia Regis discessum sit. Cujus indicium fuit Oratio nomine Regis ad Senatum & Ordines cum lachrymis à Ioanne Zamoyscio, Regni jam tum Vicecancellario, facta. Crotosius etiam & Solikovius, cum viderent non omnia adhuc integra Regi cum populo & subditis esse, brevibus legationis suæ, & sine omni offensione Cæsarianorum, finem fecerunt: & ut juxta suam pactionem Henrico Kurczbachio relictam, res, literæ, pecunia, & monilia ejus ipsi remitterentur, orarunt. Deo & Regi suam captivitatem, & pericula pro Patria suscepta commendantes. Hoc tempore Franciscus Krassinius Episcopus Cracoviensis, missis ducentis ad Regem cum Stanislao Pekoslavio

lavio peditibus ex hac vita migravit, Optando ut aut nunquam Epiſcopus fuiſſet, aut nunquam confœderationi Hæreticorum ſubſcripſiſſet. Qua de cauſa etiam ſuum funus non Cracoviam deduci, ſed Bozecinii ſepulturæ mandari voluit. Epiſcopatus datus eſt Petro Myskovio Epiſcopo Plocenſi, præterito Karnkovio Wladiſlavienſi, qui eum Epiſcopatum bono zelo, juvandæ Eccleſiæ atque Academiæ reſtaurandæ, deſiderabat. Quod ſtudium ſuum, cùm per Solikovium Regi aperuiſſet, Rex ſe eum Archiepiſcopum eſſe malle reſpondit, tum Eccleſiæ, & Reipublicæ, tum ſuæ dignitatis cauſa. Æquum enim eſſe, ut qui Regi Coronam impoſuiſſet Epiſcopus, demum Archiepiſcopus eſſet, & ſua dignitate Regiam etiam ſtabiliorem efficeret. Epiſcopatus autem Plocenſis Petro Volſcio Cancellario Regni ceſſit. Ibidem, Karnkovio Epiſcopo authore, cum Rex à Clero ſubſidium propter inſtantes neceſſitates aliquot peteret, concordi Epiſcoporum & Cleri tunc

Quare Rex Karnkovium in Episcopatu Cracovienſi præterierit.

præſentis voluntate Synodus Provincialis decernitur. Ad Vchanski Archiepiſcopum Gneznenſem Solikovius mittitur, idque ut ab eo confirmaretur nomine Epiſcoporum & Regis obtinet. Quem etiam Epiſcopus Vladiſlaviæ ulteriorum conſiliorum cauſa adiit; in ſpem ſubſidii Eccleſiaſtici. Rex cum fruſtra cum Internunciis Gedanenſium Thorunii tractaſſet, bellum Gedanenſibus indicit, & tum ſuis tum Polonis militibus collectis, etiam voluntariorum aliqua manu collecta, ad oppugnandum Gedanum ſe comparat, & tandem comparatis omnibus, quæ ſatis eſſe putabantur, ad Vrbem accedit, & caſtra in Stolzembergo ponit. Interea menſe Aprili Petricoviæ Synodus Provincialis celebratur, & feliciter abſolvitur, Ex qua ſubſidii Regi promiſſi colligendi Epiſcopo Vladislaviæ cura committitur. Donativum ab Archiepiſcopo, Wladiſlvienſi, Plocenſi Epiſcopis Solikovius, & Hieronymus Povodovius iſtic idem Regi jam Caſtra ad Gedanum habenti adferunt. De gravaminibus

Bellum Gedanenſe.

nibus & injuriis Ecclesiasticarum & Cleri Regem edocent. In quibus tollendis Rex suam opem & operam prolixè Ordini Ecclesiastico defert, & tandem oppugnationem Gedani, spe uberioris subsidii ex ipsa contributione, continuat. Sed cum Gedanenses, Salvos Conductus toties ac toties peterent, ac Rex precibus concederet, illi vallum in dies erigere, seseque munire, & navibus etiam novis præsidiisque sibi ex Germania comparatis in animos & audaciam erecti vim vi repellere, seseque defendere non destiterunt. Quæ res cum Regi non procederet, communicato cum Consiliariis qui tum aderant Consilio, præsertim Petro Zborovio Cracoviense, Ioanne Kostka Sendomiriense, Ioanne à Stuzevo Brestense Palatinis. Inprimis autem Episcopi Vladislaviæ consilio Convocationem anno CIƆ IƆ LXXVII Vladislaviam edixit, licet ipso Episcopo ægre ferente, & oppressionem Colonorum, quæ tamen non erat evitatâ, prævidente. In qua Convocatione decreta fuit Contributio Regni ex singulis

laneis vicenum groſſorum, indictis eam in rem in ſingulis terris & Palatinatibus particularibus de more conventibus. Reliquerat in Polonia Rex Henricus argentum menſæ ſuæ, & Aulæ pretioſa, parietum papiliones, lectos, veſtes, eorum bona pars Ioanni Comiti Tenczynio Cameræ Regis Præfecto, à quo hæc tota ſupellex aſſervabatur, ab Henrico Rege fuit donata. Altera pars argenti Guidoni Fauro Pibiaco Conſiliario in ſatisfactionem damni ad Soluturnum accepti aſſignata ab illo Rege cum eſſet, ejus repetundi cauſa ejus Secretarius in Poloniam venerat, cum literis Regis Henrici, & Reginæ Matris, ad Proceres quoſdam, & ad Regem ipſum, amicè, licet ſine titulo compellatum. Quod argentum Rex Stephanus, Tenczynio ſcribens, unà cum rebus aliis mandavit Regi Henrico reddi. Reginæ Epiſtola ad Solikovium continebat verba hæc: Si Regem vobis Filium noſtrum retinuiſſetis, & veſtræ & noſtræ res loco meliore eſſent. Secretarius Gallus cum in Galliam ſupelle-

Supellex Regis Henrici extrahitur.

cti-

ctilem auferret, metuens nè Creditores in eum involarent, noctu eam Cracoviâ evexit, & cum in Gallias pervenisset, malam Regis gratiam, quod occultè discessisset, inivit: Supellex etiam ipsa, ut tapetia, & vestes, tota pluviis & aquis corrupta periit, & nulli usui remansit. Dum hæc aguntur, & Rex obsidionem continuat ad Dersoviam, aliquot Gedanenses militum millia cæsa à Regiis nunciantur. Quin & secunda ad Lubissow magna victoria Duce Ioanne Zborovio secuta est: ita ut duodecim millia Germanorum cæsa sub Duce Colnovio, ipseque ferè portis Vrbis Gedanensis turpiter exclusus: plurimi vivi capti sunt. Sed hanc mediocrem felicitatem major tristitia conturbavit. Etenim occupato Rege bello Gedanensi, Moschus cum ingenti exercitu in Livoniam ferè inopinato advenit, & Magno Holsatiæ Duce, Regis Daniæ Fratre Arcibus, quæ is Regis Livoniæ titulo, & appellatione usurpata invito Rege Poloniæ, & ipso Duce Moschoviæ, cujus Sororem in Matrimonio habe-

Prælium ad Dersoviam & Lubiszow.

Moscus interea Livoniam occupat. habebat, & cujus nomine id facere se Moscho profitebatur, excluso; omnes ferè Arces Livoniæ, excepta Riga Vrbe, & Ducatu Curlandiæ intra sex hebdomadas occupavit. *Et Tartari Volhiniam vastant.* Et eodem ferè tempore Tartari Volhiniam vastarunt. Quo nuntio accepto Varsaviam Comitia indicta fuerunt. Res nefanda & miseranda Vendæ, tum cum Moschus eam oppugnaret, accidit. Concurrerat magna pars Nobilitatis cum Vxoribus & liberis Vendam, & cum in Arce viri consilium haberent, Vxores etiam eorum Virorum consilia accusarent, quod Regi Poloniæ fidem non servarint, & Regem sibi novum Danum Generum Moschi, hominem imbellem & consilii inopem, stulte & temerè creaverint; *Clades Vendensis.* Et quoniam, inquit una earum Nobilior & Generosior, jam cervicibus & pudori nostro trux & impurus hostis imminet, cum nulla spes salutis, nulla honestatis superſit, præstat honestè mori, quàm turpiter aliquantum vivere, & tandem tamen mori: Sic pugionem pectori adegit, Altera vero

verò currens, ſubjecto pulveri tormentario, qui ſub Palatio fuit igne, totum illud ædificium cum omnibus, quotquot intus erant fæminis, virginibus, pueris, evertit, & in altum ejecit, una earum Virgo flammis illis ſurſum ejecta medio ab Arce milliari trans fluvium aquæ, Gavia dicitur, incolumis & illæſa inventa eſt. Sic potitus Venda Moſchus in Viris earum omne genus crudelitatis exercuit. Similiter & Wolmariæ in cujus Arce Dux Polubienski ſenex erat, & jam Moſcho jubente eum ad ſe educi ardente porta per feneſtram ſporta dimiſſus ipſi præſentatur. Omnes Nobiles Livones ex oppido & Arce educti ipſo in campo in tentorio ſedente, tale inter eos judicium, & cambium fecit. Qui, inquit, fuerint Regis Poloniæ partium, eant in hanc partem. Qui Ducis Magni Dani partes ſecuti ſunt, eant in alteram. *Moſchi crudele ſtratagema.* Ita illi dubii in utraque parte ſalus vel mitior pœna eſſet futura, ut cuique in mentem venit ad eam partem concedebat. Cum ſeparati ad invicem eſſent, eos

omnes qui ſe Magno Dano addixerant in oculis ſuis decollari juſſit. Qui verò Poloniæ Regi adhærere ſe profitebantur, omnes in Moſchoviam abduxit. Quorum tamen multi alii per Kijoviam, alii eodem itinere in Livoniam poſtea reverſi fuerunt. Non diſſimili crudelitatis & Stratagematum genere & in aliis locis uſus eſt. Habebat Ioannes Chotkievicius Caſtellanus Vilnenſis in Livonia Adminiſtratores, quos poſtea Leopoli depoſuit Mathiam Dæbinski, Ioannem Beringum, Suchodolſcium, Mlodaſium, Ruciatam, Viros militares, qui poſtquam Chotkievicium certiorem reddidiſſent, à Magno Duce & Moſcho occupari arces Livoniæ, ſe non eſſe tanti qui reſiſterent, celeritate & ſubſidio magno opus eſſe, atque ea de re Chodkievicius Regi perſcripſit. Ipſi prima nocte Vendam ſcalis admotis ſilentio ingreſſi; Moſchicum præſidium inde ejecerunt, & ipſi eam melius, quàm antea muniverunt. Sic & Biringius ipſe ſeptem arces, intra quas ſunt præcipuæ Troidena, Burt-

Poloni Arces Livonicas intercipiunt.

Burtnicum & cætera intercœpit. Moſchus cùm dejecta ſua ex Arcibus ferè undecim præſidia cognoviſſet ad earum præcipuam Vendam numeroſum exercitum miſit: qui cum prope mœnia Civitatis Venden caſtra locaſſet, milites Poloni, Lithvani & Germani cum Andrea Sapiha, qui locum tenebat Alexandri Chodkievicii Campiductoris Lithvaniæ in Livonia. Is autem tum morbo correptus, extinctus fuerat, vocatis etiam ad ſe Suecis, qui non procul cum aliqua militum manu fuerunt ab oppugnatione Vendæ, Moſchos anteverterunt, & ita feliciter in eos impreſſionem fecerunt, ut iis terga vertentibus caſtra etiam ſua prætervectis, victoria noſtris indubitata ceſſerit. Illi paſſim per agros fuſi, cæſi, victi ſunt, ut etiam hodie ex coſtis & craniis eorum albicantibus *albus campus* dicatur. Caſtra eorum direpta, tormenta omnia ablata, quæ in magno numero, & ſpectabilia quidem ad Arcem Vilnenſem, advecta ſunt. Andreæ Sapihæ, cujus auſpicio res geſta fuit, gratiæ à Rege actæ, ſed

Victoria Andreæ Sapihæ de Moſcis.

non evasit tamen quorundam invidiam, cui postea cedens Stanislai Dembinii Chencinensis Capitanei filiam Vxorem in Polonia duxit, & non paucis annis relicta Lithvania in ea mansit. Iasienius Secretarius ejus gener fuit. Interea verò è Germania, Saxonia, & Brandeburgenses Oratores ad Regem Mariæburgum veniunt, & de pace Gedanensibus concedenda agunt. neque suam rem interea negligunt. Augustus enim Saxoniæ Dux ac Imperii Elector pro consobrino suo Georgio Friderico Duce ab Anspach & Carnovio ad Regem intercessit, ut illi in Alberti Friderici Brandeburgici in Prussia Ducis, læsa valetudine Gubernatori pro suo communi cum ipso Feudo esse liceret. Quod utrumquè negotium ita conjunctim tractatum est, ut & Rex Gedanensibus reconciliaretur, & Duci Anspachio gubernatio Prussiæ esset promissa. Quæ ut ad effectum commodè perduceretur: Andreas Firlejus Lublinensis, Petrus Potilicius Premetensis Castellani, & Ioannes Demetrius Solikovius

Gedanum Regi reconciliatum.

Et Anshachio gubernatio Prussiæ concessa.

kovius Vladiſlaviæ & Lanciciæ Scholaſticus in Ducalem Pruſſiam ad Ducem, Duciſſam, Conſiliarios & Ordines Terræ illius à Rege miſſi ſunt, ut cum iis de Anſpacho ſuſcipiendo agerent. In qua re perdifficiles Prutenos invenerunt, neque erat quiſpiam ex eis, qui non potius Polonum quempiam è Senatu à Rege dari ſibi gubernatorem mallet, quam Anſpachum ipſum, quem propter avaritiam, & aliorum in Franconia ſubditorum oppreſſionem inviſum habebant. Quo ut carerent offerebant in theſaurum Regni ſingulis annis centum millia aureorum Hungaricalium. Cernentes igitur eorum lachrymas, & preces Poloni præſertim Duciſſæ Filiæ Ducis Clivenſis Vxoris Ducis Alberti Friderici, declarata quidem Regis voluntate, de Gubernatore Anſpacho ad Comitia Regni, petentibus Pruſſis negotium diſtulerunt. In quibus tandem Comitiis omnibus modis & Regi & Senatui perſuadere conati ſunt, ſed fruſtra, ut Pruſſiam ſibi, gentique Polonæ gubernandam ſer-

Invitis licet Pruſſis.

varet, nec in manus alienas traderet. In his Comitiis anni CIↃ IↃ LXXVIII Regni Tribunal Iudiciorum generalium Petricoviæ & Lublini ſemper futurum inſtitutum eſt, & ad cauſas Spiritualium Seni viri deſignati. Nuncii Ducis Alberti, in Pruſſia & Ordinum Internuntii cum ad Comitia veniſſent, non ſolùm majore Senatus parte factum non probante, & Nunciis proteſtantibus, ſed & ipſis Pruſſis cum lachrymis deprecantibus Rex tamen Anſpacho inveſtituram dedit: Vexilloque Pruſſiæ illi tradito non ſolum Gubernatorem, ſed etiam Ducem Pruſſiæ (cum hactenus Rex ſolus Dux Pruſſiæ, Dux autem, Dux in Pruſſia vocaretur) creavit, & fecit. Cujus rei fructum quem poſtea Reſpublica tulerit clarum eſt. In his Comitiis Sigillum Regni majus à Petro Wolſcio Plocenſi Epiſcopo depoſitum. Ioanni Zamoiſcio. Minus verò poſt Zamoiſcium Ioanni Borukovio Præpoſito Lancicienſi, & multis annis Secretario; ægre id ferente Secretario majore Hieronymo Rozdrazovio,

Iudicia Regni Tribunalitia instituta.

Iohannes Zamoiscius supremus Regni Cancellarius.

vio, datum eſt. Paulus etiam Vchanius nomine Regis & Regni ad Summum Pontificem Gregorium XIII cum obedientia Orator deſignatur, qui Romam ſecundo anno pervenit. Et cum id Rex & Pontifex ægrius ferrent, Petrus Duninus Wolſcius Epiſcopus Plocenſis ei ſubmiſſus fuit, Vchanius tamen obedientiæ Ceremoniam abſolvit. Wolſcius de aliis rebus cum Pontifice agebat. Miſerat quoque ad Moſchoviæ Ducem Rex Oratores Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithvaniæ Staniſlaum Kriſcium Palatinum Mazoviæ, Michaelem Araburdam, & Scuminum, qui à barbaro inhumaniter accepti fuerunt, à quibus vi, & minis fuit extortum, ut in triennales inducias conſentirent, quod Moſchus eo conſilio faciebat, quod diſtractis ſuis ad Arcium in Livonia occupatarum præſidia militibus ad gerendum aut depellendum bellum minus virium ſe habere ſentiret. Quietem igitur aliquam nactus durantibus induciis, & ſeſe colligere, & armare, & ſibi vires comparare velle

Orator ad S.S. Pontificem Vchanius.

Oratores ad Moſchum malè habiti.

vi-

videbatur. Quo facto Rex vehementer offendebatur. In Comitiis igitur illis de bello Moschis inferendo ac Livonia recuperanda decretum est, ex Laneis contributio biennalis in usum belli Moschici singulorum florenorum impetrata est. Ex Civitatibus etiam ac oppidis, item mercibus domesticis & peregrinis vectigal institutum. Advectus erat Varsaviam *Ivvan* quidam *Podkovva* Moldavus, qui Petrum Palatinum Moldaviæ, collectâ militum Nisoviorum manu Principatu deturbaverat, & occupatâ Moldaviâ, eam ultra mensem non diutius obtinuit. Nam cum milites ab eo recedere vellent, quod pecunia quam illis daret destitutus esset, maluit relicta Moldavia cum illis iterum reverti: qui postea à Iohanne Zbaraski Palatino Brasslaviæ interceptus, ad Regem fuit missus. Cæsar Turcarum Petrum pulsum videns loco illius Ianculam quendam Saxonem, uti ferebatur, qui ducta Cyprea Vxore, opibus plurimum valebat & Bassas muneribus corruperat, Moldaviæ Palati-

Iwan Podkowa.

latinatui præfecit. Rex triplici moleſtia fuit affectus. Primum quod contra pacem Tyranno promiſſam Podkowa ex Podolia egreſſus ejus ditiones laceſſiverit: inde quod Petrum Amicum, & ſibi bonum & fidelem vicinum pulſum, & mutatum intelligeret: poſtremò quod Ianculam hominem ſibi infeſtum, & inimicum in Moldavia Principem eſſe factum audiret. Itaque iis rebus iratus Podkowam ſupplicio afficiendum decrevit. Quod cum in Comitiis facere non poſſet, propter crebras & vehementes Nuntiorum Equeſtris Ordinis pro illo interceſſiones, quæ tamen apud eum locum non habuerunt, denuo illum Leopolim vinctum remiſit, ubi poſtea juſſu ejus capite plexus eſt, omnium ferè hominum dolore & non exiguo apud exteros exiſtimationis Regiæ detrimento, erat enim Vir procerus, bene formato corpore, & tantis viribus corporis præditus, ut inter digitos equorum ferreas ſoleas frangeret. Peractis Comitiis Rex Leopolim profectus eſt, ut antequam bellum *Capitis ſupplicium ſubiit.*

O cum

cum Moſcho ſuſciperet ſecuritati, & paci illarum partium conſuleretur. In Turciam miſſus Ioannes Thomas Drohojevius, in Tartariam Martinus Broniovius. Et quoniam de Contributione ſciſcenda in Comitiis Regni duo Palatinatus Sendomirienſis, & Siradienſis non aſſenſerant, quod ſibi eam ad rem mandata defuiſſe dicerent (vel quod veriùs in rebus aliquibus voto potiti non eſſent) Rex Sandomiria ad utrumque Palatinatum Nuntios ſuos miſerat, per quos in Conventibus eorum particularibus Nobilitatem ad uniformem conſenſum cum toto Regno adduxit. & tum primum Leopolim ingreſſo Rege univerſales literæ contributionis ad Regni Capitaneos miſſæ fuerunt. Miſerat etiam Leopolim Commiſſarios Ioannem Tarlonem Palatinum Lublinenſem cum aliis ad Milites Niſovios, adjunctis etiam Inſtigatore & Miniſteriali, qui eos citaret, præſertim qui patroni eorum eſſent, ut illic in re præſenti, de pacis turbatæ, & Moldaviæ occupatæ authoribus, & adminiſtris ſup-

ſupplicio capitali animadverterent, ſed illi re infecta, nulla mora interjecta redierunt. Fuit & Czauſius apud Regem, qui de Palatino Braſlavienſe, & Philone Kmita viro militari conquerebatur, quod in eorum Oppidis finitimis ingens multitudo talium Kozakorum, qui ditiones Turcicas vexent latibula, & receptacula ſua habeant. Qui ſi eos non foverent, vel defenderent, ac patrocinium ſuum illis præberent ſine dubio pacem in finibus haberent. Qua de cauſa ad Iudicium Regis Leopolim citati fuerunt. Qui ad tales accuſationes, quæ per Inſtigatorem contra eos proponebantur; reſpondebant quidem, ſed magis per exceptionem, quàm judicium approbando ſe ſibi bene conſcios eſſe, verùm tamen ut magis ſuam Regi innocentiam probarent ſe non repugnare, quo minus omnibus modis in eorum oppidis de ejuſmodi hominibus juridica ſeu injuridica fiat inquiſitio. Quæ cum eſſet quidem à Commiſſariis facta, vix unus & alter homuncio inventus eſt,

Czauſius Turcicus apud Regem.

Rex Leopoli Iudicia exercet.

qui reus esse convinceretur. Habebant quoque Armeni Leopolienses cum Civibus coram Rege litem quod non par eorum haberetur ratio, & Cives id antiquis Regum Privilegiis sibi licitum esse, & prærogativa hac licere uti, quod Armenis Schismaticis in foro domos habere, minutim pocillamenta vendere, sed preciis merces suas distrahere tantum non permittant. Quæ res à superioribus Regibus caute considerata fuisse videbatur propter nimias Armenorum opes, quas ob linguæ cum Turcis communionem assiduâ negotiatione sibi comparantes, totam brevi Civitatem exequatis eorum cum Civibus Catholicis Iuribus, è Catholica Schismaticam magno Regni periculo efficere & occupare possent. Sed Armenis fortuna arrisit, atque Civibus Armeni decreto Regio exæquati sunt: Peregrino Rege, uti multi mussitabant, non ita curæ habente indigenarum Iura, quantum fortasse, vel propriam utilitatem, vel eorum qui Armenorum causæ patrocinabantur favores.

Armeni exequantur Civibus Leopoliensibus.

Man-

Manſit Leopoli Rex à Feſto Corporis Domini uſque ad finem Septembris jus dicens. In qua verſatus erat univerſim, ſed ſæpius in dicenda ſententia æqualitatem peregrinam inducebat. Et in quadam cauſa cum ſe Capitaneus Leopolienſis Herburtus à Iudæo ad Regem citatus ad forum proprium exciperet, aſperius reſpondit, & Capitaneum & Iudæum ſuum eſſe, reſpondeat igitur hîc. Quod tamen à multis juſtitiæ ſtudio aſcribebatur. Infra octavas Corporis Domini rumor de Tartaris Podoliam vaſtantibus allatus eſt, qui damnis aliquibus factis retroceſſerunt, & Rex ſtipendia militibus dari ac Braſlaviam, Chmielnicum, & Vinniciam cum Nicolao Sieniavio Campiductore eos miſit, ut eſt noſtri moris, non niſi poſt tempus. Non minima jam ſe indicia amoris Regii erga Zamoiſcium Cancellarium prodebant, cum cæteris Conſiliariis ſenſim, & ſenſim neglectis ei ſe in omnibus aperire, & ſententiam ejus per omnia ſequi apertè oſtenderet. Quam ille fortunam ſuam etſi

Zamoiſcius intimus Regis Conſiliarius.

moderatius ferre videbatur, tamen quò magis illa creſcebat, eo magis invidia contra eum vires ſumebat: Cui ut non cederet cum magnis viris & Senatoribus, ut Ioanne Koſtka Sandomirienſi, Petro Zborovio Cracovienſi, Nicolao Mielecio Podoliæ, Palatinis non diſſimulanter inimicitias geſſit. Proviſa igitur utcunque cum Turca & Tartaris pace & licentia hominum finitimorum quos Koſacos appellant nonnihil compreſſa, illiſque Orzyſovio Præfecto aſſignato ubi eorum uſus major appareret. Rex Leopoli Cracoviam, quo Senatores Regni convocarat, ſe contulit. Quo Karnkovius Epiſcopus & non pauci Senatorum convenerunt. Eo ad Regem Nuncii Ducis Moſchoviæ venerunt, cujus inhumanitate Nunciis ſuis exhibita Stephanus Rex offenſus, eos quidem apud ſe legatione fungi permittit, ſed cum paulò ſuperbius Regem ſalutare ipſi Regi viderentur neque tamen quicquam præter morem facerent. Rex relicto more Regum Polonorum, qui aſſurgentes è ſella pro-

propria; quomodo valeret Magnus Dux frater ſuus quærere ſolebant: id non fecit: ſed tantum Wolovicio Lithvano Vice-Cancellario mandavit, ut ex eis de valetudine Magni Ducis quæreret. Offenſi Moſchi de non honorato ſuo Principe & more non ſervato legationem bis tervè admoniti proſequi noluerunt. Itaquè in hoſpitium remiſſi, tandemque etiam Breſtæ ſub cuſtodia habiti ſunt. Et Rex nova ſuperbia hoſtium iratus jam acrius de bello cum Moſcho gerendo cogitare cœpit. Et quoniam uno anno illud finiri poſſe dubitabant præſertim in tanta vaſtitate provinciarum in quibus bellum gerendum eſſet. Communicato cum Regni Conſiliariis conſilio etſi multis id conſilium non probantibus ad omnes Palatinatus literas miſit, quibus ſignificabat belli hujus à ſe jam ſuſcepti, & neceſſitatem & durationem, & magnitudinem, petens ut de augendo ſtipendio cogitarent priuſquam ſe ad ipſum bellum conferret. Sed omnibus res viſa eſt maxime ſuſpecta, & ingrata, pro-

Occaſio ſuſcepti belli contra Moſchos.

propterea quod in biennium jam jam ſcita in Comitiis fuiſſet contributio. Igitur Rex coactus eſt, eſſe jam conceſſa contributione contentus, eo quod fuit in manibus ſubſidio aggrediendum Moſchum ſibi, animo infracto decrevit. Et per Natalem Domini negotiis Regni, & Iudiciis vacans. Cum etiam *Czecotka* Civis potens, & invidioſus apud eum peculatus accuſaretur, ſed tamen non probaretur, condemnatis ejus licet juſtis, tamen imparatis excuſationibus. Argentum Regium quod militibus à Senatu miſſum, diſceſſu Regis Henrici aulici interceperant, & uſque ad illud tempus in manibus fuit Ioannis Thomæ Drohojevii Capitanei Præmyſliæ primum Cracoviæ Regi fuit datum, hoc errore Aulæ, quod antiquus eſſet diſſimulato. Fuit etiam ibidem gravis controverſia coram Rege Hæreticorum Cracovienſium, quorum capita fuerunt Przyleski, & Strzala cum Rectore Academiæ Cracovienſis; qui tunc fuit Iacobus Gorſcius, & Profeſſoribus omnibus de direpta domo eorum,

Czecotka.

Actio diſſidentium contra Academicos Cracovienſes.

eorum, quæ *Acervus* appellatur, quam Concionum cauſa frequentabant,cujus rei culpam in ſcholares rejiciebant, Oratione inſtructa Kneſſius Lukomski adoleſcens Lithvanus diſcipulus præceptores ſuos incuſabat, ac reos tumultuum agebat. Qui tamen quod bono ingenio eſſet, & virtute ſingulari factus eſt poſtea Catholicus. Qui tumultus quia interregno declarato acciderat, & jam etiam de aliquibus miſeris perſonis ſumptum erat,fortaſsè innoxiis, ſupplicium, non ſine miraculi cujusdam ſingularis ſpecie omnibus è foro nemine perſequente fugientibus, res viſa eſt omnibus injuſta, bis eam judicari, & Scholares antea immunes inventos nunc denuo tanquam reos agi. Ordinatio tamen Cracoviæ pacis publicæ causâ fuit à Rege inſtituta & relicta, nè dum bellum foris geritur, domeſtica pax diſſidiis perturbaretur. Rex Cracoviâ Varſaviam ad feſtum Purificationis, & tandem in Lithvaniam venit, Grodnæ Conventu Conſiliariorum facto omnia illi apud eos pro voto ſucceſ- *Grodnenſis Conventus.*

ſerunt, præter enim Contributionem in Comitiis Regni decretam, etiam Nobiles univerſi & voluntarii Principes plurimi ſuis copiis, ſe Regi ad bellum ſuam operam detulerunt. Et cum variæ variorum eſſent ſententiæ: num Wielkolukum aut Pleskovia, aut Polocia armis primò petenda eſſet. Zamoiſcius Cancellarius poſt omnium ſententias cenſuit proxima petenda eſſe juxta vetus dictum in Civilitate morum, proxima te cape, nimirum Polociam, quæ ante annos decem & ſeptem Sigiſmundo Auguſto Regi, ſurrepta à Moſcho fuerat. Hujus belli exercituum ſupremus Dux fuit à Rege datus, *Nicolaus Mielecius* Palatinus Podoliæ, qui munus ad ſe delatum ſuſcepit quidem: ſed cum poteſtatem ſuam quæ in bellis apud Polonos eſt Summi exercituum Præfecti ſumma, partitam cum aliis, ac ea de cauſa debiliorem eſſe factam intelligeret. Nicolaus enim Radivilus Palatinus Vilnenſis Lithvanis. Gaſpar Bekeſius Hungaris, qui paulò ante reconciliatus ad Regem venerat

In quod Bellum Moſchoviticum decretum.

Nicolaus Mielecius Dux belli.

Præ-

Præfectus erat. Non ſatis æquo animo cum functionem poſtea ſuſtinebat, quod ex varietate Ducum exercitus diſciplinam militarem & omnem ordinem adminiſtrandi belli laxiorem, & turbatiorem fore prævideret, quod & poſtea ita factum eſt. Rebus igitur omnibus ad bellum comparatis, & dimiſſis Moſchicis Nunciis, miſſiſque ad Moſchum literis quibus ablata ab eo repetebantur, & pacis tractationem nullam ob ejus Nunciorum moroſitatem factam eſſe ſignificabatur. Rex Vilna mediis Iunii diebus ad Suirum pervenit, ubi exercitus, qui illic aderant præſertim Lithvanorum luſtrat, Recenſitoquè milite Lithvano Radivilum Polociam verſus cum eo tendere jubet, adjuncto illi Bekeſſio. Et Mielecium cum exercitu Polonico eos ſubſequi mandat. Ipſe etiam ita commodè eos ſequitur, ut de proximo, quem eorum aut etiam omnes accerſere vellet, id quàm facile poſſet. Et jam Dziſnam pervenerat, quam amiſſa Polocia Sigiſmundus Auguſtus Rex in loco dicto

Kopiec ad flumen Dunam & confluentem Disnam extemporaneo opere vallo tamen bene munitam extruxerat, ubi omnes copias denuo recensuit, & in castris posuit. Quo tempore ad Regem venit *Gottardus* Curlandiæ & Semigalliæ Dux, & Ducatus Investituram præstito fidelitatis Homagio genu flexo suscepit. Illuc primus auspitii boni nuntius allatus ad Regem est, Crasnam, Grodecam, & Sitnam, & alias arces Moschicæ potestatis captas, & Palatinos aliquot unà cum multis earum præfectis captivos in manibus nostrorum esse. Igitur in fine mensis Iulii Dunam transivit, & per Sylvam quam Moschus loco septi occupata Polocia densissimam crescere fecerat præmissis peditibus Hungaris cum securibus per eam exercitui suo & sibi viam amplam aperuit, & patefecit, & tandem ad conspectum Pulociæ venit: ad cujus portas jam Hungari cum Lithvanis ad ripam Dunæ factis sibi munitionibus consederant. Ipse autem Rex ad levam partem cum Polonorum copiis Arcem per

Gothardus primus Curlandiæ Dux.

Polocia obsessa.

per Sylvæ extremam partem circumvectus, à Septemtrione Castra locanda præcepit & statim Polociam oppugnare cœpit xx die mensis Augusti. In tribus locis semper Sacra Polonica fiebant, apud Regem, apud Mielecium, & Solikovium, cum Rege Solikovius erat, cum Mielecio Martinus Laterna Societatis Iesu verbi Dei præcones omnibus Mielecius providebat. Hungari cum suo Bekiesso propius cuniculis actis Arci in alto imminenti successerunt, plurimæ pluviæ oppugnationem valde difficilem efficiebant. Et cum aliquoties Civitas sub Arce posita ex injectis ignibus flammas concepisset vi imbrium multoties compressæ & extinctæ fuerunt, & nostrorum labores & sudores frustraverunt. Diebus ac noctibus tormenta ex arce explodebantur, castra non attingebant. Strenuè ad omnes partes Arcis Moschi nocte diequè advigilabant, subsidium à Seremeto Magni Ducis exercitus Præfecto, qui cum quinque millibus armatis ac ferè universo flore Aulæ Moschicæ in arce

Sokolo omnem occaſionem opis Polociæ ferendæ intentus erat, expectantes nullam animi fractioris ſignificationem dabant. Imo cum igne à noſtris Civitatem ſæpius tentari, ac in ea minus fiduciæ collocatum haberent, ipſi uno momento eam pluribus locis ſubjectis flammis exuſſerunt, & in arcem ampliſſimam, omnem populi multitudinem receperunt, ſed neque eo modo ſe diu ſuſtinere potuerunt, multoties in Germanos pedites, qui ſuas munitiones ab oriente habebant excurſione facta in eis ſtragem edebant, & ut vires noſtrorum diſtraherent eodem momento in Hungaros & Lithvanos frequentes globos ejaculabantur. Cum ecce XXVIII Auguſti nonnihil reſtituta Serenitate aëris jam circa mœnia noſtris cum facibus verſantibus, Moſchis contra repellentibus flammas turres quædam conceperunt, & Moſchi deſperatâ ſalute de deditione agere cœperunt. Exercitu Sokolenſi ob diligentem & Mielecii & Regis obſervationem opem nullam eis ferente. Graſſante igi-

Et tandem expugnata.

igitur flammâ, & hoste fugam si quaqua versum fieri posset adornante in dies ex Arce decurrunt, & jam arcem inferiorem se subdere significant, item alii, & superiorem eos sequi. Ita Rex cum Mielecio, provisis rebus omnibus arcem capit, multitudini parcitur. Palatini, & Duces cum Vxoribus & liberis Vilnam missi, multitudini, quo vellet ire permissum. Multi in ditiones Stephani Regis sponte abierunt, multi in Moschoviam se contulerunt. Quos cum sine maleficio abire Rex permisisset, aliqui Lithvani in eos irruerunt, eosque despoliaverunt. Quod Rex ita indignanter tulit, ut gravissimè cum Lithvanorum Proceribus expostulaverit, ac in authores spolii severè animadverti voluerit. Arce in potestatem Regis deductâ, Deo gratiæ actæ sunt, & inter ea Hungari Arcem despoliarunt, & frustra prohibentibus Niscicio Pækoslavio, Niemsta, Krasicio, & aliis quibus Arcis custodia fuit mandata prædam ex ea non vulgarem egerunt: Et licet hoc negaretur, & apud Hun-

Hungaros in Polonos rejiceretur, publicè postea eæ res vendebantur, quæ *Chocivici* appellabantur. Quasi Cossæveciæ, quas jam Rex Hungaris condonaverat. Polonos autem pedites, dato pecuniario donario placavit. Restabat *Arx Sokolum* in qua ut dixi robur & flos fuit, Moschorum Ducis, & cum Seremeto plures Duces ac viri belli periti fuèrunt, ad eam oppugnandam Rex Mielecium ire jubet. Qui acceptis tantum Polonis & Germanis profectus, nullâ aut minimâ ferè suorum jacturâ idque Germanorum tantum qui ad Polociam ignaviæ notam susceptam, abolitam cupientes, sub Sokolo strenue pugnando ac in Moschos jam se ferè dedentes sæviendo sese temerè in pericula ferri & ignis dejiciebant, Arcem evertit, Seremetum & Palatinos omnes ac quosvis præclariores cœpit, multitudini pepercit, & in potestatem Regis omnia redegit. Equites non movens. Palatino tantum Braslaviæ ad posteriorem Arcis portam qui fugientes caperet cum sua militum ma-

Sokolum Arx d. hinc occupata.

manu collocato, & captivis nobilioribus die altero epulo dato peditibus ſingulis donatis, captivorum honeſtate proviſa ad Regem die quarto poſt venit, & fortunam hanc gratiæ Divinæ & felicitati Regiæ adſcribens, ſibi nihil niſi ſtudium, & conatum ſuum ſervandæ Arcis, quod tamen Deum noluiſſe appareret, reliquit. Hungari gloriæ Mielecii, & præclaro illius facto, quod arrogantius in ſua abſentia nullum fore incitaverant, non obſcurè invidebant. Et Rex quidem ipſe gratias egit, ſed quod ſui Hungari abſuiſſent, non ſatis alacri animo. Quin & ipſe Zamoiſcius licet Sorores germanas Radivilas ambo ſibi matrimonio junxerant, ob nullam gratulationem adhibitam vel ob ſtudium ſuum in Regem nimium, vel aliqua alia de cauſa animi à Mielecio alienioris eſſe à pleriſque notabatur. Captivi in Lithvaniam miſſi. Arx Polocia octavo die poſtquam erat capta Doroſtaiſcio Palatino Plocenſi à Rege fuit commiſſa, & data. Et ut gratitudinem Deo pro collata

Mielecii virtus comitem habet invidiam.

Q victo-

victoria referret, Templum, locum, areas & fundos, tam in Arce quam in Civitate Polocensi Societatis Iesu Patribus ad Pubem Lithvanam & Ruthenam Albæ Russiæ, pietate instruendam, & literis excolendam attribuit. Cum Bekiessius in Mielecium in dies plus animorum sumeret; non latebant illa Mielecium cui ut magis ægre fieret, Lithvani Proceres in Senatu ipso pro Bekiessio Regem rogarunt, ejus gesta, fidem virtutem ut pro indigena Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithvaniæ haberetur commendantes. Cui rei non obscurè & Zamoiscius Cancellarius favisse visus est, quippe quod id & Regem ipsum cupere intelligeret. Quod non difficulter à Rege impetratum est. Itaquè re perfecta Bekiessius inter Consiliarios assidere solitus, rixari coram Rege aliquando cum Mielecio cœpit, quem Mielecius rei indignitate commotus, non sine aculeis neque tamen sine lachrymis à se excussit & amovit. Rege nescio quid semper in Mielecio desiderante, & cuivis po-

Collegium Societatis Iesu Polociæ institutum.

Biekiessius Indigena Regni.

potius alteri, quàm ipsi favente. Rex igitur Lithvanis domum dimissis tandem Vilnam sine omni triumpho rediit, triumphum suum Divinas laudes, & Scholæ Vilnensis salutationes pueriles arbitratus. Hunc primum ferens fructum præclari Privilegii sui, & Academiæ fundatæ, priusquam se ad bellum Polocense contulisset. Adduxerat exemplo Stanislai Hosii Cardinalis Varmiensis Valerianus Vilnæ Episcopus Vilnam Professores Societatis Iesu ad scholas aperiendas, eisque areas & domos & fundos quosdam attribuerat, iis ad Ecclesiam Parochialem Sancti Ioannis Baptistæ datis. Decano & Sacerdotibus Secularibus Sacramentorum administrandorum causa. Eæ Scholæ hactenus Regiam confirmationem aut titulum Academiæ non habebant. Itaquè sollicitante Regem per Solikovium Episcopo, ipse enim aliquot annis è podagra & Chiragra & Senio, morbo senum decumbebat, & Ioanne Chodkievicio Castellano Vilnensi, Capitaneoque Samogitiæ, viro post suam

Academiæ Vilnensis fundatio.

ab Hæresi Lutherana conversionem Vehementi Catholico, Collegioque Patrum apprimè favente Rex Privilegia Academiæ Solikovio commendat, conscribenda & paranda. Quæ dum essent parata cum Rex astante & commendante Chodkievicio subscripsisset eundem Solikovium ad tentandum animum Nicolai Badivili Palatini Vilnensis, num is Sigillum Magni Ducatus ejusmodi Privilegiis, quæ in ipsorum Lithvanorum usum, & laudem deseruitura essent, apponere vellet, misit. Quod cùm is cum suis aliis Collegis Lithvanis Consiliariis communicare se velle respondisset, re ad eos delata non minimum impedimenti habere cœperat. Multi enim ex iis dicebant, se erectionem & fundationem Collegii & Academiæ Iesuitarum contra libertates & privilegia sua facere, multi oppressionem religionis reformatæ appellare. Quare Regem adeunt, & rogant, ut nè in suis libertatibus aliquod detrimentum paterentur; Irrisi sunt, & valdè vexati cum suis postulationibus
à

à Chotkievicio Castellano Vilnensi, & Rex instituti sui boni, & pii rationem illis abunde probabat. Et cum recessissent tacentes sed non assentientes, misit denuo Rex Iasienium Secretarium Lithvanum Catholicum, qui Palatino Vilnensi diceret, mirari se eam libertatem, quæ nunquam discere & doceri velit, mirari; unde habeant ea Privilegia per quæ liceat eis semper in barbarie & ignorantia Dei, pietatis, & bonorum morum versari, & nunquam nec Dei religionem, nec literas bonas amplecti, & cum Iasienius non signatis adhuc Privilegiis rediisset, misit Rex, qui vocaret Eustachium Volovicium Castellanum Trocensem ViceCancellarium Lithvanum. Qui cùm venisset, & linguæ Latinæ ignarus esset, dixit illi Rex per Iasienium ut Privilegia à se Academiæ Vilnensi data, sigillaret, ipso hærente, ac ambigente, & quasi ad alios provocante, *Rex*, inquit, *aut obsignet si vult, aut si non vult det Sigillum, se ipsum obsignaturum esse, sed Sigillum jam eum amplius non recepturum esse*, Vice-

Cancellarius perterritus & pudefactus, fecit, quod Rex voluit, & Privilegia Vilnensi Academiæ ritè obsignavit. Hanc igitur primam gratiam è bello revertenti & victori Regi retulit Academia, quod eum elegantibus puerorum versibus, encomiis ac concentibus in Ecclesia Sancti Ioannis exceperit. Inde in Poloniam ad Comitia Regni, quæ prosequendi belli causa indixerat Varsaviam iter suscepit. Grodnæ ad eum Nuncii Civitatis Rigensis venerunt, qui & ante bellum Plocense Vilnam venerant; sed cum rebus infectis & imperfectis dimissi erant. Quibus cum jussu Regio & Senatus Solikovius & Venceslaus Agrippa Lithvanus Secretarii Regis de modo & conditionibus subjectionis tractarent intra biduum rem fere omnem cum eis transegerunt, & tandem ad Zamoiscium Cancellarium quo iis Privilegia conscriberentur cum Solikovio Cnisinum à Rege remissi fuerunt. Drohicini reliqua finita sunt. Tandem in oppido Podlachiæ Sokolovio pro Civitate sua jusjurandum in

Rex Varsaviam ad Comitia proficiscitur.

in ea, quæ à Rege collata illis fuerunt Privilegia, ac in eorum conditiones præſtiterunt. Linum Albertus Laſcius Palatinus Siradienſis ex oris externis ad Regem venit, qui ex quo Cæſar Rex Poloniæ fuit renunciatus, tantiſper adhuc Poloniam non viderat. Poſt Staniſlaum Sandivogium Czarnkovium Referendarium Regium in Polonia ob diuturnam abſentiam, ut alia aliis, ita Referendaria Nicolao Firleio Caſtellano Biecenſi ceſſit, Altera verò Staniſlao Olſovio mortuo, Ioanni Tarnovio à Rege data eſt. Comitia inde Varſaviæ habita anno CIↃ IↃ LXXIX, in quibus nova Contributio unius floreni ex ſingulis laneis impetrata eſt. Et Rigam ad Homagium à Civitate recipiendi cauſa miſſi Solikovius cum Agrippa Lithvano, qui Rigæ magna alacritate recepti, rebuſque, quæ tunc ab ipſis confici, & peragi poterant, cum Magiſtratu & Populo compoſitis, die certo ſub dio in ſublimi throno pro Rege ſedentes jusjurandum Ordinum Vrbis, præeunte Agrippa, Regno, Regi, &

Riga Civitas incorporatur.

Comitia Varſavienſia 1579.

& Magno Ducatui Lithvaniæ præſtitum ſuſceperunt. Fuerunt adhuc Rigæ quatuor Moniales Virgines Catholicæ, quæ jam quadraginta annis non ſumpſerant Sacram Euchariſtiam. Cum illis Solikovius locutus, eas in fide confirmavit, & Eccleſiam illis liberam ut ante promiſit. Tandem apud Ducem *Curlandiæ Gottardum* recepti multas ejus querelas de jure proprio hac tam longa Privilegiorum collatione Rigenſibus facta plurimum labefactato, audierunt. Sed Nuncii Regii non nimium diſceptantes, rem totam ad Regem relaturos ſe receperunt. Rex confectis è ſententia Comitiis, neque etiam belli ipſius tractatio aliis negotiis multum loci relinquebat, in Lithvaniam redibat. Ecce autem ab Imperatore Rudolpho Kochciczki, ad Regem tum ad Senatum cum literis & mandatis venit, Cæſarem ab Ordinibus Bohemiæ, Moraviæ, & Sileſiæ monitum eſſe, ut quæ ſibi amicitia aut vicinitas à Rege ſperanda eſſet, cognoſceret. Cui cum daretur literis reſponſum, mentio facta

Gothardus Curlandiæ Dux conqueritur de Rigenſium Privilegiis.

Literæ Imperatoris Rudolphi ad Regem & Senatum.

facta est captivorum nunciorum Regni, & cæterarum molestiarum, verùm tamen amicitia promissa, & fœderum antiquorum integritas, modò ut Imperator quoque uti Christianum Principem decet, idem faciat; Lepel possessio Capituli Vilnensis, quia opportuna fuit ad Polociam; Capitulo verò propter longinquitatem incommoda: eam Rex recepit, & Capitulo Poswoliam concessit, quam æquivalere Lepelio Commissarii Regii recognoverunt. A quo jam tempore Capitulum Vilnense Poswoliam obtinet: Rege ad Wielikolukosz proficiscente adfertur à Pontifice Gregorio XIII *Pileus & Ensis consecrati* per Paulum Vchanium, qui in Ecclesia Cathedrali Vilnensi ab Episcopo Samogitiæ Gedrocis, Legato Apostolico Ioanne Andrea Caligario astante, solenniter Regi traditus est. Ad hoc bellum cum Moscho secundum Rex ipse sibi partem exercitus unam ducendam desumpsit; alteram *Zamoiscio* Cancellario commisit, quam ipse ex suis familiaribus conscripserat, & pullo

Commutatio bonorum Capituli Vilnensis cum Regalibus.

Pileus & ensis consecratus S.S. Pontifex Regi mittit.

Zamoiscius Campiductor.

colore, ob mortem Vxoris ſuæ Chriſtinæ Radivilæ veſtiverat, quas vocabat *atratas copias.* Mielecius etiam non amplius attigit bellum; Imo nec multum ſupervixit. Gaſpar Bekeſius ejus æmulus, qui in monte quodam ſupra Vilnam Vrbem more exotico ſub Turre rotunda ſepultus jacet. Moſchus Vilnam ad Regem Nuncium miſit Naſeskinum cum mandatis, ut Rex literis Salvi Conductus datis, ejus cum plenis mandatis Oratores Vilnæ expectaret. Datæ literæ Paſſus, ſed Rex tamen progrediebatur. Hoc tempore Societas S. Annæ Lomzæ primum, deinde Vilnæ inchoata eſt, poſtea per omnem Poloniam, Lithvaniam, Ruſſiam, diſſeminata. Quæ etiam Varſaviæ planè ſub id tempus cum Hæretici Nuncii Terrarum S. Thomæ Societatem munuſcula aurea, notatam, quam Fratres è collo penſilem portabant, publicè in Senatu, apud Regem accuſabant, in ipſis Comitiis inſtituta eſt. Recuperata Polocia, viſum eſt Regi, & iis quibus loca illa nota fuerunt ad oppugnandam Arcem Wie-

Atratæ copiæ.

Bekeſius moritur.

Societas S. Annæ.

Wielikolukum exercitum ducere, quæ ad ulteriorem Moſchoviam peropportuna videretur. Eam arcem cum aliquantiſper Auguſto Menſe oppugnaret, ac in ea re, pro more ſuo fortiter Moſchi reſiſterent, eam cuniculis primò labefactatam, deinde ſuperjectis ignibus æſtuantem, ſed ne hoc quidem modo Moſchis ſe dedentibus, poſtremò vi, ac cæſis plurimis funditus evertit, ac delevit. Nevella, & Oſtrovia expugnata & in poteſtatem Regis, operâ Ioannis Zamoiſcii Cancellarii redacta eſt. Ad Turopeciam præliis aliquot & quidem feliciter dimicatum eſt, nec unquam præterea campeſtribus præliis Moſchis ſuccedebat quicquam. Ad Zawolociam, quod ad eam non niſi per aquam acceſſus pateret, varia fortuna certatum eſt, ſub qua Petrus Klocevius Caſtellanus Zawichoſtenſis periit: Itemque Chriſtophorus Rozdrazevius Capitaneus Lancicienſis, Vir militaris in Francia, & Germania educatus. Poſtremò tamen Zawolocia capta in Regis poteſtatem venit.

Wielikolukum expugnatum.

Nevella item & Oſtrovia.

Zawolocia capta.

Moschus S.S. Pontificem sollicitat, ut pacis velit esse arbiter.

Variis literis & Internunciis, animum Stephani Moschus distrahere, & à bello avertere nitebatur. Sed cum se nihil proficere animadverteret, ad Summum Pontificem legationem mittit, rogans, ut is tanquam Pater, & Pastor omnium Supremus Stephanum ab effusione sanguinis Christiani authoritate suâ coërceret, & pacis arbiter esset. Quare Pontifex Antonio Possevino id dat negotii, ut ad Moschum iret, voluntatem ejus, & omnia exploraret, & si tractabilis esset, à negotio divino, & salute animæ suæ propriæ, & unitate Sanctæ Religionis amplectendæ sermones suos cum eo ordiretur, & tandem bonâ spe pacis consolaretur. Sed hæc res non nisi uno anno circumacto fiebant, permittente omnia, & ipsis Moschitis ad Papam Nunciis liberum transitum concedente Stephano. Possevinus cum apud Moschum esset Nicolaus Radivilus Castellanus Trocensis Palatini Vilnensis filius, cum magna Lithvanorum manu in profundiorem Moschoviam ingressus, ferro & igne ejus ditio-

Nicolai Radivili progressus in interiorem Moschoviam.

tio-

tiones vaſtabat, & eo uſque quidem, ut etiam veſpertino tempore Moſchorum ipſe Princeps è feneſtris flammis collucentes nubes conſpiceret, & cum lachrymis diceret. Iam ſe in Regis Stephani manum datum, & concluſum divinitus eſſe. Et niſi à Poſſevino animo bono juſſus fuiſſet, jam cum filio Iwano, quem unicè diligebat, in Album Lacum obvia ſupellectile collecta fugere volebat. Victoriarum & bellorum Stephani auxit gloriam hæc Moſchi ad Summum Pontificem Legatio, apud omnes nationes exteras. Quanto enim jam clarior erat ante & creverat ejus nomen, & potentia, ignaviâ noſtrâ, tantò Stephanus, qui ejus vires fregerat, ipſumque contuderat, erat omnibus admirabilior, tanto major omnium in eum favor, ita ut Rex Hiſpaniarum ſummo eum in honore haberet, & omnibus Chriſtianis Regibus anteferret. Dum Rex ad Wielikolukosz eſſet, moritur in Polonia Iacobus Vchanius Archiepiſcopus Regni Primas, qui jam etiam ſibi excluſo Czarnkovio, Staniſ-

Inde Panicus Moſcho terror oritur.

Stephano Regi major gloria.

Iacobi Vchanii Archiepiſcopi Gneſnenſis mors.

nislaum Karnkovium Episcopum Vladislaviæ Coadjutorem Archiepiscopatus asciverat. Quæ tamen Coadjutoria Regi, & Capitulo rata, nondum à Summo Pontifice approbata fuerat. Quare certa morte Vchanii nunciata, renunciatur Karnkovius Archiepiscopus, & onus Reipublicæ, quod hactenus pro Archiepiscopo sustinuit, pro seipso gerere cœpit. Wielikolucis captis, Rex trium hebdomadarum spacio ea reficit, & ita quidem, ut ipse à manè ad vesperam usque ferè operi semper præfuerit, quorum munitionibus, ut tum temporis ferebat perfectis in illis, & in aliis arcibus, præsertim Nevella, Ostrovia, & Zawolocia, præsidio relicto Vilnam, ac deinde Varsaviam, ad Comitia tertio indicta redit. Illic Contributione floreni ex laneo impetrata, decreto ad Plescoviam armis petendam bello, illuc proficiscitur, & Ioannem Zamoiscium Cancellarium, Exercituum Generalem Præfectum creat. Interea Frater Regis Christophorus Bathoreus Palatinus Transsyl-

Stanislaus Karnkovius ei in Archiepiscopatu succedit.

Zamoiscius generalis Exercituum præfectus.

ſylvaniæ moritur, relicto Filio Sigiſmundo impubere. Rex Vilnæ fratri juſta perſolvit, & Nepoti Tutores inſtituit. Vivente autem Fratre Claudiopoli Collegium Societatis Ieſu inſtituerat: & Albæ Iuliæ Patribus iiſdem reſidentiam conceſſerat. Dum Rex ad Pleſcoviam eſſet, oppugnatio non ſatis proſperè ſuccedebat, nam & pulveres defecerunt, & falſa narratione exploratorum, miles per ſcalas non in eum quem oportuit locum ſcandendo, non ſine aliqua ſtrage repulſus eſt, & cum id ſecundo etiam tentaretur, ſimili infortunio laboratum fuit. Suiski Pleskoviæ præerat, qui cum Zamoiſcium ad ſingulare certamen provocaſſet, ac Zamoiſcius ſuſcepta conditione ad muros expectans Suiſcium obequitaret, inſidiis in eum ſtructis, quam aperto Marte maluit cum eo rem gerere Suiſcius. Itaque Zamoiſcius, & inſidias ejus evitavit, & redarguto Suiſcio, ad ſuos, cum laude incolumis reverſus eſt. Oſtromentius Artelariæ Magiſter Pruthenus Nobilis, uti qui-

Pleſcoviæ obſeſſio.

In qua Zamoiſcius a Suiſcio ad duellum provocatus.

Dolis provocantis vix non interceptus.

Dolum ergo stratagemate compensavit.

quidem ferunt. Zamoiscio arculam quandam artificiosa quædam tela cum igne intus condito continentem, in Arcem homine quodam captivo, qui eum ad hostem transiturum diceret immisit, quæ in medio Arcis aperta cum esset, circumstantes aliquot interfecit, Suiscius incolumis evasit. Quod factum etiam Suiscius malignitati nostrorum adscribebat. Dum Plescovia oppugnatur, & in omnibus locis Moschi vires debiliores indies fiunt, Rex Sueciæ Ioannes Tertius, Regis Socer, ad occupandam Narvam animum adjicit, & cùm debilius intus esset præsidium, quo cum suam Ruthenicam Narvam Moschi etiam eodem tempore tueri vellent, distractis eorum viribus; Pontus de Guardia Gallus Regis Sueciæ militum Præfectus, tormentis admotis, & oppugnatione cœpta, ad deditionem Moschos compulit, Narvamque portum præstantem Regi Poloniæ intervertit. Quod etsi Regi Stephano molestum acciderat, tamen id alteri tempori reservandum putabat. Sub

Narvam intereaSueci occupant.

id

id tempus, & aliquot Arces in Livonia in poteſtatem Regis venerunt. Moſchorum Dux, cum Regi Martis aleam favere, ſibi verò adverſari animadverteret, ferè præ furore in amentiam verſus, filium ſuum Iwanum, ſeu Ioannem natu majorem, cum ab eo de inconſulta belli cum Rege Stephano ratione reprehenderetur, adacto in caput & viſcera ejus ſcipione interfecit. Quem quia ob animi ferocis indicia, pluſquam Fedorum ſeu Theodorum minorem natu filium naturâ mitiorem diligebat, facti pœnitentia ductus, vix à ſe ipſe manus abſtinuit, & tum inediâ, tùm aliis modis, ac piis, ut illi videbatur operibus, miſſis quoque in Græciam orandi cauſa muneribus, culpam parricidii perpetrati expiabat. Interim etiam & largius ſeſe ingurgitando, & nova ſpectacula exhibendo, & uxore denuo ductâ domeſticum dolorem lenire cupiebat, & cum Rege Stephano tàm forti & fortunato bellatore amicitiam penitiorem expectabat, cui etiam Rex paulò pòſt pace confecta unà cum pretioſo

Moſchus fit parricida.

tioſo pilento, clavam, & munera quædam militaria per Oratores ad illius audiendum in conditiones pacis jusjurandum delegatos miſit. Iam verò hyems profunda ingruerat, & Zamoiſcius nihil de premenda obſidione Pleſcovia remittebat; proviſis etiam undique his rebus, quæ ad eam in aliquot menſes continuandam pertinebant. Moſcho igitur jam & bellorum ac detrimentorum pertæſo & Antonio Poſſevino, nomine Pontificis Maximi pacem apud Regem aſſiduè, ſcribendo & orando, urgente, & in aliquam miſerationem gentis afflictæ jam etiam Rege ipſo inclinato, ſeriò per omnes Commiſſarios, tàm Regios quàm Moſchicos, de pace vel perpetua vel temporanea agi, & tractari cœptum eſt. Mortui ſub id tempus, Ioannes Sieniavius Archiepiſcopus Leopolienſis, & Petrus Zborovius Palatinus Cracovienſis. Inchoatâ igitur pacis tractatione Rex Conſiliariis monentibus, Vilnam rediit, & ibi non multum moratus Rigam proficiſcitur, primis Quadrageſimæ diebus.

Pacis tractatus cum Moſchis.

Mors Sieniavii Archiepiſcopi Leopolienſis & Petri Zborovii Palatini Cracovienſis.

Quo

Quo ad eum perferuntur literæ de pace & transactione facta, quæ pax ut in decennium constituta esset, Stephano Regi tota Livonia cederet Moschus, Moscho verò omnia hoc bello triennali erepta, è vestigio restituerentur. Advigilante igitur, & summam hyemem sustinente Zamoiscio cum exercitu, nè quo dolo Moschi uterentur, uno & eodem tempore, utrisque sua reddebantur, data facultate, sua cuique cujus essent auferendi. Ipse se inprimis Derpatum contulit & Templum præcipuum Religioni Catholicæ assignavit, in eoque Thomam Lamcovicium, Virum eruditum, Præpositum reliquit. Alterum Templum Confessioni Augustanæ incolarum ad Vrbem convocandorum causa relinquebatur. Loknicius Secretarius Regius loco Oeconomi; Sigismundus verò Rozen Arcem & Vrbem præsidio tenuit, quo mortuo, Reczayscio Castellani Varsaviensi lc o Capitanei Derpatum committitur. Recuperatâ igitur, & receptâ Livoniâ, Zamoiscius Rigam ad Regem venit, &

Pacis conditiones cum Moscho.

Derpati Catholicismus restitutus.

Rex Rigæ moratur.

relatione universæ rei gestæ facta, intra paucos dies Knissium est profectus. Affuerunt tunc Regi Consiliarii Lithvani complures, è Polonia pauci, ubi à Rege cives aream olim Archiepiscopi Rigensis intra mœnia Vrbis sitam impetrant. Mœnia Vrbis, mœnibus Arcis adæquare pollicentur, portam ex Arce contiguam semper patentem offerunt intra Vrbem loco Ecclesiæ Cathedralis, & Parochianæ, ac reliquorum templorum, Ecclesias duas Sancti Iacobi & Sanctæ Mariæ Magdalenæ cum Monasterio Monialium, quæ adhuc tres superfuerant, unà cum contiguis ædibus antiquis Sacerdotum concedunt. Census quosdam ratione ædium Canonicalium ipsis relictarum, Patribus Societatis Iesu, quos illic Rex relinquebat institutos, Soluturos se etiam agri cellarii ratione susceperunt. Controversias quasdam ibidem Rex judicio diremit, pacem edixit, Catholicam Religionem ad templa sibi concessa Dominica die Palmarum introduxit, quod ipsum fuit jam Anno

CIƆIƆ

CIↃ IↃ LXXXII, Commiſſiones quatuor ad recognoſcendum totam Livoniam iſtinc expediit. Et quoniam Epiſcopatum aliquem cum authoritate Summi Pontificis in Livonia, in qua ante tempore florente quatuor fuerunt, præter Archiepiſcopatum Rigenſem, Derpatenſis, Revalienſis, Oſilienſis, & Curlandiæ, poſt collectas reliquias Livoniæ, in tot partes diſcerptæ, fundare, & inſtituere voluit. Nicolao Firleio Caſtellano Biecenſe, qui tractum Rigenſem cum Ducis Curlandiæ Conſiliariis recognoſcebat, quibus etiam Rex Solikovium adjunxerat, bona & poſſeſſiones aliquas diſpiciendi & in uſum Epiſcopatus aſſignandi poteſtatem dedit. Egerat autem jam antea cum Solikovio Rex per Firleium, & Scargam, & tandem per ſe, ſi fortè non reſpueret conditionem Epiſcopatus novi in Livonia erigendi, quem ei non ineptum propter linguæ Germanicæ peritiam, & hominum favorem judicaret. Quos audiens Solikovius: quod Deo videretur & placeret, id ſe ſecuturum,

Commiſſiones Livonicæ 1582.

rum, respondit. Igitur cum Castellano Biecensi non deteriorem partem fundorum ad fundationem Episcopatus designabat, neque mora Wolmariam, Burthnicum, Fricatum Arces notant, & describunt & viginti quatuor domos Vendæ ad usum Canonicorum & Cleri cum Templo Parochiali, in usum Cathedralis Ecclesiæ, & domo Episcopi ea quæ tùm fuit in manu Mathiæ Debinski, Militum Præfecti, designant. Rumburgam etiam arcem, & residentiam Rigæ & Derpati designabat Solikovius, Rex interea Vilnam, tandem Grodnam pervenit, relicto Locumtenente suo Georgio Radzivilo Duce in Olyca, Episcopo Vilnense, post Cardinale in Arce Rigensi, totius Livoniæ Gubernatore, & cum eo Solikovio, & Ernesto Vejero Pruteno, viro militari. Solikovio præterea administrationem Ecclesiarum cum facultate recuperandorum pagorum, qui à Monasterio ablati superioribus tumultibus fuerunt, nam tantùm unus Pagus, ex septem erat Monialibus residuus, commisit.

Vendensis Episcopatus fundatio

Georgius Radivilius Livoniæ gubernator.

De-

Deſcriptione Epiſcopatus à Caſtellano, & Solikovio auditâ & intellectâ, Rex Grodnæ omnia comprobavit, exceptâ Rumburgâ, & fundationis Epiſcopatus Privilegium parari juſſit. Quod ut à Summo Pontifice confirmaretur, per Oratorem ſuum Petrum Doninum Volſcium Epiſcopum Plocenſem, moranti Paulo Vchanio ſubmiſſum, curavit. Paulò pòſt Solikovio Volmariam arcem cum oppido & pagis tradit, & reficiendam, emendandam, & incolis implendam jubet. Locumtenens Regius cum adjunctis aſſeſſoribus cauſas omnes civiles, & criminales judicabat. Nobiles & Cives à militum injuriis vindicabat: multas inter populum & Magiſtratum querelas complanabat, privatorum præſertim, pupillorum, & viduarum cauſas, quas ipſe poterat, determinabat, quas non poterat, præſertim cum de poſſeſſionibus repetundis agerent, ad Regem remittebat, & pro ejus benignitate, quam non vulgarem erga pauperes ſemper oſtendebat, gratiam querentibus ſuccurrebat.

Sic-

Sicque & Locumtenens, & Aſſeſſores multum authoritatis & benevolentiæ ſibi apud omnes homines conciliaverant. Toto anno illic ſimul manſerunt Solikovius & Vejerus. Cum in Septembre correctum calendarium ad eos à Legato Apoſtolico Alberto Bologneto Cardinali Vilna mittitur. Quod cum publicaſſent ab omnibus acceptum eſt, per Arces, templa, oppida à Villanis (Rigenſibus exceptis) qui in eo dilationem ad tempus commodum petebant. Qua in re cum illis, nihil eſt aſperius factum. Religio interea Catholica ſumpto à Venda, & Volmaria initio, operâ Solikovii in multas Livoniæ partes, per aliquot Sacerdotes è Pruſſia, à Martino Cromero Epiſcopo Varmienſi, & Stephano Rege ſubmiſſos, longè, latèque diſſeminata eſt. Præter Rigam, ubi Petrus Skarga, & Ioannes, cæterique Patres fuerunt, ac Derpatum, ubi Præpoſitus erat ab ipſo Rege fundatus, Thomas Lamcovicius: ita ut non integro anno in ſeptem diſtrictibus univerſa plebs Livonica Religionem Ca-

Rigenſes Calendarium Gregorianum non ſuſcipiunt.

Catholiciſmus in Livonia propagatus.

Catholicam ardentibus & devotis animis receperit. Tantùm verò plebis erga Solikovium erat benevolentiæ, & fiduciæ, ut ejus persuasionibus adducti homines Sacerdotibus Germanis, & Livonicæ linguæ ignaris per interpretes Litavos, ab eo ad hoc institutos, peccata sua confiteri non vererentur. Moschus pactâ illâ pace, non diu lætatus est, nam eodem ferè anno, postquam intemperantius vixisset, & curas, mœroremque suum diluere mero consuevisset, Clero suo largas Eleemosynas, ut pro se Deum precarentur partitus, Filiumque Theodorum, quem minus aptum regendo imperio, quod impos rationis esse videretur, cernebat & Principatum Procerum fidei, constantiæ, & concordiæ obnixius commendans, ex hac vita migravit. Tyrannorum etiam veterum crudelitatem supergressus nostro quidem seculo immanitas tanta, quanta ejus fuit, nusquam audita est. Indicuntur interea Comitia Regni Varsaviam hyeme proxima anno CIↃ IↃ LXXXIII circa Natalem Salvatoris

Moschorum Dux moritur.

Comitia Varsaviensia anno 1583.

toris noſtri. Ad quæ cum ex aliis Provinciis, tum ex Livonia à Statibus Nuncii fuerunt ablegati, omnes bene ſperabant, poſt recuperatam bello & tranſactione Livoniam, eam in bono ſtatu collocatam iri, & bellorum præteritorum fructus fore amœniores, ſed multa ſecus evenerunt. Erat inter capita Propoſitionis Regiæ è receſſu ſuperiorum Comitiorum deſumptum caput unum de modo Electionis Regiæ, quod pendebat indeciſum. Illud igitur etſi neceſſarium, & ab omnibus ſcitum fuerat, tamen quod à Rege proponeretur in tantam ſuſpicionem homines adduxit, ut perſuaſi eſſent Regem pro bellis hiſce confectis loco præmii, eò ſua dirigere conſilia, quo vel Andreas Bathoreus Nepos ejus, qui ſub hoc tempus Cardinalis creatus fuit, vel Balthazar frater ejus aliquo modo Rex futurus deſignaretur. Auxit ejus rei ſuſpicionem, quod Rex ante Comitia Staniſlaum Karnkovium Archiepiſcopum Varſaviam ad ſe vocabat, & cum is venire ad Regem detrectaret, Rex

Caput de modo Electionis Regiæ.

ipſe

ipſe cum Cancellario Zamoiſcio Lovicium venit, ubi liberaliter dies aliquot habitus eſt. Occupabat Znenam oppidum inſigne Archiepiſcopatus Gneznenſis Staniſlaus Sandivogius Czarnkovius ſibi nomine Coadjutoriæ Archiepiſcopatus ab Vchanio olim Archiepiſcopo datum. Eum ad Comitia illa Archiepiſcopus Karnkovius citaverat, quam Czarnkovius citationem cum Nunciis Terrarum exhibuiſſet, ea illi occaſione arrepta cum Czarnkovio Regem & Senatum adeunt, de iniqua, & à proceſſu Iuris uſitato aliena Citatione expoſtulantes. Et cum res in litem & judicia deducta eſſet, ita Comitia extracta ſunt, ut invidioſo illi de Electione Regis capiti tractando loci & temporis nihil ſupereſſet. E Comitiis igitur rebus omnibus infectis diſceſſum eſt, animis omnium ferè ad intima exacerbatis, & Rege non in minimam apud omnes invidiam adducto. Qui nihilominus, ut aliquem Ordinem in Livonia inſtitueret, ordinationem quandam privatim conſcripſit. Inter-

Turbat Comitia, Regique invidiam creat.

ea Ioannem Demetrium Solikovium in Livonia absentem post mortem Ioannis Srenienii Archiepiscopi Leopoliensis, Archiepiscopum nominat: & Volmariam ac cæteram Ecclesiarum administrationem in Livonia Alexandro Milenscio Abbati Trzewiessensi, tanquam Episcopo Vendensi futuro jam à se nominato tradendam jubet. Livones è Comitiis reversi tristia omnia renunciant, & Solikovio aliò translato minus contenti; jam autem & Ernestus Vejerus in Prussiam recesserat, præsentem suum statum uti poterant prudentiores tuebantur, & Radivilio Locumtenenti obsecundabant, cum quibus is biennio pòst mansit. Sed Rigensis Civitas à quodam Gisio homine peregrino ad seditionem concitata in rebellionem recidit, cujus causa Locumtenens ex Arce Rigensi Vendam se contulit. Patres Societatis præ tumultibus & violentia Civium, diu reluctante Magistratu, in Arcem commigrarunt. Aliquot viri præcipui Regii, Regique fideles, publicè à furiosa multitudi-

Seditio Rigensis, authore Gisio quodam.

ne

ne capite plexi, inter quos fuerunt Nobiliores Gotardus Velingus Doctor, & Ioannes Taſtius, multi viri inſignes fuga ſibi conſuluerunt, & tota Gubernationis forma immutata eſt. Comitiis tàm infeliciter actis, Cracoviam ſe contulit Rex cum Regina, ibique Zamoiſcio Cancellario, Gryzeldem Bathoream Chriſtophori Palatini Tranſylvaniæ filiam nuptui tradit; & ſolennes nuptiæ aguntur, ad quas omnes Regni Senatores invitantur. His nuptiis multi Conſiliarii adfuerunt, & Epiſcopi tres, Petrus Myszkovius Cracovienſis, Albertus Baranovius Præmyſlienſis, poſt mortuum Ioannem Borukovium deſignatus, & Martinus Bialobrzeſcius Camenecenſis, Abbas Mogilæ, qui novam nuptam è Tranſylvania adduxerat & cum Cancellario copulaverat, ſpectacula multa & ſumptuoſa in illis nuptiis edita fuerunt. Zborovii, Ioannes, Andreas, & Chriſtophorus cùm adeſſent, & Chriſtophorus ex Germania reverſus per Cancellarium à Rege quatuor millium ſtipen-

Zamoiſcio Bathorea nuptui datur.

Origo odii Zboroviani contra Zamoiscium.

dium, quod olim Spervaynus Prutenus in Aula Cæsaris à Rege habebat, peteret, ac illi saltem media pars deferretur, in gravia utrinque odia, & tandem in fatalia Reipublicæ pericula ea res successu temporis erupit. Etenim Samuel Frater Zborovium, quem ob necem Andreæ Wapovii Castellani Præmysliensis Henricus Rex Sententia sua exulem pronunciaverat, & hactenus Regis Stephani Salvi Conductus literas, quod in Transylvania ei studuerit, & ipsius Cancellarii favore fovebatur, Rege in Lithvaniam profecto Zamoiscii Cancellarii, & tùm Capitanei Cracoviensis jussu, propè Prosoviam captus, & Cracoviam perductus, demum capite plexus est. Paulò verò ante à Samuele cum literis Christophori ad Samuelem ejusdem puer servus sive sua sponte, ulturus ferociam Domini, sive à quopiam persuasus ad Regem effugerat, Literæ conspirationis vim habere videbantur. Quæ mors illius non solùm ipsius Fratribus, & familiæ luctuosa, verùm etiam Regno perniciosa fuit.

Samuel Zborovius captus & decollatus.

Etsi

Etſi enim Zamoiſcius ſe per officii ſui Capitanealis fidem & integritatem, aliud cum Exule, quem multoties per Fratres ejus, ne intra fines ſui Capitaneatus rogaretur præmonuerit, facere non potuiſſe, multis etiam cum obteſtationibus præ ſe tulerit, tamen ea omnia, quæ hoc Samuelis ſupplicium ſecuta fuerint mala abundè oſtendunt, minus opportuno Reipublicæ tempore id accidiſſe. Enimverò cum Zborovii jam ante celebres, & parentelis potentes, tàm triſte fratris ſui fatum, atque cum iis Stadnicii omnes, ac Staniſlaus Gorcanus Comes Palatinus Poznaniæ dolentiſſimis animis ferrent, loco ſanandi vulneris, aliud novum Zboroviis illatum eſt. Rex Senatores per literas Lublinum ad proximum menſem Auguſtum convocat, ubi aliis, quæ de Republica proponenda fuerunt in publico propoſitis, auditiſquè Senatorum Conſiliis, in ſecreto Conſilio deinceps, de Zboroviorum adverſum ſe, ſuamque dignitatem & ſalutem conſpirationibus, ad eos refert, ſibi in ma-

Convocatio Lublinenſis

Rex privatim de Zboroviorum conſpiratione queritur.

manibus eorum literas eſſe, à certo etiam, & magni nominis Viro periculum ſibi à Zboroviis imminens, ipſo nimirum Archiepiſcopo Gneznenſi denunciatum eſſe, monens unumquemque, & rogans, ut pro fide quiſque ſua, quæ in ſalutem ſuam ac totius Reipublicæ, imo ſuam ipſorum propriam cujuſque eſſent, quomodo malo huic abſque pernicie Reipublicæ occurrendum, & ſaluti communi, ac ſuæ Regiæ ſecuritati & dignitati conſulendum eſſet, Sententias dicerent. Rem atrocem multis verbis, ut erat facundus, à Rege propoſitam Sententiæ Senatorum exceperunt, quorum illa convocatio erat frequens. Condolêre omnes Regi, & facti immanitatem, ſi quidem tale eſſe certo conſtet, exaggerare; nihilominus quanto res gravior, & majoris momenti eſſet, tanto majore deliberatione & conſilii maturitate, in ea utendum eſſe cenſuerunt. Aberat ab ea convocatione Karnkovius Archiepiſcopus Gneznenſis, ſive adversâ valetudine domi detentus, quam literis
ſuis

ſuis apud Regem excuſabat, ſive certo ſuo conſilio nixus, adfuturus tamen credebatur, ſi ſuum nomen in re tali à Rege editum iri ſciviſſet. Adfuerunt Solikovius Archiepiſcopus Leopolienſis, Petrus Myſzkovius Cracovienſis, Victorinus Wierzbicius Luceorienſis, Albertus Baranovius Præmyſlienſis, Adam Pilchovius Chelmenſis, Iacobus Voronecius Kijovienſis Epiſcopi. Comites Tenczynii Firleji, & cæteri non pauci Palatini, & Caſtellani, Cancellarius Zamoiſcius, & Opalinſcius Regni Marſchalcus; factionis Zborovianæ nemo, licet cognati quidam, qui ſe tamen immunes ab eorum factis profitebantur adeſſent, Nemo in Senatu erat, qui in Archiepiſcopi Gneznenſis nomine à Rege propalato, etiam ex iis qui minus Archiepiſcopo favebant, graviter offenderetur, Archiepiſcopi Leopolienſis mitiorem ſententiam omnibus Senatoribus ſecutis, & iis etiam, qui ſecus ſentiebant, ſuam tegentibus, & diſſimulantibus, in aliam ſeſſionem conſilium dilatum eſt.

Arcanum contra Zborovios conſilium.

Rege omnes denuo adhortante, ut in rem tanti momenti, quanti vix ulla alia esset, paratas jam ac magis expeditas sententias adferrent, remque usque ad futurum Senatum secreto tenerent. Tertio die post (nam sequenti Festum Sancti Bartholomæi Apostoli intercesserat) denuo ad secretum consilium itur. Illic Rex de propalato consilii secreto (fortasse ut acriores stimulos Senatoribus, Consilii explicandi, & animos retegendi adderet) obiter quæstus, denuo Senatores dicere sententias mandat. Archiepiscopus Leopoliensis in eodem quo prius sensu persistebat, *&*

Sententia Sclikovii. *se pro fide sua aliter consulere non posse, quàm ut Rex primum sit memor se Regni Poloniæ Regem esse, quod non armis acquisiverit, sed divinitus libera Polonorum voluntate adeptus sit. In quo Regno semper Reges fuerunt populis amabiles ac fide, & benevolentia eorum tuti, & muniti. Quibus etiam non tàm ut Reges, quàm ut clementes, & indulgentes Patres, non tàm juris ac legum rigore, quàm leni, justo, & moderato imperio ex æquo & bono imperaverint, & pro sua singulari gra-*

gratia, & paterno affectu, certam semper eorum fidem, benevolentiam, ac alacre obsequium experti fuerint. Hinc factum esse, ut nunquam in ea gente Rex aut Principes ejus ulla malignitate iniquo aliquo fato occubuerit. Deinde cum aliorum superiorum Regum, tum Sigismundi primi, mansuetudinis, clementiæ, & pacientiæ exempla in similibus, vel aliorum erroribus, vel excessibus commemoravit. Nec præteriit Sigismundum Augustum, Iulii etiam Cæsaris, & Caroli Quinti meminit, qui proditorum & hostium suorum literas à suis interceptas, ad se verò allatas ne introspicere quidem sustinuerunt, sed vel iis à quibus, vel quibus erant missæ reddi & tradi curaverint vel ipsis mortuis ignibus corripuerint: Vnde ex falsis amicis multos veros, ex proditoribus servos fideles, ex hostibus facilè sibi redderent amicos. Multa Regibus ferenda, multa dissimulanda esse ob salutem eorum, qui suæ curæ & fidei commissi sunt: factionum & odiorum semina extinguenda, non oleum igni, non dolores doloribus addendos, Davidem Regem Sanctum, & Deo dilectum inter multa, quibus angebatur à Deo nihil majore studio, aut enixius contendisse, quàm ut à sanguinibus liberaretur,

retur, quorum causa se ita minus gratum Deo sentiebat, ut ideò ab ædificio Templi Sacri arceretur, & filio pacifico illud promissum esse videret. Postremò rogavit, ut si tanta primarum sententiarum suarum authoritas esset, si bene fidem suam, in minoribus functionibus perspectam haberet, pondus aliquod habere & sententiam suam fidelem sineret, non ad cujusquè sceleris patrocinium, sed ad ipsius Regis dignitatem, & laudem, ad salutem Reipublicæ sine dubio cessuram, si prius eos clementer ejus rei admoneret, aut saltem à Senatoribus admoneri pateretur antequam ad asperiora remedia deveniendum sibi putaret. His à Leopoliensi dictis, cæteris etiam non multùm discrepantibus qui postremò dixerant, procedendum esse in negotio diligentius. Illic tertiò rogati Sententiam, Leopoliense perstante, & clementer ab initio agendum suadente rogari cœptum, num accersendi ac citandi essent? Leopoliensis accersendos, Cracoviensis citandos, cæteri, ut quod cui in mentem veniebat proferebant. Ita Christophorus & Andreas Zborovii ad futura Regni Comitia mandatis

Nihilominus non attenta ista citantur ad Comitia Zborovii.

datis Criminalibus ad inſtantiam Inſtigatoris officii Regii citati ſunt, & Comitia ad futuram hyemem anno CIƆ IƆ LXXXV indicta, quæ fuerunt Regi Stephano ultima. Zborovii ingeminata domus ſuæ vulnera magis exulceratis animis ferentes, & nihil moderati paſſim præ ſe ferentes, collecta amicorum, familiarium, militumque non mediocri manu ad Comitia Regni ſeſe accingere, funus Fratris Samuelis decollati in mediam Ordinum coronam cum filiis parvulis, & pictura quadam ſerieque rei miſerationem moturæ adducere perhibebantur. Igitur Rex è Lithvania, ſeptus numeroſiore milite, & Cancellario cum non paucis copiis ei ante Varſaviam occurrente ad Comitia ingreſſus eſt. Archiepiſcopus Gneznenſis etſi ſe Lublini abſentem à Rege his litibus intricatum indignè ferebat, tamen in omnia paratus, quæ pro Reipublicæ ſalute ſibi, aut ferenda, aut præſtanda eſſent etiam advenit. Iam verò in omnibus ferè Regni locis, in quibus Comitia Terrarum præcedere ſolent gra-

vissimè tumultuatum fuit. Præsertim in Russiæ Conventu ad Visniam habito, Prosoviciis, & in Palatinatu Siradiensi. Citati fuerunt ob turbatum Russiæ Conventum Stadnicii, Zmigrodenses ad Iudicium Regis, sed Archiepiscopo Leopoliense deprecante, nè Rex utriusque partis culpam, cujus is spectator esset, alteri impingeret, ab altera transferret (qua in re etiam Archiepiscopum Gneznensem sedulum astipulatorem habebat) citationes illæ criminales quæ in Comitiis Regni jactabantur, Nunciis terrestribus condonatæ fuerunt. Post Regis ad Comitia ingressum diebus aliquot interjectis Andreas, & Christophorus Zborovii cum Stanislao Comite Gorcano Palatino Poznaniensi venerunt, quos Ioannes Zborovius Castellanus Gneznensis antecesserat, tùm ut Regis Fratribus offensi gratiam quæreret, tùm ut Senatorum & Nunciorum animos sibi devinctos redderet, & fratrum suorum infelici causæ fautores conciliaret. Inchoatis igitur Comitiis, & pro-

propoſitione eorum quæ in conſilium venire debebant nomine Regio facta, dictiſque à Senatu Sententiis, & Nunciis Nobilitatis ad ſua tractanda remiſſis, cauſâ Zboroviorum valuis præfixa. Chriſtophorus voce præconis de more, ter quaterque accerſitur. Inſtigator, Accuſatores, Cauſidici, Teſtes, munimenta, literæ comparantur. Arx tota armatis intus, & extra repletur, domus ipſa conſilii Regii à partibus omnibus Satellitibus, armis, bombardis circumſidetur. In Senatu ipſo Rex ſuis, Cancellarius, Marſchalcus, Palatinus Poznanienſis, quiſque ſuis à tergo vallabantur. Archiepiſcopus Gneznenſis Regni Primas ſalutis ſuæ & fratrum Epiſcoporum curam non deſerens, ſuos licèt inermes, aſtare voluit. Nova & hactenus inuſitata in Poloniæ Regno Iudicii forma, & facies apparebat. Nuncii Nobilitatis cum rem tanto conatu, & ſtudiis partium intendi, & de libertatibus ſuis, illo, Regis cum ſubditis in cauſa propria judicio, agi viderent, omnes illi tali judicio, præſen-

Armata Comitia & Iudicia.

ſentes adeſſe contendebant, quibus cum reſponderetur ad eos Iudicia capitalia non pertinere, tamen ut & ipſis æquitas judicii Regii plana eſſe, & conſtare poſſit, vel omnes, vel aliquos ab ipſis electos, qui judicio adeſſent, Rex admittendos cenſuit. Ita liberum fuit Nunciis Equeſtris, Ordinis, vel omnibus, vel qui vellent adeſſe. Non defuerunt ſibi Zborovii in cauſa, & caſu ſuo tàm gravi, & omnes Senatores quorum æquitati confidebant præſertim Archiepiſcopos confugiebant. Igitur Gneznenſis Archiepiſcopus Leopolienſi adhibito, ſæpius Regem conveniebat, & ut ſe ad clementiam daret, ab eo impetrare volebat. Neque Rex admodum difficilis fore videbatur quin ſi confeſſionem facti audiſſet, ac ejus pœnitudine reos duci animadvertiſſet, cum eis benignius, ſe proceſſurum reciperet. Ioannes etiam ipſe Zborovius Caſtellanus Gneznenſis judicio interveniens oratione demiſsâ Regem compellavit. *Vt miſertus familiæ, de ſuis anteceſſoribus Regibus totaque Republica*

Ioannis Zborovii Caſtellani Gneznenſis Oratio ad Regem.

in

benè, & fideliter merita. Cujus etiam in seipso fidei aliquod argumentum ipse perspexisset, ejus reliquias opprimi, & pessum ire ne pateretur. Si quod peccatum, aut aberratum esset à Fratribus ætati, & imprudentiæ, non autem malignitati tribueret. Nunquam Zboroviorum in Patriam incertam aut suspectam fidem fuisse, nunquam id in gente Polona, fida & candida à seculo auditum esse, quod machinationis ullius in suos Principes, aut Rempublicam Nobilium quispiam accerseretur. Si frater fratri privatas literas scribens dolorem aliqua ex re conceptum illi apparuerit non continuo vim conspirationis verba doloris habere, non statim perduelles habendum utrumque, non statim reum agendum, aut peragendum. Ecce illos adesse, gratiam & misericordiam illis quærere, favorem & patrocinium Senatus implorare, judicio cum Principe nolle contendere, satis jam pœnarum à familia sua luitum esse, cum frater suus sine capite jaceat, qui si quid diliquisset, quod ipse non excusaret, ad judicium tamen Regis & Senatus in Comitiis potius asservandum, & non privatim in illum animadvertendum fuisse. Sufficeret jam sanguis unius, & ad hoc vulnus omnium non adde-

rentur plura. Iam cætera se patienter laturos, & Deo, ac iniquis suis fatis aut etiam peccatis acceptum laturos. Ad quæ verba Ioannis Zborovii obortæ sunt, & Senatui universo & nunciis Terrarum lachrymæ, ita ut gemitus ferè multorum exaudirentur. Quâ tamen comploratione penè publica, non solùm nihil motus, sed etiam suboffensus Rex visus erat. Perstante igitur in Sententiâ Rege, causa in judicium introducta. Patroni etiam, amici, & Affines Zborovii in conspectum prodierunt. Cum quibus erat Stanislaus Sandivogius Czarnkovius & Iacobus Niemojovius vir facundus, & magnæ apud Nobilitatem authoritatis. Qui ut Instigatoris Rzeczycii accusationem adversus Christophorum Zborovium attentâ aure excepit, præfatus se non ut advocatum, sed amicum Citati in medium prodiisse, & ne ob id malam Regis gratiam iniret precatus. Omnia quæcunque ad causam Zborovii sustinendam, & Regem aut placandum quod quidem unicè studebat, aut reum judicio capitali eman-

Processus Iudicialis contra Zborovios.

emancipandum pertinere judicabat de foro, delatore, Citatione, evaſione juratoria, & alia id genus Iuris remedia adhibebat. Duravit hoc judicium non paucis diebus; & quæ Niemojovius inducebat, Decretis Regiis, tanquam cauſa diffugii præcidebantur. Non deſiſtebat Archiepiſcopus Gneznenſis, & Leopolienſis Regem pro Zboroviis ſingulis ferè diebus adire, & precari. Sed & Nuncii Nobilitatis magna ex parte Zboroviorum cauſæ faventes per Kazimirſcium Privilegium Alexandri Poloniæ Regis, quo is actionem Regis cum Nobili certis terminis circumſcripſerat, in ſubſidium cauſæ Zborovianæ adductum urgere cœperunt. Contra afferebatur, illud jam obſoletum, & antiquatum eſſe. Et cum poſt multas, & varias diſceptationes de eo Senatus ferè omnis conſentiret. Nunciis etiam Regis, & Senatus nomine Archiepiſcopus Leopolienſis, Caſtellano Vilnenſi Palatinis duobus, & Caſtellano Podlachiæ ita ſatisfecit ut & Nuncii in ea declaratione acquieverint, &

concordes ad Senatum accedere essent parati, sed in crastinum à Rege ipso dilato negotio non nihil postea variarunt. Post multas utrinque Iudicii ventilationes, & nullo jam subsidio Christophoro Zborovio relicto, de Salvo conductu Ioannes Zborovius Regem & Senatum interpellat, quod etiam ab initio fecit quem Rex in scripto concessit, modo ut se sisteret judicio, integrum illi forè accedere, & recedere, usque ad Sententiam definitivam. Salvus conductus ob Regis integritatem, ut verbis ita rebus validus, & nulla ex parte suspectus videri poterat; Amicis tamen Christophori ideo non satisfaciebat, quod plenam recedendi facultatem, non exprimebat, & sententiam ita accelerari timebant, ut ei post unicum accessum, amplius vi literarum Salvi conductus recedendi facultas non esse possit. In his tractatibus quidam familiaris Christophorum Zborovium adit, & tanquam rem certam cognoverit, etiamsi Salvum conductum Regis habuerit, eum in media Arce

Christophorus Zborovius mavult fugere quam judicatum pati.

Arce antequam ad Regem acceſſerit, obtruncatum iri aſſeverat. Id à Rege negotii aliquibus datum eſſe, quod falſum omninò, omnibus bonis viſum eſt. Quare Chriſtophorus nihil moratus, quale de ſe judicium fieret ſummo mane cum non vulgari ſuo & amicorum Comitatu animo ferociente diſceſſit, & ſe in Moraviam contulit. Quod Archiepiſcopos cum lateret ad Regem ingreſſis, & adhuc pro Chriſtophoro deprecantibus, & pœnitentiam ejus pollicientibus, ipſe Rex eum jam nec ſine declamationibus receſſiſſe, retulit. Et ſic in Senatu, cum in aliis aliorum, tùm in eadem cauſa, uti Ius dictabat, proceſſum eſt, teſtimonia producta, audita, juratum eſt, multa lecta, ingeſta etiam Hiſtoria Saluſtiana de Catilinaria conjuratione, magno auditorum tædio ex ſcripto recitata. Niemojovio jam patrocinium deponente, advocatis jam feſſis, Palatino Poznanienſe adhuc utcunque factum excuſante poſtea tamen abſente, & in hoſpicio ſe recludente, quod tamen Archiepiſcopus

Leopolienſis, pro ſua cum illo amicitia graviter in eo reprehendit. Res Chriſtophori deſperato loco eſſe cœperunt. Præcipua, quæ illi objiciebantur, fuerunt, conſpiratio in necem Regis, quæ tamen ex literis ipſis quæ publicè lectæ ſunt, non ſatis clarè conſtabat; quam tamen Samuelis Zborovii ipſemet ante necem omnis culpæ in Chriſtophorum rejectæ confeſſione Inſtigator confirmabat: Communicatio conſiliorum cum Moſchorum Duce in Vrbe Lubeca contra Regem & Regnum facta, & teſtimoniis quibuſdam comprobata, quin etiam puncta quædam à Moſchico Nuncio accepta, & alia quædam, inter quæ & inſultus ejus in Archiepiſcopum Leopolienſem cum Crotoſio, dum apud Imperatorem Nuncios Regni agerent commemoratus fuit. Quam mentionem Archiepiſcopus Leopolienſis non ſatis æquo animo tulit, quippe qui in ea cauſa, nec Actor, neque teſtis, neque ſocius adhiberi voluerit unquam, imo & Cancellarium aliquoties rogaverit, ut quæ inde

Capita accuſationis Zborovianæ.

inde ſecutura eſſent cautius introſpiceret, & omnia illis fere animo candido prædixerit, quæ poſtea eventus ipſe declaravit. Archiepiſcopum Gneznenſem etſi in convocatione Lublinenſi, tanquam delatorem Machinationum Zborovianarum propoſuerint, in hac tota actione, ne ſemel quidem hoc nomine compellarunt. Ipſe etiam cum ea de re expoſtulare cum Rege poſſet, maluit ſuperſedere, ut nè exulceratis utrarumque partium animis Reipublicæ jam non mediocriter malè affectæ ſua propria cauſa gravius faceret. Cancellarius ſe per Actionem Vniverſam ſermonibus ſuis excuſando, & interdum etiam ad ea, quæ de ſe dici audiret vehementius, & ardentius reſpondendo: quippe qui etiam Rege ipſo teſte, & multis amicis Zboroviorum, quin & Ioanne ipſo eorum Fratre, & Samuele ab exilii pœna liberandi, & Chriſtophori in re petita adjuvandi, & ſuſpiciones de iis factas extinguendi cauſa nihil non feciſſet, multis ſatisfaciebat. Nicolaus Mielecius Palatinus Podoliæ, licet

vetus

vetus quædam ſimultas inter eum & Zborovium eſſet, Regem ad Paternam, & clementem correctionem à ſeveriore animadverſione in omnibus ſuis ſententiis leniter avocare nitebatur. Cæteri Senatores, ut quiſque vel in Cancellarium vel in Zborovios erat affectus, ita ſententiam ſuam dicebant, plures tamen in Regis, & Cancellarii partibus erant, præſertim poſteaquàm Chriſtophorus ſe è Comitiis ſubduxiſſet. Itaque ejus contumacia, ab Inſtigatore probata, convictus eorum quæ illi objiciebantur, honore mulctatus eſt: octo ferè Nunciis Nobilitatis decreto illi obnunciantibus, quod ante eum diem nunquam Decreto Regio factum eſt. Agebatur etiam in iis Comitiis, tum de compoſitione inter Status Spiritualem, & Secularem, tum de Confœderatione in cauſa Religionis, ſed utrumque indefinitum remanſit, & ad alia Comitia rejectum. In medium conſeſſum, *Albertus Bolognetus* Cardinalis Summi Pontificis Legatus fuit ingreſſus, & de juriſdictione, de decimis Sta-

Infamis Chriſtophorus Zborovius.

Bolognetus Cardinalis cauſam ſpiritualium in Comitiis defendit.

Status Ecclesiastici verba fecit; sed neque hoc modo quicquam perfectum, aut obtentum est. Comitiis igitur nullo operæpretio, non tam rebus quàm tempore ipso lege præscripto finitis, homines exasperatis animis domos quisque suas repetierunt. Et Cardinalis Bolognetus, è Polonia Romam redire jussus, Successorem Nuncium accepit Hieronymum Bovium Episcopum Camerienſem. Causa Andreæ Zborovii Curiæ Marschalci, nam & is citatus fuerat, ita in suspenso relicta fuit. Rex nè quid Zborovius exul ex Germania turbarum, antequam se in Lithvaniam reciperet, daret, Cracoviam, ad quam sciebat Zboroviorum magnas parentelas esse, se contulit, & Ius Civibus dicebat, & negotia Transylvanica tractabat. Illic Nicolaus Mielecius Palatinus Podoliæ, Vir multorum opinione magnus, pietate, certè & prudentia, & rei bellicæ scientiâ nemini secundus, mortuus est, magno Ecclesiasticorum, potissimum autem Solikovii Archiepiscopi Leopoliensis, qui cum eo con-

Nicolai Mielecii mors.

Gregorius XIII eodem anno obiit.

junctissimè vixit, dolore. Eodem anno & Gregorius XIII Summus Pontifex ex hac vita migravit: in cujus locum suffectus est Cardinalis Montaltus Felix, qui Sixtus V appellatus est. Ad eum Ioannes Demetrius Solikovius Archiepiscopus Leopoliensis cum obedientiæ professione nomine Regis & Regni Orator missus est. Cardinalis Bolognetus, sive jam ante hac adversa valetudine correptus, sive nuncio mortis Gregorianæ perculsus, iter in Vrbem agens, & diuturniore febre debilitatus, ad Villacum vitam cum morte commutavit, Vir multis ingenii dotibus ac humanitate singulari cumulatissimus. Rex se Grodnam in Lithvaniam contulerat, & cum bellum Moschicum mente agitaret, quod illic se non malas partes habere intelligeret, sed implicatus suis in Polonia non mediocriter rebus hæreret, Andream Bathorium Nepotem suum Cardinalem Romam etiam designat, per quem de belli Moschovitici rationibus cum Summo Pontifice communicat. Qui quanti Regem Stepha-

Vt & Cardinalis Bolognetus.

Rex Grodnæ meditans novum contra Moschos bellum.

num

num faceret, cum aliis rebus in Oratorem ejus, tùm verò luculentiſſimo ſubſidio per Cardinalem illi ad exitum belli Moſchici promiſſo abundè declaravit. Fuit is jam annus CIↃ IↃ LXXXVI, quo & Rex ad futuri anni initium comitia Regni Varſaviam indixerat, & Archiepiſcopus Leopolienſis perfunctus ſua Legatione Romæ in Poloniam revertebatur, ubi adhuc morantem rumor Regiæ mortis invenerat; ſed is poſtea lætiore nuntio refutatus fuit. Comitia indicta in Regno & Regem viventem reperit, & ut Ruſſicis Conventibus adeſſet curavit, quod etiam ipſum facere Rex per literas volebat. Magnus erat quaſi converſis animis hominum ubique terrarum conſenſus ad ſubſidia belli Regi ferenda; Andream etiam, & Balthaſarum Regios nepotes pro Incolis Regni ſuſcipiendos, & voto ſuo potiturus Rex in Regni Comitiis fore videbatur; ſed, ut ſunt Res humanæ, Rex morbo correptus, ſub ipſos ferè Palatinatuum Conventus, quarto die poſtquam ægrotare cœperat è vita migra-

Annus 1586.

Mors Regis Stephani.

vit *die* XII *mensis Decembris*. Zamoiscius Cancellarius triduo pòst, Regis morte cognita, eam per literas, & Stanislaum Zolkievium, filium Palatini Belzensis, Archiepiscopo Leopoliensi nunciat. Vacabant Palatinatus Russiæ, & Podoliæ. Quorum ille jam antehac Stanislao Zolkievio Patri Palatino Belzensi à Rege missus fuerat, sed is eum nondum receperat, neque tamen literas remiserat. Igitur Regis morte subolefactâ, nec dum Archiepiscopo Leopoliensi patefacta, se Palatinum Russiæ profiteri cœpit, Archiepiscopo Leopoliensi primo omnium ei hunc honorem habente, & apud Nobilitatem tuente. Stanislaus Karnkovius Archiepiscopus Gneznensis pro munere suo Regis mortem literis suis Senatoribus denunciat, Convocationem de more Varsaviam ad illud idem tempus quo Comitia Regni, si Rex vixisset habenda fuerant, nempe ad proximam Quadragesimam, indicit. Quam præcessit Leopoli Convocatio à Palatino novo Russiæ indicta. Cui cum Cancellarius, tum Consiliarii,

Leopoliensis Convocatio.

&

& numerosa nobilitas adfuit. In qua variè tùm de Palatinatu Zolkievii, tùm de potentia Cancellarii, & periculis Reipublicæ, Duce Nobilitatis, *Nicolao Iasloviecio*, Capitaneo Sinatinensi disceptatum fuit. Postremò tamen, omnia moderante Archiepiscopo Leopoliense, Cancellarius à se omnem suspicionem Hungaricarum practicarum amovit, & ipse Zolkievius consensu & favore Nobilitatis in Palatinatu Russiæ confirmatus est, & Tribunal Iudiciorum in Interregno institutum fuit. Sed tamen ad Convocationem Varsaviensem ab Archiepiscopo Gneznensi indictam non pacatis animis itum est. Erant inter Opalinium Marschalcum Regni, & Stanislaum Gorcanum Palatinum Poznaniensem aliquot annorum inimicitiæ, eas in hoc statu periculoso Reipublicæ, tentabant aliquoties Senatores per Archiepiscopum Leopoliensem, ac Episcopos Vladislaviensem, Plocensem, & Camenecensem, item per Palatinos Tenczynium, Cracoviensem, Szafranecium, Sendomiriensem, Mniscium

Convocationem Varsaviensem privatorum dissessiones turbant.

Castellanum Radomiensem tollere, ipsosque reconciliare, præsertim cum Opalinius judicium & arbitrium amicorum admitteret. Sed cum Palatinus Poznaniensis duriorem se ad omnia & inexorabilem præberet, res ad optatum exitum perduci non potuit. In hac Convocatione Solikovius Archiepiscopus Leopoliensis, *Rosam auream* à Summo Pontifice benedictam Dominicâ primâ Quadragesimæ, in Templo augustiore Sancti Ioannis, in maxima hominum frequentia Reginæ Annæ ante majus Altare genua flectenti, ac præsenti Legato Apostolico Hieronymo Bovio, Episcopo Camerini, & Episcopis aliquot solenni ritu, & ceremonia tradidit, ac Reginæ, ejusque familiæ benedixit. Quam Regina postea eidem Varsaviensi Ecclesiæ donavit. Propositio absente ob valetudinem adversam Archiepiscopo, ex scripto nomine ipsius recitata est, omnes ad concordiam mutuam, & succurrendum Patriæ Rege orbatæ, admoniti. Lithvani ab initio non aderant, & de brevitate temporis

Solikovius Auream Rosam nomine S. S. Pontificis offert Reginæ Annæ.

poris questi decem dies se expectari voluerunt. Quibus cum & Sendomirienses adstipularentur, & moram hanc Opalinscius Regni Marschalcus impatientius ferret, audiens etiam Zborovios tempus adesse ratos, quò se de injuriis acceptis vindicarent, cum magnis irarum spiritibus adfuturos recessit. Archiepiscopus Primas identidem languidus Senatum accedebat. Andreas Zborovius Curiæ Marschalcus in Senatum ingressus, memoriam dolorum paucis refricans, quæsivit à Senatu, cùm sit paratus ad Citationem sibi datam jure respondere, & innocentiam suam probare, annuente Gneznensi & Leopoliensi Archiepiscopis, cæteris silentibus, assedit, & bacillum è manu servi accepit. Vt igitur Marschalcum Regni Opalinscium discessisse, Cancellarium Zamoiscium abesse viderunt, & absuturum credebant: Zborovii in hoc nervos suos intenderunt, ut quamplurimos fautores suæ adversus Cancellarium causæ conciliarent, ipsumque apud omnes quàm maxima invidiâ one-

Zborovio-rum in hac Convoca-tione fa-ctiones.

onerarent. Vnde si quis Senatorum moderatius sententiam dixisset, quâ vel Stephani Regis nomen & merita commemoraret, vel læsos ac injuriâ alios ab aliis affectos, ad condonandas hoc tàm periculoso Reipublicæ statu injurias, moneret, tanquam ea sibi injuria diceretur sinistrè interpretabantur, & conviciis, ac dicteriis, quasi voces adulatorum petebant. Quod nihil moratus Archiepiscopus Leopoliensis cum *Regis Stephani nomen, ob bellicas virtutes & animum ad gloriam natum, apud omnes Christianos Principes, domum ipsam Austriacam celeberrimam, postremo & ipsum Summum Pontificem illustrem esse diceret, non obscurè etiam ejus acta, studia, & consilia, tanquam Reipublicæ nostræ, & nomini Polonico gloriosa comprobavit. Et cum legationem ipsam se Rege mortuo, jam referre non posse diceret, ipsis Ordinibus omnibus, qui Rempublicam nostram totam repræsentarent, referens dixit, se cum obedientia Regis & Regni ad Summum Pontificem Iesu Christi in terris Vicarium, & Petri Apostoli legitimum Successorem profectum fuisse, ejus mirificam erga Regem & Regnum hoc bene-*

Solikovii Oratio in ista Convocatione.

benevolentiam comperisse. Morte talis, & tanti Regis, orbitate hujus tàm nobilis Regni, quod Vallum esset ab hostibus totius Orbis Christiani, ac totius Europæ maximè doliturum, & quod studium in Stephanum Regem, si vixisset, declarare erat paratus, idem in Regnum ipsum, hoc tàm necessario Reipublicæ tempore, non dubitaret animo prompto & paterno esse declaraturum, modo ut ii concordiam mutuam servent, Reipublicæ saluti invigilent, de Sancta Apostolica Sede, quæ Mater & Magistra esset omnis Christianæ professionis, rectè & humaniter sentiant. Et quoniam subolefecerat à multis se vulgò traduci, quasi apud Summum Pontificem adversus Hæreticos Poloniæ Regi subsidia conciliaret, & cum Regina divortium Regis procuraret, ad ea obiter respondit. Neque Regi sapienti & considerato aliquid ejusmodi in mentem venisse, neque sibi quicquam hoc nomine mandatum fuisse, & si aliquâ imprudentiâ, vel malâ aliquâ suggestione, quid ejusmodi sibi injunctum fuisset; non se adeò servili animo esse, ut, quod ipsi non probaretur, procurandum susciperet. Pontificem etiam ipsum abundè ostendisse, misso munere sacrato Reginæ, quod eam

potius florere, quàm mærere, honoratam, quàm exauthoratam esse cuperet. De persequendis vi Hæreticis nihil etiam actum esse, sed vim totam hanc in docendo, persuadendo, monendo, ac Deum pro illis orando sitam esse, quæ si vis appellanda est, ipsi judicarent. His dictis consuluit, ut in Dei nomine tempus, & locum Electionis Regis, concordibus suffragiis designent, & Primati indicenda permittant, pacem tàm publicam externam, quàm internam tueantur, & more majorum suorum, secundum antiquas considerationes manuteneant. A privatis injuriis, vel judicandis, vel inferendis, cùm nullus Rex sit, cùm omnes æquali jure se gaudere existiment, cùm facilè ansæ maximo Reipublicæ malo, vel ex levi initio dari possint, abstineant, condolendum potius, & compatiendum esse bonis filiis positæ in doloribus matri. Zboroviorum fautores non satis æquis animis, & hanc, & similes aliorum Senatorum Sententias accipiebant, & in favorem Cancellarii, cui ut Samuelis mortem, ita infamiam Christophori, & universam calamitatem domus suæ imputabant, fieri interpretabantur. Vnde plerumque obstrepere, & cla-

Acta Convocationis Varsaviensis.

clamoribus interrumpere tales ſententias ſolebant. Et cùm Statum Spiritualem moderatiorum conſiliorum ſuaſorem eſſe viderent, hoc tota illa convocatione laboratum eſt, ut & cauſæ Spiritualium deteriorem conditionem efficerent, & Cancellarii potentiam, quam ſibi infeſtam videbant, in arctum redigerent. Igitur non pauca, quibus tota Senatus authoritas ſubruebatur, conſcripſerant, quibus & confœderationem de Religione acriorem, & pacis publicæ conditiones tales inſeruerunt, ut ipſis quidem liceret omnia in adverſarium, illi autem contra eos nihil. Multa interim aliis de publico largiebantur, & ſibi uſurpabant; quæ ut quis Senatorum ſubſcribere renuebat, magnis vocibus & impetu in eum inſurgebant. Summâ ferè poteſtate in omnibus rebus uti voluerunt. Scriptum etiam quoddam ab iis, qui mediatores ſeſe inter Cancellarium & Zborovios authoritate Senatus fecerant, confectum, cum utrique parti æquo jure ſervire potuiſſet, ſi Cancellarius

adfuiſſet, detortis quibuſdam in ſuam partem verbis, quibus Cancellarium capi poſſe putabant, ſubſcribendum Archiepiſcopis & Epiſcopis, ac reliquis offerebant. Quod dum illi, nè cauſam Cancellarii inauditi iniquiorem redderent, facere recuſarent, magnis Zboroviorum querelis, & populari invidiæ exponebant. Vrgentibus igitur illis Archiepiſcopus Leopolienſis, ſe quod Archiepiſcopum Primatem, & quidem jam ut crederet ſatis invitum, & debilem in lecto ſubſcripſiſſe videret, etiam ſubſcripturum eſſe, dixit. Sed memores eos eſſe juſſit, illud nec apud Cancellarium, neque apud homines alios, quicquid abſente parte conſtituatur, quicquam roboris habiturum eſſe. Ita ſubſcripſit, & alii poſt eum omnes. Eodem modo & ordinationes quaſdam violentas, approbandas propoſuerunt. Interea Archiepiſcopus Gneznenſis in dies majore morbo conflictabatur, & jam etiam propè de ejus vita deſperabatur. Et Plocenſis ac Præmyſlienſis Epiſcopi, adverſam valetudinem

dinem causati, Senatum amplius ingredi noluerunt. Vladislaviensis, impetus laxioris linguæ hominum non ferens, relicta convocatione domum est profectus. Archiepiscopus Leopoliensis cum Episcopo Camenecensi erant residui, quibus concilium illud non satis sobrium instabat, ut scriptum illud convocationis, quod recessum appellabant, cui & confœderatio religionis inerat, subscriberent. Quibus ipsi respondebant, convocationem istarum rerum causa non esse indictam, sed tantummodò ut pace generali procurata locus & tempus eligendi Regis designaretur. Interea per Bernardum Maciejovium jam ex aulæ Vexillifero seculari Sacerdotem factum, & qui tandem etiam amborum Archiepiscoporum favore post mortem Victorini Wierzbicii Episcopi Luceoriensis paulò pòst Episcopus fuit designatus, ad Archiepiscopum Gneznensem mittunt, & obtinent, quod Archiepiscopus Primas Regni, tumultuante, & omnia innovante convocatione, electionis futuri Regis

Recessus Convocationis Senatores spirituales cum secularibus committit.

diem, & locum edixit, Varſaviæ ad diem XIX menſis Auguſti. Quod ubi concilium illud audivit tanto vehementius Archiepiſcopo Leopolienſi, & Epiſcopo Camenecenſi inſtare cœpit; ut receſſui extremam apponeret manum. Certamine illo totus fuit extractus dies, & ita vehementer actum in illo fuit, ut ſeculares illis minitarentur, eos convocationis diſſipatæ fore reos, niſi ſubſcriberent. Archiepiſcopus Leopolienſis contra, poſt multas à ſe datas reſponſiones, poſtremò caputium è collo ſuo abreptum abjecerit, & pectus nudatum oſtenderit, ſe priùs & Archiepiſcopatu, & vitâ ipsâ ceſſurum, quàm his talibus conſtitutionibus, contra Deum, leges Patriæ honeſtas, utiles, & ſalutares, ac rerum ordinem Reipublicæ intervertendum, eſſe ſubſcripturum. Idem poſt eum Epiſcopus Camenecenſis dixit. Illi dum ſuos conatus in caſſum abire cernerent, rem cum illis moderatius agere incipiunt, & quandam verbis tegentem virus formulam illis præſcribunt: quâ lectâ, cum ſe

Quem Spirituales ſubſcribere nolunt.

ſe de ea deliberaturos reſpondiſſent, reliquorum tractatione dies abſumptus. Die ſequenti Archiepiſcopus Gneznenſis, jam uti videbatur omnibus corporis deſtitutus viribus, Varſavia evectus eſt. Et Leopolienſis cum tantis certandum ſibi non ratus amplius, etiam idem ſecundo die fecit, commendans omnia Deo. Re intellecta coactus eſt Senatus etiam die feſto, & de diſceſſu Leopolienſis Archiepoſcopi variæ querelæ habitæ, & Kaſimirſcius publicè, quod literas receſſus ei in hoſpitio ſuo ſubſcribendas non exhibuerit, objurgatus. Et cùm jam de Camenecenſi Epiſcopo plus ſibi pollicerentur, is etiam, ſe cibo ſumpto ad eos affuturum præ ſe ferens, ſubitò exceſſit, & ad pagum ſuum Decanonium ſe contulit. Decreta ferè poſt Leopolienſem fuit miſſio, cum literis receſſus, ut ſubſcriberet; ſed unus tandem rem diſuaſit, commemorans ejus duram in Senatu conſtantiam, & vehementiam. Gneznenſem non putarunt hoc nomine compellandum, quod vel mortuum in

Ideo relicta Convocatione domum eunt.

in via crederent, vel ita languidum, ut nihil agi cum eo posset. Ad Camenecensem igitur mittunt, & rogant, ut misertus Patriæ periclitantis redeat, & saltem aliquo consilio ei rei succurrat, ne Convocatio, ne Electio denique ipsa, apprimè Reipublicæ necessaria, hoc discessu Episcoporum in dubium, ac in incertum recidat, & Respublica in mediis tempestatibus relinquatur. Spargebatur jam rumor, Archiepiscopum Gneznensem esse mortuum. Anxius Camenecensis utrum eligendum sit, vicit seipsum, & ad illos reversus tanquam Pater Patriæ salutatus, ægrè quidem primò, postea tamen Recessui subscripsit, adjectâ conditione, propter bonum pacis. Quam rem postea in Electione & Archiepiscopus Gneznensis, & reliqui omnes Episcopi in eo gravissimè reprehendebant, solo Leopoliense Archiepiscopo eum ut suum Episcopum, & qui jam unus ferè omnium, cum se solo omnem adversariorum impetum, absentibus cæteris sustinuit, excusante, & in meliorem par-

Subscripsit tandem, sed ægrè Episcopus Camenecensis.

partem interpretante. Talem, & tàm bellum finem illa Convocatio habuit, indubitata ſpecies Electionis futuræ. Iam tum Regina Nepotem ſuum ex Sorore Sigiſmundum Sueciæ Regis filium Ioannis Tertii, omnibus ferè Senatoribus commendare cœperat, verita nè ab aliis externis Principibus Regni ambitu præveniretur. Inde accingere ſe omnes ad Electionem Regis, & Ruſſia tota fuit pro Regis Sueciæ filio, Archiepiſcopus Leopolienſis, quod Ruſſiæ præcipuas familias inimicitias gerere videbat, multos reconciliabat. Vt ante Sienienium cum Mielecio Palatino, Sieniavium cum Leſnioviis: ita tunc Ioannem Herburtum Vexilliferum Leopolienſem cum Zolkievio. Et quoniam turbulentam fore Electionem omnes pronunciabant, niſi Zamoiſcius Cancellarius cum Zboroviis reconciliaretur, aut ſaltem ad aliquos moderationis terminos reduceretur, Staniſlaus Szafranecius Palatinus Sendomirienſis cum Nicolao Firleio Caſtellano Biecenſi cum ſcripto illo, quod

Regina Anna Sigiſmundum Sueciæ Principem Senatui commendat.

Reconciliatio inter Zamoiſcium & Zborovios tentata; ſed fruſtra.

in Convocatione authoritate & nomine Senatus confectum fuit, Cancellarium adierunt, rogantes ut illi subscriberet; sed ille renuit, quòd videret in eo speciem magnam inæqualitatis contineri. Diu & multum inter utrasque partes laboratum est; neque tamen quicquam profectum. Duobus milliaribus à loco Electionis partes ambæ abesse, & ad Concilium nisi tum cum vocatæ fuissent adesse debuerunt. Electionem etiam ipsam absque eorum præsentia non debuisse fieri illis promittebatur. Sed ut duæ factiones fuerunt, ita ex omnibus Regni partibus diversis cum animis homines ad Electionem confluebant. Electionis tempus Zamoiscius Cancellarius aliquot diebus prævenit, & adducta secum non contemnenda militum manu, non procul à loco Concilii castra posuit, valloque se circumsepsit & munivit. Convenit & Senatus utriusque Status, & frequens Nobilitas, venit & Stanislaus Gorcanus Palatinus Poznaniensis, cum Zboroviis; quin & Christophorus Zborovius qui

qui ab Electione, si ratio illa mutuæ pacis conservandæ constituisset, abesse debuerat, adductis peditibus Italis, Germanis, & Bohemis. Adfuerunt Oratores externorum Principum, Cæsaris, omnium Principum Austriæ, Magni Ducis Moschoviæ. Adfuit & Summi Pontificis Sixti V Legatus *Annibal de Capua* Archiepiscopus Neapolitanus, Domui Austriacæ addictissimus. Hoc egit Senatus, cum ambas partes adesse in Comitiis videret, ut ne ad Concilium & Senatum accederent, nisi alternis vicibus; quod aliquandiu ab eis, idque ægrè admodum, præsertim à Palatino Poznaniensi, nam Cancellarius sese in potestate Senatus esse profitebatur, impetratum fuit. Modum inchoandi à pace publica edicenda Senatus sumere volebat. Sed Nobilitas in partes duas divisa; altera è præscripto ordinationis in Convocatione factæ, id fieri debere contendebat; altera contra, perperam multa in Convocatione facta causans, aliam rationem, eamque hactenus usitatam urgebat. In hac divisione *Acta novæ Electionis.*

Sententiarum ſucceſſit & alia major, nam cum tumultuantes ferri non poſſent à manſuetioribus, quorum ii Cancellario non obſcurè favebant; illi contra Zborovjis: pars moderatior ſeceſſit in aliam partem, & ſeparatum conſeſſum ſibi fecerunt. Quod cùm vehementiores viderent, & dicteriis eos inceſſebant, & illis *Nigri Concilii* nomen, ſibi verò *Generalis* titulum impoſuerunt. In quo Generali conceſſu carpebatur Cancellarius, & hoſtis ferè Patriæ, ac bonorum omnium declarabatur. In illo quod Nigrum vocitabant, in quo erant Officiales, Dignitarii, & Capitanei plures, & licet paucior numero Nobilitas, tamen omnes moderatoria ſequentes conſilia, & majore etiam erga Senatum in omnibus ſermonibus ſuis utentes reverentiâ, defendebatur, & patrocinium ejus fiebat. Multi in ea Electione ex populo ſtudebant Moſcho, & Archiepiſcopus idem diu præferebat, ſi de Religione Catholica ſuſcipienda aliquod indicium daret. Fruſtratus tandem opinione ejus, poſtea cogitatio-

Concilium Nigrum & Generale.

tionem idem deposuit. Senatus altercationis, & disceptationis assiduæ de Convocationis authoritate, quam alii summam, alii nullam, alii aliquam esse volebant, pertæsus: tùm quòd Lithvani ad Concilium, ratione nullâ adduci poterant, etsi nullo ferè die ad Concilium non conveniebant, tamen aliâ sibi viâ ad removenda Electionis impedimenta progrediendum esse putavit. Igitur & major ejus pars, & cujus integritati fidebatur, à Marschalco Regni Opalinscio ad Karnkovium Archiepiscopum Primatem convocabatur: ubi penitiore & secretiore consilio usi, cum per tumultus ad ordiendam & prosequendam Electionem accedi non possit, de persona in Regem nominanda propemodum inter omnes convenit. Zboroviorum factio, ut id animadvertit, & Nobilitas Concilii illius Generalis, uti se appellabat, diem certum eidem Campestri, quod *Rokosz* dicebant, instituerunt, ad quod quemque è Senatu, ut in medio eorum adesset, evocabant. Qui satis animi habebant, adfuturos Rokosz.

ſe non ſolùm Concilio Senatus,& Nobilitatis univerſæ lubenter, & quod è ſalute & uſu Reipublicæ ſentirent, liberè ſe, uti in loco libero,dicturos reſpondebant; ſed ſe hanc tam impotentem & ſine ratione Oſtraciſmi inſtitutionem, quam toti Reipublicæ exitioſam viderent, probare non poſſe. Igitur etiam ad hunc conſenſum privatim de Rege vel Erneſto Auſtriæ Archiduce, vel Sigiſmundo Sueciæ Regis filio faciendo, ita Opalinſcio Duce animati fuerunt Senatores, ut cum apparatu armorum die proximo Lunæ à Nobilitate deſignato ad Senatum adeſſent, & rei eventum expectarent. Mittebat etiam Senatus ad Lithvanos, ut ad ſe accederent, & ſe in hoc periculo Reipublicæ ab eis non ſegregarent, ſed ii res ſuas agebant, & poſt principia ſtare malebant. Attulerant Zborovii jam animis deſignatum Maximilianum Archiducem Auſtriæ. Sed eum Moſcho tectum fovebant, nullam Maximiliani, frequentem verò Moſchi mentionem facientes, quâ re multi inter eos decepti,

cepti, uti finis poſtea declaravit, fuerunt. Die *Rokoſi* ſeu Oſtraciſmi adſunt frequentes in Senatu, adſunt etiam Nigrum, & Generale, (ut jam eo nomine ea vocemus) Concilium; tractantur alia, quæ tantùm ad rem præſentem pertinebant; præſertim obſequium Cancellarii per Ioannem Dulſcium Theſaurarium Regni erga Senatum declaratur; eum ſilere, cùm ſciat adverſarios ſuos in Senatu adfuturos, ſi mandet Senatus, vel adfuturum, vel abfuturum, & omnia ſua inſtituta ad tranquillitatem Reipublicæ accommodaturum. Nondum eo finiente ſermonem apparuerunt copiæ Zboroviorum cum Gorcano, bellica tormenta in campo verſus Senatum diſpoſita. Monente Ioanne Solikovio Leopolienſe Archiepiſcopo, ferè publicè jam ſuos premi: Opalinſcius aſſurgit, & equum inclamat. Idem Archiepiſcopus Gneznenſis, & reliquus Senatus facit. Vix equos ut quiſque poterat in re ſubita ac tumultuaria ſcandunt. Senatorum autem Equites in ſuis ordinibus ſtabant, qui neutram par-

partem reſpiciebant, aſcenderant. Cancellarii etiam Exercitus è caſtris egreſſus appropinquare cœpit. Iam & Ducis Oſtrogiæ, Palatini Kijovienſis, ac filiorum ejus copiæ ab occidente in ordine ſtabant, & Opalinſcii milites; ab eadem parte Palatinus Sendomirienſis Staniſlaus Safraniecius cum Nobilitate Sendomirienſi etiam medium tenebant. Quos inter Archiepiſcopus Gneznenſis, tùm per ſubmiſſos, tùm per ſe obequitans conſiſtere jubet, rogans & cum lachrymis obteſtans, nè Rempublicam in diſcrimen adducant. Multis igitur impetum tàm Zboroviorum, quàm Zamoiſcii mitigantibus, & nè ſe ſpectaculo orbi univerſo exhibeant, adnitentibus; occidente ſole, infeſtæ acies morâ interjectâ tepefactæ, ad ſuas ſtationes redierunt. Et hoc modo Rokoſſium illud furientis Nobilitatis ſeu Generalis Concilii in nihilum recidit. In hoc diei illius tumultu Brzezinius Vladiſlavienſis Canonicus Epiſcopi Cancellarius interfectus, dedit occaſionem ut Archiepiſcopus Gneznenſis

Quod in fumum abiit.

nensis noctu submissis quibusdam suorum facibus admotis illud tectum Concilii exuri jusserit; Et alium deinde locum, tanquam feliciorem consiliis continuandis, delegerit; qui tamen postea fuit mutatus. Nam Stanislaus Czarnkovius, Casimirscius, & alii quidam ita molesti Senatui fuere, ut Archiepiscopus cum aliis Senatoribus ad Lithvanos, qui jam propius castra admoverant, ac in eodem campo constiterant, conciliandæ sententiæ causa Beati Laurentii sacro die accesserit, ac si res illic maturiores invenisset, in eorum castris Regem edere in animo habuerit. In tanto enim furore ac tumultu populari, ubi nec initium, nec finem invenire licebat, quâcunque tamen unitatis servandæ arte utendum sibi putabat. Sed, cum nequè tum id successerat, & in Zboroviorum partibus nulla etiam spes rerum tranquilliorum apparebat, qui etiam nec Reginæ precibus, nec Senatus authoritate movebantur, Archiepiscopus Gneznensis, cùm in castra Cancellarii, aut saltem eum

locum qui Concilio habendo delectus fuit, majorem Nobilitatis partem confluxisse, & imploratâ gratiâ Spiritus Sancti jam præfato honore Ernesti Archiducis, quem ob studium popularitatis à Sigismundo Regis Sueciæ filio, Nepote Iagiellonum erga domesticum Regem affectæ, hac in parte sententiarum pluralitate vinci constabat, in Sigismundum dici sententias intelligeret, sequenti die mane eò profectus *Sigismundum Tertium Regem Poloniæ* in Dei nomine renunciavit, & in Vrbem ad Deo laudes cantandas sese recepit. Re intellectâ Zborovii frendere, & ad locum illum, quem secundùm Archiepiscopus insederat, Concilio suorum convocato, quem etiam non solùm Archiepiscopi designatione sacrum, sed etiam exterorum Principum Legationibus auditis, validum, & à Republica approbatum esse censebant, Lithvanis nonnullis, præsertim Cardinali Radziwilo, ac fratribus ejus in suam sententiam pertractis per Iacobum Voroniecium nominatum Episcopum Kijoviensem, Maxi-

Sigismundus III Rex Poloniæ renunciatus.

ximilianum Archiducem, Regem etiam Poloniæ, & Magnum Ducem Lithvaniæ renunciant, & cum clausam Civitatem reperissent, quod vesperi esset, apud Patres Bernardinos laudes Deo ferunt; Et Regem electum per Zborovium Marschalcum, & voce etiam præconis proclamant. Sueci in Arce cum Oratoribus Sueciæ Regis: Maximilianistæ in Suburbio cum Oratoribus Austriacis res suas componunt. Et præmisso Martino Lesniovolio, qui jam etiam in Interregno in Sueciam à Regina fuerat missus ad Regem, seu ad ducendum, seu ad littus maris excipiendum. Oratores designantur Hieronymus Rozdrazovius Vladislaviæ, Albertus Baranovius Præmysliensis, Laurentius Goslicius Camenecensis Episcopi, cum aliis secularibus Senatoribus. Cancellarius rebus omnibus provisis, quas præsenti negotio subservire intelligebat, Cracoviam sese confert, ubi se includit ac munit. Visliciam Conventus dictus, ubi Electione Sigismundi approbata, omnes ad arma su-

At Zboroviana factio Maximilianum renunciat.

Visliciensis Conventus.

menda, ſub pœnis de expeditione bellica, excitati fuerunt. Maximilianiſtæ decretâ etiam ad ſuum Candidatum legatione eum in Regnum advocant. Erant inter eos non pauci, qui hoc eorum facto, quaſi ab ſe celato offenſi, eorum ſocietati renunciabant: & ſe ibidem in eodem loco, in quo Archidux renunciatus erat, *Neutrales* ſunt profeſſi. Quorum caput erat *Ioannes Herburtus* Vexillifer Leopolienſis, qui cum utramque hanc Electionem, tanquam nec ſuo modo, nec bono jure factam improbarent, & hoc contrario ſcripto ſuo confirmantes, & inter homines variarum Provinciarum Regni dimiſſo, poſtea & Iutroſſovienſi Conventui in Majori Polonia, & Pinczovienſi in Minore, & Wiſnienſi, Rzeſſovienſi, Leopolienſi Conventibus in Ruſſia occaſionem dederant. Iam autem octiduo ante Leopolienſis Archiepiſcopus ab illa Electione tum in Erneſtum Archiducem, ſi is eligi poſſet, quem magnis laudibus efferebat, & in Sigiſmundo poſtremò ſententia dicta receſſerat, & ipſe hac

Neutrales.

tam

tam diſſona, & ſuæ præſertim Ruſſiæ exitioſa Regum nominatione, non mediocriter exacerbatus. Nicolaus Iaſlowiecius Capitaneus Sniatinenſis, etſi prius pro partibus Sigiſmundi, antequam Rex renunciaretur, in gratiam Reginæ ſtetiſſet, tamen poſtea ob ſuas cum Cancellario ſimultates ſe Maximiliano dedidit, & milites in ejus uſum conſcripſit. Lithvani in incerto relicti domos quiſque ſuas animis perturbatis abierunt. Per Poloniam & Pruſſiam totam de Candidatis & Regibus Electis ubique hominum digladiationibus omnia plena fuerunt. Iam Maximilianus Archidux adventare, & caſtra ſua ante clauſas Cracoviæ Vrbis portas ponere, velitationes facere. Zborovios ac eorum fautores confluere, qui jam ante & Staniſlaum Comitem Tarnovienſem Caſtellanum Sendomirienſem Brzezniciæ cœperant, & Viſliciam occupaverant, & multas Nobilium domos diſpoliaverant, paſſim clara fama loquebatur. Quin & ſub idem ferè tempus ſub Gaſparo Maciejovio abſente, Arcem

 Lu-

Lubowlam Scepusiensem Spytek Iordani, qui prius in Electione castris Cancellarii militabat, & posthac quadam re offensus ad hostes ipsius Zborovios defecerat, intercepit, eamque nomine Maximiliani occupavit. De Sigismundo omnia incerta, & obscura fuerunt. Non defuit quoque sibi Maximilianus per Iasloviecium, cujus magna erat apud suos authoritas, & per Stanislaum Pstrokonscium per Russiam universam, ita ut brevi omnem ejus nobilitatem sibi devinxerit. Quæ cum statutis Visliciensibus quibus è domo evocabantur, & pro Sigismundo contra Maximilianum sub pœnis bellicis bellum movere juberentur, vehementer offenderetur, quod barbaris vicinis uxores ac liberos, ac domos suas expositum iri, se aliò evocatis, judicabant. Wisniam primò, deinde ad Rzesoviam, unà cum Archiepiscopo Leopoliense, & Dignitariis Russiæ frequentes admodum, postremò ad Leopolim Comitiis habitis neutram Electionem approbarunt. Etsi ejus qui prius permissione Dei pec-

Russia propter Statuta Visliciensia fit neutralis.

peccata populi punientis Diadema Regium acceperit, agnoſcendum eſſet imperium, non prius id fieret, quàm ut pœnæ Viſlicienſes relaxarentur, & alia gravamina ſua conſtitutione publicâ tollerentur: offenderat autem eos, & Regalium ante tempus Maximiliano à ſuis Electoribus facta attributio: hâc ſanè re in utriuſque partis offenſione incurrerant, nam & Suetici in gratiam Archiducis, & Archiducales in gratiam Suecii, hoc Ruſſos medium amplexos eſſe arbitrabantur, & neutri ullas eorum rationes admittebant. Venit tandem Sigiſmundus electus Gedanum, per mare, navibus, cum Sorore Virgine, & juratis in manu Hieronymi Rozdrazevii Epiſcopi Vladiſlavienſis pactis, Cracoviam ire pergebat. Exceptus ab Archiepiſcopo Gneznenſi Lenciciæ deducebatur. Maximiliano adhuc ad Monaſterium S. Tumbæ hærente, & ſuis in Vrbem irruptionem tentantibus, qui etiam, ſemel tentatâ irruptione, cum ſua clade repulſi, ac tormenta eorum ablata Cracoviam ad Can-

Sigiſmundus Rex Gedanum venit.

Ac porrò Cracoviam pergit.

Cancellarium deducta fuerunt. Præcedebant Regem milites Opalinſcii, & aliorum, quibus Chriſtophorus Zborovius cum Staniſlao Stadnicio ad Prædiboriam occurrens conſertis manibus in eis magnam ſtragem ediderunt. cujus rei ad Regem nuncio allato Petricovia Ravam cum ſuis receſſerat. Tandem tamen converſis rebus, & apud Zborovios, & Stadnicios fama omnia de Rege majora faciente, & ipſi ad Maximilianum Archiducem reverſi ſunt, & Maximilianus ipſe ſuâ ſponte à clara Tumba, cum militibus ſuis morbo confectis, Czeſtochoviam verſus, cum Rex jam in nova Civitate Corcini eſſet, receſſit. Miſſi erant à Rzeſovienſi Conventu Nuncii ad utroſque Electos Principes: ii qui ad Suecum fuerunt deſtinati eum jam Cracoviæ invenerunt; qui ad Archiducem Czeſtochoviam uſque, ſed præter mentem ſuorum, pervenerunt. Redierunt autem utrique Leopolim ad Conventum ſub id tempus deſignatum, quod edicto Maximiliani omnibus coram ſe ſiſten-

A Zborovianis in itinere præpeditur.

Leopolienſis Conventus.

ſiſtendi ad claram Tumbam, & obedientiam profitendi, ſub pœnis capitalibus præſtitutum fuit. A Sigiſmundo electo, omnia plana & pacata, bonæque ſpei plena allata ſunt. A Maximiliano ſplendidiora multo, & magis ſpecioſiora propoſita. Advenerunt etiam à Sigiſmundo Procopius Sieniavius,& Ioannes Plaza de Mſticzow ad Conventum illum cum literis ab Electo, quem tamen jam corona Regia redimitum aſſeverabant: Sed cum ab iis, quæ apud Ordines Ruſſiæ agenda, aut dicenda erant imparati eſſent, à Leopolienſi Archiepiſcopo informatione habita, in medium ingreſſi, omnia ſunt nomine Regis jam coronati polliciti quæ in rem eorum eſſent. Protulerunt etiam Nuncii Ruſſici, Senatorum, qui ad latus Regis erant, ſcriptum, quo cavebatur rebus eorum, neutiquam verò acquieſcentibus Ruſſis, nam & Iaſloviecius potenti manu adveneratur, cauſamque Maximiliani fortiter tuebatur, & Archiepiſcopi conatum ad concordiam tendentis ſubruebat, quin

Ad quem Regis Sigiſmundi Legati miſſi.

At pergit nihilominus turbare Iaſloviecius.

& intercipiendis Leopolis agitare consilia videbatur, nam & tormenta bellica secum adduxerat, quæ contra Portam Haliciensem disposuerat, & militem denuo conscribebat, & Nisovios milites, qui è præliis Moldavicis evaserant, ad se evocabat. Et Leopolis hac de causa non parvo tempore semper clausa, & custodiis ac vigiliis, diurnis, ac nocturnis, suscepto etiam præsidio Equestri, tùm à Magistratu, tùm à loci Capitaneo manebat. In quo periculo positum se & Vrbem Archiepiscopus videns, duo hæc fecit, præsertim cum Iassloviecium in partes Regis coronati traducere non posset. Alterum quod ex Vrbe ad Concilii locum, qui ante Vrbem erat, misit, & ex ejus medio aliquos ad se mitti postulavit, nam tum ægrotabat, qui cum ad eum quindecim venissent, sententiam suam illis aperuit, quâ eorum omnia acta hucusque collaudavit. Verum cum jam controversiæ finem factum esse, & Deus quem regnare voluit, abundè ostenderit, altero jam à Regno abeunte, altero Diade-

Archiepiscopi tamen prudentia Russi in partes Regis tracti.

demate Regio insignito, modo pœnæ Vis-
licienses, & alia eorum gravamina tollantur, jam illos ad agnoscendum Regem illum, & pacem cœlitus oblatam adhortatus est. Quam sententiam Archiepiscopi cum aliqui collaudassent, aliqui in sua neutralitate temerè persistere velle viderentur, die sequenti in eorum consessum per Fratrem suum Sigismundum Solikovium, & alios familiares in scripto ultimam sententiam suam misit. Quâ missâ amplius quid illis consilii dare debeat, se non invenire significavit. Ita & Ioannes Herburtus Vexillifer Leopoliensis, qui Conventus illius erat director sanè moderatus, cum Capitaneo Leopoliensi Nicolao Herburto, Castellano Haliciensi Andrea Sienienio aliam sententiam sequente, qui & ipse cum his duobus Rzessoviæ, Senior ejus Neutralistarum partis fuit institutus, scripto ultimo cum Archiepiscopo caventes rebus Russiæ apud Regem Coronatum, finem negotio fecerunt. Alterum, quod Nisovios milites cum Herburto *Et Nisovii milites.*

Leopolienſi Capitaneo, & Conſtantino Duce Oſtrogio, ad quos ſolicitandos in partem Maximiliani Iaſloviecius erat profectus, ad ſe ſic etiam innuente Rege pertraxerunt, & poſtea pannis, ac ſericis, inter eos partitis, eos in fide Regis coronati retinuerunt. Lithvani prius variis conventibus ſuis variè actis, & inter electos Reges, utri ſe adjungerent hærentes, diutius Cracoviæ expectabantur, tandem tamen ſuos Oratores Cracoviam mittunt, & de induciis cum Moſcho xv annorum, quas illi pacti erant, deque Livonia cum Polonis medium partienda, ſcriptum quoddam à Rege conſequuntur. Trahebantur Comitia Coronationis Cracoviæ, & cum Maximilianus intra fines Regni ſubſiſtens in omnes adhuc partes, quas fortuna monſtraſſet, circumſpiceret, Zamoiſcius Cancellarius, & Dux belli, ad eum amovendum à Rege, & Senatu mittitur. Quem is jam ultra fines Regni, Cæſaris ditiones aliquot milliaribus, in Sileſiam ingreſſum ad Byczynam Oppidum conſerta cum eo manu

Denique & Lithvani ad Regem accedunt.

Maximilianus à Zamoiſcio captus.

manu profligavit, atque ex Oppido in quod ſe è profligata acie receperat ſponte ſuæ ſalutis, & dignitatis cauſa, cum Oppidi immineret direptio, exire juſſum, captivum accepit, & præter Regis & Senatus voluntatem in Ruſſiam duxit, & in Arce Craſnoſtavienſi liberali cuſtodiæ commendavit. Capto Maximiliano, Ruſſiæ illi motus facilè conquieverunt, & ut primum Regiæ literæ cum Conſtitutionibus Coronationis, quibus etiam Ruſſiæ incolis cautum abundè fuit, ad officia Capitaneorum, atque præcipuè Leopolim venerunt, & ſubſellia Iudiciorum aperta & promulgata ſunt, & Officiales Terrarum jurejurando fidem ſuam Regi obſtringebant, non paucis erubeſcentibus, quod ante tempus Archiepiſcopi ſui monitis non obtemperaverint. Acriter erat in Coronatione contra adverſæ partis homines, tanquam contra perduelles, decretum, iis etiam certa ratio præſcripta, qui neutri ſe parti addixerant. Sed neutrum deinceps è ſcripto legis aſperius urgebatur. Czauſius

Czausius Turcicus ad Regem Sigismundum.

è Turcia interea in Poloniam missus apud Petrum Moldaviæ Palatinum substitit, ambigens ad quam se partem conferret, adhuc enim Maximilianus in Regno erat, Archiepiscopum Leopoliensem Palatinus, missa ad eum secreta legatione, consuluit, quorsum sibi Czausius dirigendus esset, se ejus consilio pariturum. Archiepiscopus rectà eum Cracoviam ire suasit, ubi jam electus Rex adesset, & sine dubio coronatus; ubi Senatus ferè omnis, tribus vel quatuor exceptis. Ita Czausius à Cæsare Turcarum Cracoviam, necquicquam sibi paratis periculis, pervenit, & Regi Sigismundo Regnum gratulatus, amicitiam sui Principis ei detulit. Iasloviecius etiam Archiepiscopum Leopoliensem, ut suæ fortunæ rationem habeat, orat. Postquam itaque Respublica ad portum jam qualemcunque appulisse visa esset, Archiepiscopus Gneznensis post discessum Cancellarii ad Maximilianum, confectis ferè omnibus, quæ in Coronatione fieri oportebat, domum se contulit. Sepulturæ etiam Stephani

phani Regis mortui dies dicta, & Leopoliensis Archiepiscopus Cracoviam ad Regem Sigismundum venit, apud quem, etsi à multis se tanquam factionum istarum per Russiam authorem traduci intellexisset, tamen sine ulla justificatione obsequium suum Regi detulit, Russiæ Senatores, Clerum, ordinem Equestrem, & populum universum, ac ipsam Vrbem Leopolim commendavit. Si quâ fide hactenus in obsequiis Regum, ac Reipublicæ, quâ integritate versatus sit, deinceps etiam erga Regem Sigismundum esse futurum, & dicturum & facturum omnia, quæ Regi & Regno expedire judicaverit. Iustis igitur Regi Stephano persolutis, & in Senatu atque Iudiciis, quæ paulò acrius institui videbat, ad maximam moderationem Rege & Iudicibus admonitis, quibusdam etiam liberatis discessit, iterum non paucis in Russia dolentibus, quod eum Cracoviam euntem concomitati non fuerint. Qui non solùm illic honorificè acceptus fuit, sed etiam Iassloviecii in gratiam Regis re-

Archiepiscopi Leopoliensis ad Regem adventus.

recipiendi, non vulgaria fundamenta jecit: imo & apud ipſum Cancellarium multi ſunt ex adverſa parte in gratiam Regis recepti, multò autem plures ad Comitia Regni rejecti. Et quoniam incertus adhuc Status Reipublicæ videbatur, Archiduce Maximiliano negligentius ſui liberationem procurante, imò per illam indulgentiorem captivitatem, multos Polonorum ſibi in dies in publico verſando concilante. Ejus rei admonitus Summus Pontifex miſit Cardinalem Aldobrandinum ad Imperatorem Rudolphum Maximiliani fratrem, & ad Regem Sigiſmundum, ut inter eos de Maximiliani liberatione ageret. Loco igitur & tempore certo ad Bendzinum utriuſque partis Commiſſarii conveniunt. Vbi mediatore Cardinali pax conſtituitur, tempora jurisjurandi à Rege & Imperatore præſtandi, Conſiliariorum utriuſque Principis pronunciandi, Lubloviæ reſtituendi, dimittendi Maximiliani, ejuſque Iurisjurandi & viſendi à Rege Sigiſmundo Maximiliani deſignantur. Interea Co-

Cardinalis Aldibrandinus mediator inter Sigiſmundum Regem & Maximilianum.

Comitia Regni indicuntur, atque Polonici Commiſſarii à Bendzino revertuntur: *Comitia anno* 1589.
Hieronymus Rozdrazevius Epiſcopus Wladiſlaviæ cum aliis, mediis Comitiis advenit, & ipſe Cancellarius magna cum pompa: cui omnes Senatores & Aula tota Regis obviam effuſi ſunt, exceptis Archiepiſcopis. Pacata ad illud tempus Comitia fuerunt, & in eventu tranſactionis Bendzinenſis vel non finitæ, vel finitæ in effectum deducendæ, concordibus Ordinum ſuffragiis Regi vectigal conceſſum, & oblatum fuit. Tandem verò poſt actas publicè cum aliis Commiſſariis, qui hanc tranſactionem tractabant, tùm verò maximè & quidem peculiari quodam modo, ipſi Cancellario gratias, & deſignatis etiam è Senatu ad conficienda ea quæ ex hac tranſactione reſtabant; ad Cæſarem deſignati, Cardinalis Georgius Radivilus, & Nicolaus Firleius Palatinus Cracovienſis: ad deducendum è Regno Maximilianum Laurentius Goſlicius Epiſcopus Camenecenſis, nominatus Chelmenſis, Pa-

latinus Cracovienſis, Sandomirienſis: Cum Rege ituro Lublinum alii. Archiepiſcopus Gneznenſis domi remanſit. Ad negotium novi Regis eligendi deſcenſum eſt. Iterumque ad alia negotia cum Lithvanis, Livonibus, Pruſſis. De adhærentibus Maximiliani lex prolata nonnihil aſpera. Item executio Henricani Decreti contra Samuelem Zborovium approbata. Multorum cauſæ quæ Cracoviæ ad Comitia rejectæ fuerunt, in Iudicium introductæ: cum quibus ut Rex mitius ageret, Senatus, ac præcipuè Eccleſiaſtici interceſſerunt, non paucos ipſe Cancellarius commendavit. Ita Iaſloviecius Capitaneus Sniatinenſis, Samuel Stadnicius, Staniſlaus Ciolek, Spytek Iordan, Marſſevius, & alii multi in gratiam Regis recepti ſunt. De modo Electionis Regis tractantibus, Regem Catholicum, ſive caſu, ſive de induſtria excluſum eſſe cum Archiepiſcopus, & Epiſcopi, ac reliqui Senatores & Nuntii Catholici vidiſſent, & Cancellarius privatâ ſua ſententia in medio Senatu

præ-

præſente Rege, tanquam id nullo Catholicorum periculo fieret, ad concordiam ambas, tàm Catholicorum quàm Hæreticorum latiſſime deductis rationibus partes adducere conaretur. Et duce Archiepiſcopo Gneznenſe cæteri Epiſcopi graviſſimæ ſententiæ illius reſtiterunt. Eo tandem litigando, & rixando incalefactis animis deſcenſum eſt, ut Cancellarius dixerit: Eia ſi exprimendus ſit Catholicus, & hoc exprimendum eſſe, ut domus Auſtriaca in ſempiternum ab Electione Polonica excludatur. Quod Archiepiſcopus Gneznenſis, nulli bono, & commodo Reipublicæ fore oſtendit, & probavit. Et jam patere apertè, eum hac ſuâ ſententia ſibi cavere, & non Reipublicæ cauſam agere. Plura erat dicturus Archiepiſcopus, ſed ab Epiſcopis rogatus, reliquum ſermonem abrupit. Ita exacerbatis utrinque animis, Comitia in profundam noctem extracta, & ſub ipſam ferè auroram finita, Regiquè, & Nunciis Nobilitatis valedictum eſt. Petierat à Senatu Rex Sueciæ, ut cum

Congressus Sigismundi Regis cum Patre Iohanne.

Rege Poloniæ filio ſuo in Livonia ſibi per eum congredi liceret, quod id utriuſque Regis & Regni res expoſcere viderentur: igitur & hoc Regi fuit permiſſum. Vectigal verò antea conceſſum, tandem in Palatinatibus relictum, neque de eo quicquam Regi numeratum fuit. Iterum Nuncius inde ad Imperatorem miſſus Ioannes Oſtrorog, & ab Imperatore alius advenit, Rexque juravit in conditiones pacis. Profectus deinde eſt Rex Lublinum, ubi Archiducem Maximilianum ſalutavit, eumque convivio excepit, ſolus etiam eo peracto cum ſolo privatim colloquutus eſt. Ad Imperatorem Cardinalis Radivilus, & Firleius Palatinus Cracovienſis abierunt. Rex etiam in Livoniam cum Rege Sueciæ Patre ſuo Revaliæ congreſſurus, cum aliquibus Senatoribus, & ſplendido Aulæ comitatu per Lithvaniam profectus eſt menſe Iulio. Menſis Auguſti die XVIII Tartari Crimenſes, Præcopienſes, & Nahayſcenſes in Podoliam & Ruſſiam magno exercitu incurſione facta, eam

Tartari Podoliam & Ruſſiam populantur.

longè

longè lateque populati, tantùm quatuor miliaribus à Leopoli reverſi ſunt, pluribus ſimul locis ad Buſcum, Dunajovium, Haliciam cæſi, & multi eorum capti Archiepiſcopo Leopolienſi, & Cancellario adducti fuerunt. Non fidebant homines Cancellarii Summi exercituum Præfecti præmonitionibus, itaque ex improviſo oppreſſi fuerunt. Multi Nobiles cæſi, multò plures abducti. Ad Bavorovium Caſtellum cohortes quædam ſtipendiariæ, Struſſis & Podlodoviis Ducibus accurrerant, & cum Tartaris congreſſi ſtrenuè pugnarunt. Iacobus Strus in confertum agmen equo invectus obtruncatus periit, cæteri autem cæſi, aut capti. Frater Czari Crimenſis, & Duces belli, quos Murzas vocant, ibidem complures perierunt, & ſtatim ex loco illo receſſerunt. Fuerunt & alibi à Niſoviis cæſi. Advocarat ad ſe Leopolienſis Archiepiſcopus Nobilitatem, tandem & à Zamoiſcio Cancellario Exercitus Regni Præfecto, nè Reipublicæ deeſſet petiit, quod quidem poſt factum,

factum videbatur. Adfuit & Nicolaus Herburtus Palatinus Russiæ jam ante hac aliarum rerum causa in urbe, cujus Bucikovum unà cum Kozlovio Archiepiscopi, & Narajovo Sieniaviæ Heduigis Palatinæ Russiæ Oppidis, & aliorum Nobilium multis, jam exusta fuerunt. Sed major vis Russiæ, Podoliæ, & Pokuciæ imminebat. Nam Heder Bassa Biglerbegus Europæ Turcarum Imperatoris cum magnis copiis Danubio trajecto Tartarum denuo revocabat, Moldaviæ & Valachiæ Principes, mandatis Turcarum Imperatoris, ad arma contra Polonos sumenda excitabat. Abundè constabat ut Tartarorum irruptionem, mandato Imperatoris fuisse factam, ita & Beglerbegum missum ad ulciscendas injurias, & damna à Nisoviis, jam denuo post Comitia, ut jam taceatur Tehinia, Oczakob devastatæ, & Bialogrodum toties infestatum suis subditis bis tervè cum aliàs, tum Kozlovii illata. Et Beglerbegum hunc ægrè tulisse, quod Tartari ejus adventum non expectarint.

Biglerbegus Russiæ imminet.

Eo

Eo enim modo ſe imparatos majoribus damnis ſe afficere potuiſſe ſibi perſuadebat. Rex Vilnæ jam erat, cum illi de Tartarorum irruptione nuncius perferretur, doluit, & literas ad Senatores, & Nobilitatem dedit. Sed ipſe à ſuſcepto ad Patrem itinere, quod jam Patrem ſuum mare trajeciſſe intellexerit, non deſtitit. Qua ex re magnâ ſe apud omnes homines oneravit invidiâ. Zamoſcius præfectus Exercituum accurrens Leopolim cum Senatoribus Ruſſiæ Archiepiſcopo, Palatino, & Caſtellanis Præmiſlienſe, & Halicienſe, conſilio communicato, Cameneciam Nicolao Iaſloviecio Capitaneo, cujus Capitaneatus jam non paucis annis Nicolaus Brzeſcius adverſâ valetudine laborabat, commendat, illique tormentis, pulveribus, peditibus fert ſuppetias. Leopolim etiam Vrbem, ob eminentem ex alto ſeparatim Arcem, opere ſubitaneo Arcem cum Vrbe aggere conjungendo munit, & ſe Vrbi includere velle præ ſe fert. Milites tum ſecum nullos habebat, nam ſub id ferè

Zamoiſcius Leopolim munit.

ferè tempus Maximilianum è Polonia abeuntem concomitabantur. Archiepiſcopus intentionis quidem Cancellarii ignarus, tamen cum id quod appareret, minus illi probaretur, eum hortatur, nè ſe intra muros includeret, ſed convocatis ad arma omnibus in campum exiret, & contra hoſtem progrederetur, & ſubſidia potius in alio loco, quàm Leopoli expectaret, maximum deſperationis fore indicium Leopolim nunc muniri, ac Summum Præfectum in ea includi. Cui cum quadam vehementia reſpondit Præfectus, ut omnia, ſic bella juxta vires paranda eſſe; ſi ſe igitur in campum egredi, & Beglerbego occurrere Archiepiſcopus vellet, daret ſibi XL millia Equitum, & XX millia Peditum, & ſi adhuc Beglerbego impar futurus eſſet, tamen cum his Dei fultum præſidio non ſolum Trebouliam, ſed & Cameneciam ipſam ſeſe profecturum; imò & ulterius ad Danubium ipſum uſque cum barbaris fortunam tentaturum eſſe. Reſponſo Summi Præfecti excepto Archiepiſco-

piſco-

piſcopus, dixit, futuros eſſe homines, modo ut voluntas adſit. Convocetur ad arma Nobilitas Ruſſiæ. Pecunia quartæ partis quotacunque tandem in Curia habeatur, militi diſtribuatur; aliam, unde haberi poſſit Theſaurarius Regni provideat. Georgium etiam Mniſcium, Palatinum Sendomirienſem cum non contemnendo equitatu adventurum, Stadnicios & aliam Nobilitatem in dies in horas ſua nomina ad defenſionem Patriæ profiteri. Cum Archiepiſcopum ſerio rem agere videt, reſpondit, modò adſint, qui militiæ ſe addicant, ſe propriam pecuniam eſſe daturum. Quam, utprimum Archiepiſcopus cum aliis Senatoribus certificationem de ea à Republica reddenda ſubſcripſit, ſtatim adferri, & numerari mandavit. Iam igitur omnia expeditiora eſſe cœperunt, & quoniam ſi ſemel cum Turca Martis alea experiendum ſit, de continuando bello, & majoribus ſubſidiis comparandis, maturè & celeriter providendum eſſe nemo non videbat. Omnes Archiepiſcopum in pub-

Archiepiſcopi Leopolienſis in his Reipubl. periculis animoſitas.

lico consilio, cui multa Nobilitas adfuit, rogarunt, ut is in Majorem Poloniam ad Ordines Regni profectus, de acceptis jam damnis ab hoste, & de imminente majore adhuc Reipublicæ periculo omnes admoneret, authoritate sua apud illos efficiens, promptis & paratis subsidiis non tantum Russiæ laboranti, sed universæ etiam Reipublicæ periclitanti ab eis succurri. Non dubitabatur, id & ipsum Summum Præfectum candidè ab Archiepiscopo petere. Archiepiscopus igitur Leopoliensis alacriter petitioni suorum annuens, & ut illi se absente, quæ suarum partium essent, unà cum Summo Præfecto strenuè facerent, omnes adhortatus. Ad Primatem Regni Karnkovium Archiepiscopum Gneznensem suum Veredarium cum literis præmisit, se adventare scribens; Reipublicæ salutem in hoc verti. Vt primo quoque tempore Senatores & Nobilitas in unum locum convocentur XI diem Septembris instare, quo in Palatinatibus omnibus Iudices Tribunalis eligendi sunt, in ea loca mit-

mitteret, & Conventum commodo loco, & ut ipſe adeſſe poſſit, ſimili tempore indiceret. Archiepiſcopus Gneznenſis, in omnes Reipublicæ caſus ſemper intentus, acceptis Archiepiſcopi Leopolienſis literis, ejus conſilium, & petitionem amplexus, miſſis ad Conventus Palatinatuum ſuis, & Archiepiſcopi Leopolienſis literis, Lenciciam ad diem xx Ordines Majoris Poloniæ convocat. Pervenerat jam antea peropportunè ad Palatinatus Sendomirienſis Conventum Opatovium Archiepiſcopus Leopolienſis, ibique non vulgare ſubſidium obtinuit. Ad Conventus iſtos omnes Terrarum, Rex, cum nihil de contributione publica in manu haberet, nihil adhuc etiam de Tartaris & Turcis cognitum habens, Nuncios ſuos miſerat, rogans ſibi de ea contributione aliquam partem donari. Sed cùm eſſet promiſſio pacis à Turcis & Tartaris, alia quàm res ipſa oſtenderet, Nunciis etiam Regis prout quiſque prudentia valebat, nonnulla diſſimulantibus, nonnulla præfationibus ad-

hibitis moderantibus, è nullo ferè Conventu quicquam Regi depenſum eſt. imò à non paucis Regi, quòd in periculo Reipublicæ ei adeſſe noluerit, & revera jam non potuerit, improperatum fuit. Lanciciam frequentes admodum tàm Senatores, quàm Nuncii omnium Palatinatuum convenêre, & audito Leopolienſe Archiepiſcopo, quantis partes illæ detrimentis & jam affectæ ſint, & quàm multò triſtiora & acerbiora illis adhuc immineant, niſi ſubitò & potenti totius Regni occurſu Turcarum copiis cum Beglerbego appropinquantibus obviam itum fuerit: Archiepiſcopus Gneznenſis Regni Primas omnes ad opem fratribus, & toti Reipublicæ ferendam vehementi, & gravi oratione cohortatus eſt, & modum etiam, quomodo id ex uſu Reipublicæ fieri debeat ac poſſit propoſuit. Aderat præter alios Senatores illi Conventui Albertus Laſcius Siradienſis Palatinus, qui explicatis dolis & artibus Turcarum, ſibi jam pridem notis, quibus in occupandis utuntur Regnis, turpitudine,

Conventus Lancicienſis, ejuſque Acta.

dine, fœdaque ſervitute, quâ occupatos premunt, non magnum eorum vires infringendi negotium, modò ut ne animus & conſtantia deſit, vires & fortunam non defuturam magnos ſtimulos Nobilitati addidit. Adfuit & Andreas Opalinius Regni Supremus Marſchalcus, qui manum operi ita appoſuit, ut jam non verbis ſed rebus ipſis opus eſſe quiſque intellexerit. Idem quotquot aderant & alii conſiliarii animo alacri & ſuaſerunt, & prompta ſtudia & operas ſuas obtulerunt. Igitur tali dato initio, non diverſus ſequutus eſt eventus: nam poſtea Nobilitas, cum ad ſuas partes receſſiſſet, non longa mora interjecta, ita concordibus & unitis animis acceſſit, ut gratiis actis ab omnibus & ſingulis Terris, Archiepiſcopo Gneznenſi de tanta vigilantia in periculis Reipublicæ, collaudatoque Archiepiſcopi Leopolienſis ſtudio, & aliorum qui convenerant Senatorum, in legem Agrariam plenis animis convenerint, ita ut ſi jam viribus omnibus tàm potenti hoſti reſiſtendum

 ſit,

ſit, ex decimo quoque agri manſo ſinguli armati equites; ex Civitatibuſque & Oppidis certo numero pedites expedirentur, & ſtatim ad occurrendum hoſti milites in quolibet Palatinatu, & terra, è prompta jam & parata vectigalibus decretis pecunia conſcripti, ocius ad Summum exercitus Præfectum mitterentur. Et ut inpoſterum ſemper certa ratio belli contra Turcam, ac expedita conſtare poſſit, ne quis inæqualitate oneris gravari ſe conqueri jure poſſet, etiam agrorum commenſurationem in proximè futuris Comitiis ſe procuraturos eſſe omnes alacribus ſtudiis ſpoponderunt, & ſcripto publico firmaverunt. Qua re tota ſcriptis Sigillis firmata, atque actis & codicibus Iudicialibus Arcis Lencicienſis inſerta, Archiepiſcopus Leopolienſis omnibus gratias egit, & ſcriptum ejus rei authenticum non ſolùm in Ruſſiam ad Supremum Præfectum Exercitus, & Senatores Collegas ſuos, ſed etiam ad Palatinatus Cracovienſem & Sendomirienſem miſit. Re feliciter & ex animi ſen-
ten-

tentia, imo etiam præter multorum opinionem confecta, cum alii minoris Poloniæ dicti Palatinatus læti, tum maximè Provincia tota Russiæ vehementer exhilarata, ac præcipuè Dux Exercitus majore animo de reprimendo Beglerbego omnem curam & sollicitudinem cum Russiæ Nobilitate, & militibus quos jam habebat, egit. Interea Maximilianus Archidux è Regno egressus vel absentia Regis, quem multus rumor erat amplius non reversurum esse, permotus, vel alia de causa; fretus etiam suorum, qui illi occurrerant viribus, & nostrorum paucitate animadversâ, & fortasse etiam nostrorum quorundam, quos sibi benevolos reddiderat, instinctu, injuratus discessit. Neque multo post Acangibegus jussu Beglerbegi propius cum suis velitibus accedens Sniatinum exussit, incolas mercandi gratia magno numero in Oppido versantes captivos abduxit, neque subditis Palatini Moldaviæ pepercit. Quos omnes Beglerbegus in Turciam non habito delectu remisit. Et hoc

Sniatinum à Turcis exustum.

Beglerbegus retrocedit.

hoc facto, certior à Palatino factus, magnas Polonorum instare copias ad Zamoiscium Cancellarium & Ducem belli Czausium Bassam misit cum literis, quibus causam adventus sui descripsit, monens ut Orator Regni ocius ad portam Turcicam se conferret, spem pacis faciens, si Nissovii exterminati, & arces finitimæ dejectæ fuerint, & ipse vix expectato sui Czausii reditu, Danubium versus reverti cœpit; eoque tumultuariè trajecto, in Sylistriam sese recepit.

EIVS-

EIVSDEM

IOANNIS DEMETRII SOLIKOVII
Archiepiſcopi Leopolienſis

TESTAMENTVM.

Quorum non debeo, nec volo obliviſci in morte.

PRopriæ ſalutis & perſeverantiæ in Fide, Spe, Charitate. I.

Deprecationis offenſarum omnium, quamvis neminem puto me læſiſſe, niſi ex zelo. Deus tamen omnia novit. II.

Remiſſionis perfectæ iis, qui me offenderunt, & ad cordis amaritudinem adduxerunt, puto cum merito meo nullo. Fuerunt autem tales ex omnibus Statibus. Parcat illis Deus qui nobis omnibus pepercit. III.

Regis mei poſtremi, cujus tempore morior benedicat illi Dominus, mortuo requiem, vivo longinquam felicitatem opto. Sigiſmundo Auguſto, Annæ, Henrico, Stephano, Sigiſmundo tertio ſervitum eſt fideliter à non moleſto exactore. IV.

Regni, & Patriæ cariſſimæ, ſervet te diu ſoſpi- V.

tem, claram, & liberam Dominus. O Patria chara, multoties, & in multis à scopo aberrasti, & te turpiter gessisti, & ad servitutem fores aperuisti, quia cultum veri Dei in multis locis deseruisti, & consilia recta contempsisti.

VI. *Coepiscoporum meorum. Deus vobis, ô fratres honorandissimi, det vigilantiam super vos & super greges vestros, ratio stricta imminet. Orate Dominum Deum, & pro meis culpis plus aliis præstare, debui, minus vobis omnibus præstiti, juvate Fratrem vestrum mortuum qui vivus semper vobis satisfacere volui.*

VII. *Capituli mei, Cleri mei, & Ovium Christi Domini mihi commissarum. Multis non placui, nec tam placere, quàm prodesse volui, amarior interdum sed amans vestri fui. Nunquam cuiquam nisi ejus moribus offensior. Imperfecti quærite viam perfectionis. Mediocres proficere satagite. Perfecti Philautiam cavete, humilitatem retinete, supercilium deprimite. Societas Nominis Iesu ora pro me, & da veniam zelo meo, cui facultas defuit. Fratres Rosarii, Sanctæ Annæ, Corporis Domini, Sancti Ioannis Baptistæ, Misericordiæ, Cordigerorum oro, me Deo commendate, ut defectus meos remittat.*

Col-

Collegarum Senatorum. O ſenes Patriæ, Patriam antiquo modo colite, moribus, & virtutibus antiquis conſervate. Rebus propria nomina date. Concordiam ſervate, Æquitatem diligite, Æqualitatem cuſtodite, Ambitioni occurrite. Iuſtitiæ ſemper fautores eſtote. VIII.

Matris Academiæ Cracovienſis. Debeo tibi quidquid fui, Polonus Poloniæ, tua tantum ubera lambens, tibi me & nunc commendo, moriens & mortuus, plus debui quam præſtiti, Sarciat imperfectum meum Sancta Anna Mater Matris Dei, & Sanctus Florianus. IX.

Fratrum Conſanguineorum, & Familiæ. Parcite ſi vos juvare non potui, feci quod potui, facite vos quod poteſtis in alios pari fide. Nemo veſtrum fame mortuus, & nec morietur fidens Deo. Patriæ nè deeſtote. Præmia non expectate, niſi ſempiterna, virtuti ea non deerunt, vel toto mundo reluctante. X.

Familiarium & Domeſticorum. Parcite, quia & ego peperci, ſi nocui admonendo, ecce jam taceo. Si retinui præmium, vos ipſi teſtes. ſi quis, me inſcio in ſe injurius, ſibi det veniam, ad clavum ne impingat, caveat. XI.

Pauperum & Scholarum. Tenuem diſpenſa- XII.

torem, sed vestri boni cupidum habuistis, sit gratum orare pro me, unum Ave Maria. Nemo pauper nisi animo. Fortuna nulli injuriam facit, cui Deum sequi lubet.

XIII. *Funeris proprii. Sepelite ut vultis, ego mortuus non superbio, esca vermium, qui vivus inter Reges, & Principes me terram semper memini.*

Gratitudinis erga Deum Optimum. Quia hominem alicujus loci esse voluit, Christianum fecit, Sacerdotio ornavit. Pastorem sui populi constituit, gubernavit, defendit in variis casibus, misericorditer sublevavit.

Gratias etiam ago.

I. *Parentibus pro diligenti educatione.*

II. *Praeceptoribus. Adamo Lascensi, Ioanni VVirzeyski, Lucae Cieszkovio, Benedicto Kotarski, Iacobo Gorscio, Obrebio, Bodzencinio, Szatkovio; Alberto Novicampanio pro benevolentia & amore singulari.*

III. *Dominis meis, Iacobo Vchanski Archiepiscopo Gneznensi, Valentino Dembinski Regni Cancellario, Ioanni Chodkievvicz Castellano Vilnensi, pro primordiis exercitiorum in Republica.*

Pa-

Patronis. Stanislao Hosio Cardinali, Martino IV.
Cromero, Varmiensis Ecclesiæ Episcopis, Stanislao Karnkovio Archiepiscopo Gneznensi, Hieronymo Rozrazenski Cujaviensi, Petro VVolski Plocensi, Laurentio Goslicki Poznaniensi cum quo in studiis Cracoviæ crevi. Petro Kostka Culmensi, Valeriano Vilnensi Episcopis, pro declarata in multis gratia, benevolentia, ac beneficentia.

Amicis. Ioanni Kostka Palatino Sendomiriensi, V.
Nicolao Mieleczi Palatino Podoliæ ac Tenczyniis Fratribus, Senatoribus; Stanislao Zolkienski Castellano Leopoliensi, Nicolao Herburt, Castellano Præmisliensi, Capitaneo Leopoliensi, Ioanni Lesniovvski Pocilatori Leopoliensi, Stanislao Krasinski Archidiacono Cracoviensi. Pro omni studio, & interdum pro insignibus officiis. Mielecio verò pro insigni Eleemosyna in pios usus Ecclesiæ, & Pauperum Leopoliensium.

Consanguineis & Fratribus. Stanislao Golo- VI.
minski Episcopo Luceoriensi, Alberto Laski Palatino Siradiensi, Ioanni Ostrorog Castellano Poznaniensi, viro digno Maximo loco Reipublicæ, Iacobo Pretvvicz Castellano Camenecensi, Fredro Boniecki, Sienicki, Trasko, Oxo, pro multis signis

amoris & benevolentiæ. Retribuat ea omnibus misericors & justus Deus gratiâ suâ vivis, & mortuis gloriâ sempiterna.

Rogo Vos.

I. *Magni in Republica viri, Petre Tylicki Episcope Varmiensis, & Regni ViceCancellarie, Nicolae Zebrzydovvski Palatine Cracoviensis, Ioannes Zamoyski Cancellarie, & Regni exercituum Dux, vosque alii Patriæ Principes. Servate hanc Rempublicam ab interitu. Agitur causa Dei, conscientiæ, honoris nostri, & præmii sempiterni. Præstate vos viros, cum honor Dei id requirit. Non estis imbelles, ornavit & armavit vos rebus omnibus hæc Patria, omnia illi debetis. Nepotes meos habete etiam vestræ gratiæ commendatos, si boni erunt. Et te Georgi Mnissek Palatine Sendomiriensis, benefactor meus, minor licet ætas dispares habebat, nunc unus pietatis junxit, & adhuc junget amor.*

II. *Bernarde Maciejovvski Episcope Cracoviensis amabilis. Tu meo funeri, & ego tuo adesse promisimus, si poteris, spero facies, & me in meis Nepotibus amabis. Nosti quo semper fuerim in te animo, & Deus melius.*

Si-

Sigismunde Rex, rogo te per Dei misericordiam, ut talem huic loco Pastorem provideas, qui laborem sustinere possit, in omnes partes vigilet, & zelum Dei habeat. Fratrem etiam meum Albertum tuæ Majestati commendo. Fecit omnia quæ potuit tui causa; Et alter Stanislaus tibi serviens mortuus est, filiis eorum, rogo, sis clemens Pater & Dominus. III.

Alberte Frater, servivisti mihi uti bonum Fratrem decuit, rependat tibi Dominus Deus quod ego non potui. Valete omnes & mori mementote. IV.

F I N I S.

